

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Karolína Spurná

Vliv europeizace na české politické strany

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. Daniel Marek Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 17. 4. 2016

.....

Karolína Spurná

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Doc. Danielu Markovi Ph.D., M.A. za odborné vedení a užitečné rady a připomínky při psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Teoretická východiska konceptu evropeizace	17
1.1. Vymezení pojmu a přístupy ke studiu evropeizace	17
1.2. Vliv evropeizace na politické strany	21
1.3. Koncept Roberta Ladrecha	24
2. Česká strana sociálně demokratická	28
2.1. Změny v programatice stran	28
2.2. Změny v organizační struktuře	32
2.3. Změny stranické soutěže	33
2.4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou.....	36
2.5. Nadnárodní stranické vztahy	38
3. Občanská demokratická strana	40
3.1. Změny v programatice stran	41
3.2. Změny v organizační struktuře	45
3.3. Změny stranické soutěže	46
3.4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou.....	47
3.5. Nadnárodní stranické vztahy	50
4. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová	53
4.1. Změny v programatice stran	54
4.2. Změny v organizační struktuře	61
4.3. Změny stranické soutěže	61
4.4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou.....	64
4.5. Nadnárodní stranické vztahy	66
5. Komunistická strana Čech a Moravy.....	67
5.1. Změny v programatice stran	67

5. 2. Změny v organizační struktuře	72
5. 3. Změny stranické soutěže	73
5. 4. Nadnárodní stranické vztahy	75
6. TOP 09.....	76
6.1. Změny v programatice stran	77
6. 2. Změny v organizační struktuře	78
6. 3. Změny stranické soutěže	79
6. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou.....	80
6. 5. Nadnárodní stranické vztahy	81
7. ANO 2011	82
7. 1. Změny v programatice stran	83
7. 2. Změny v organizační struktuře	83
7. 3. Změny stranické soutěže	84
7. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou.....	86
7. 5. Nadnárodní stranické vztahy	86
Závěr.....	87
Abstrakt	93
Abstract	94
Seznam použitých zkratek	95
Seznam pramenů a literatury	97

Úvod

Představení tématu práce

Vstupem České republiky do Evropské unie 1. května 2004 vyústila více než desetiletí trvající snaha převážné většiny domácích politických aktérů plně začlenit zemi do unijních struktur. Se zahájením přístupových jednání a blížícím se konkrétním datem vstupu došlo k radikálnímu zintenzivnění unijního dialogu. Domácí političtí hráči si začali uvědomovat důležitost dopadů členství nejen v rovině zahraničněpolitické, jak tomu bylo doposud, ale nově také v otázkách vnitropolitických. Na přelomu tisíciletí tak můžeme pozorovat nárůst ideologického vymezování politických subjektů k jednotlivým společným politikám Evropské unie. Tuto změnu rétoriky můžeme reflektovat jak ve volebních programech politických stran, tak v jiných stranických dokumentech a prohlášeních.

Významným milníkem pro ještě přesnější formulaci postojů aktérů ke konkrétním činnostem Unie se stalo Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii. Výsledkem tohoto referenda, konaného ve dnech 13. a 14. června 2003, byla více než 77% podpora voličů pro členství České republiky v Evropské unii. Z hlediska cíle práce je však důležitý především postoj jednotlivých politických stran k této události. Ty, ačkoliv se všechny ke vstupu České republiky vyjadřovaly již dříve, zejména v kampani před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2002, publikovaly před samotným referendem řadu stranických dokumentů úzce se zabývajících tímto tématem. Jmenujme například brožuru Občanské demokratické strany nesoucí název *Když do EU, tak s ODS* či dokument Unie svobody nazvaný příhodně *S Unii do Unie*. Několik dnů před samotným hlasováním navíc většina relevantních českých politických stran vydala prohlášení, v němž zcela jasně vyzývá občany k podpoře členství. Toto prohlášení se netýkalo Komunistické strany Čech a Moravy, která sice konstatovala, že evropská integrace je v dlouhodobém měřítku relevantní záležitostí, avšak vzhledem k aktuálně vyjednaným podmínkám vstupu nemůže v současnosti členství podpořit. Poměrně problematický byl rovněž postoj ODS, která sice oficiálně prohlášení podpořila, avšak část jejich čelních představitelů k této problematice otevřeně zaujala protichůdný postoj.

Cíle práce, hypotézy a výzkumné otázky

Se samotným přistoupením České republiky nabyla, zcela pochopitelně, evropská agenda ještě důležitějšího rozměru, což se začalo záhy projevovat hned v několika politických rovinách. Hlavním cílem práce je proto zjistit, jaký vliv měl vstup do Evropské unie na český stranický systém, respektive na samotné politické strany. Ze stanoveného cíle práce vyplývají následující výzkumné otázky: *Jak konkrétně vstup ČR do Evropské unie ovlivnil české politické strany? Zaujímá otázka evropské integrace klíčovou roli v jejich stranických a programových materiálech? Stal se postoj politických stran k Evropské unii důležitou cleavage pro volební soutěž v České republice? Shoduje se stabilní elektorát jednotlivých politických stran s jejich stanoviskem vůči evropským otázkám? Jsou pro voliče evropská témata zásadní při výběru strany ve volbách?*

Jako teoretický koncept práce byla zvolena teorie evropeizace, která dle autorky poskytuje adekvátní konceptuální začlenění pro zvolené téma a je schopna zdárně reflektovat míru a podobu pronikání unijní agendy do národní úrovně. V práci bude využito pojetí evropeizace podle R. Ladrecha, který ve svém výzkumu evropeizace zašel ještě dál, a přichází tak s v současnosti velmi akceptovaným a používaným konceptem. Ten akceptuje vliv evropského integračního procesu na proměnu stranických systémů jednotlivých členských států. Ladrech v něm stanovuje pět konkrétních oblastí, v nichž je možno evropeizaci stran a stranických aktivit zkoumat. Jedná se o programové změny, změny v organizační struktuře, modelu stranické soutěže, ve vztazích mezi stranou a vládou a o oblast vztahů jdoucích nad stranický systém. Autorka si je vědoma skutečnosti, že Ladrechův koncept byl vytvořen primárně pro výzkum politických stran v západní Evropě, respektive států, jež jsou členy Evropské unie již delší dobu. Aplikovatelnost tohoto teoretického pojetí evropeizace na novější členské státy tak může být v řadě ohledů problematická. I přesto však považuje jeho heuristický potenciál ke zkoumanému tématu za na natolik dostatečný, že se jej rozhodla, po zvážení možných rizik interpretace, v předkládané práci aplikovat.

Na základě studia přístupů akademické obce k teorii evropeizace, zejména poté konceptu R. Ladrecha a stanovení výzkumných otázek, se autorka v diplomové práci rozhodla testovat následující hypotézy:

- 1.) *Se vstupem České republiky do Evropské unie došlo ve volebních programech politických stran ke kvantitativnímu i kvalitativnímu nárůstu prostoru, jež je věnován tématům spjatých s Evropskou unií.*
- 2.) *Postoj českých politických stran ke směřování a vývoji evropské integrace není pro stálou voličskou základnu těchto subjektů klíčovým aspektem při jejich volbě.*

Metodologické postupy

Z metodologického hlediska je práce jednopřípadovou studií. Tato metoda představuje detailní analýzu případu, jež byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnutí hlubokého porozumění či příčinného vysvětlení zvoleného případu. Nesmí rovněž opomenout zohlednit celkový kontext objektu či fenoménu, přičemž musí současně poskytnout komplexní pohled. To znamená je povinnost zahrnout co největší množství proměnných (Kořan 2008: 33). Hlavní výhodou tohoto postupu spatřuje autorka v tom, že oproti kvantitativním metodologickým přístupům představuje případová studie jedinečné expertní porozumění vybranému případu stejně jako jeho instrumentálnímu využití pro další, teoretické účely (Tamtéž: 60).

Z hlediska typologie případových studií představuje předkládaná práce takzvanou jedinečnou případovou studii. Tento typ odkazuje k tomu, co Robert Stake nazval studií „vnitřní“ (*intrinsic*) či Harry Eckstein studií konfigurativně-ideografickou (Tamtéž: 34). Jde o studium případu, jenž je zkoumán pro jeho vnitřní povahu. Nezajímá nás tak jakákoliv snaha usilovat jeho prostřednictvím o poznání širšího fenoménu (Stake 2005: 445). Zásadní charakteristikou tohoto typu případové studie je tak její úsilí celostního a hlubokého porozumění komplexním fenoménům vyjma ambice přispět k rozšíření poznání o fenoménech jiných (Kořan 2008: 34). Autorka si je vědoma, že zvolení jednopřípadové studie s sebou nese riziko inherentních omezení, která vyplývají z povahy této metody. Jedná se zejména o malou míru schopnosti určit příčinnou váhu předpokládaného kauzálního mechanismu. Tento fakt je dán následkem neexistující kontroly hodnot proměnných v rámci analýzy jednoho případu. Přesto však zastává názor, že pokud je nastíněná nevýhoda adekvátně zdůvodněna, disponuje zvolená metodika schopností poskytnout vysoce platnou výpověď o zkoumaném jevu (Tamtéž: 60).

Vzhledem k tomu, že koncept R. Ladrecha lze do praxe přenést různými způsoby, je na místě stanovit, jakou metodiku si k jeho interpretaci předsevzala předkládaná práce. První analyzovanou oblastí se stanou změny v programatice vybraných politických stran pro volby do Poslanecké sněmovny České republiky. Konkrétně se bude jednat o volby v letech 1990, 1992, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010 a 2013. K výběru tohoto poměrně širokého časového rozpětí vedla autorka snaha postihnout modifikaci programatiky stran, k níž došlo v reakci na blížící se plné začlenění České republiky do unijních struktur v co nejvyšší možné míře. Analýza tedy zahrnuje jednak etapu, kdy Česká republika teprve hledala svou novou demokratickou identitu, jednak éru následných příprav na přistoupení k Evropské unii charakteristickou postupným vymezováním se jednotlivých politických aktérů vůči tomuto mezníku, a konečně i období po vstupu, jehož hlavním rysem v tomto směru se stala postupná formulace pozic národních stran k jednotlivým politikám Unie.

Pro rovinu změny programatiky stran související s rostoucím vlivem EU nabízí R. Ladrech dvě hlediska, v rámci nichž je možno tuto problematiku zkoumat. Kvantitativní a kvalitativní. Autorka v práci zvolila kombinaci obou přístupů. Bude tedy rozebrán jak nárůst prostoru, který političtí aktéři, v našem případě české politické strany, otázkám týkajícím se evropské integrace věnovaly, tak pronikání unijních politik do oblastí, jež byly dříve považovány za výsadně národní, jako je zaměstnanost či azylová politika. Pro kombinaci obou přístupů se autorka rozhodla z důvodu relativní absence kvalitativního hlediska v období před plným začleněním České republiky do Evropské unie. V předvstupním období tak bude převládat zejména kvantitativní přístup ke studiu fenoménu, od parlamentních voleb v roce 2006 poté můžeme zaznamenat sloučení obou hledisek.

Druhou oblastí, jež bude v práci analyzována, jsou organizační změny uvnitř stran. Problematickým bodem této sféry výzkumu je, že R. Ladrech do tohoto okruhu zahrnuje rovněž změny mocenských vztahů v praxi. Tyto modifikace jsou však pro výzkum českých politických stran poměrně těžce uchopitelné, neboť ještě neuplynula dostatečně dlouhá doba od vstupu České republiky do EU na to, abychom mohli jednoznačně konstatovat, že se nejedná o změny krátkodobého charakteru, které mohou souviset například s aktuálním personálním obsazením strany. Výzkum proměny stranických mocenských vztahů v praxi je tak vhodnější v zemích západní Evropy, jež měly již dostatečný čas přizpůsobit organizační hierarchii unijní problematice. V práci tedy bude autorka vycházet výhradně z formálních a institucionálních změn stranické organizace zkoumaných stran, a to na základě jejich stanov.

Za tyto změny budou považovány modifikace takové, které mají přímý dopad na chod strany a lze je přímo spojit s členstvím ČR v EU, potažmo s přípravou na něj.

Třetí sférou výzkumu vlivu evropeizace na české politické strany se stanou změny stranické soutěže. Jedná se o oblast, v níž stanovení metodologického postupu skýtalo nejvíce možných problémů a interpretačních omezení. Ladrechův koncept v tomto oddílu připouští de facto dvě možná dílčí pole výzkumu. Prvním je analýza polarizace národního stranického systému na strany proevropské a protievropské. Druhým poté vznik nových politických subjektů, jež se profilují výhradně na základě jejich jasně vyhraněné pozice vůči evropské integraci. S ohledem na ústřední téma práce, jímž je výhradně analýza vlivu evropeizace na vybrané české politické strany, výzkum vzniku nových subjektů v předkládané práci nebude zkoumán. Předmětem bádání tak byly ustanoveny změny stávající stranické soutěže.

Kvůli absenci dat, jež by obsahovala informace o tom, jakou roli v rozhodovacím procesu voličů evropská témata sehrála, bude postupováno na základě následující metodologie. Nejprve budou analyzovány výsledky vybraných parlamentních voleb. Konkrétně těch po plném začlenění České republiky do unijních struktur. Volby konající se před tímto datem dle autorky nesplňují dostatečnou míru relevance pro posouzení účinku evropské integrace na modifikaci českého stranického systému. Kraje, v nichž námi zkoumané strany dosáhly opakovaně nejvýraznějších volebních úspěchů, budou následně podrobeny stanovení jejich základních sociodemografických faktorů, jako jsou věk, pohlaví či vzdělání, čímž bude predikována základní předpokládaná charakteristika elektorátu jednotlivých stran. Následně dojde ke komparaci postojů na evropskou integraci mezi námi definovanou charakteristickou voličskou základnou strany a stranou samotnou. Tedy, stručně řečeno, bude zjištěno, zda předpokládaný elektorát strany sdílí s touto stranou stejné ideové hodnoty v oblasti evropských otázek a problematika EU tak může mít výrazná vliv při jeho rozhodnutí koho v parlamentních volbách volit, či zda se s ideologickými názory strany vůči Unii neztotožňuje a problematika Evropské unie je tak při jeho volbě druhořadou. Pro zjištění postoje námi definované skupiny vůči Evropské unii bude využito pravidelného průzkumu veřejného mínění organizovaného Evropskou komisí Eurobarometr.

Autorka si je vědoma interpretačních omezení, která ze zvolené metodiky plynou. Prvním možným limitem může být otázka reprezentativnosti zvoleného vzorku respondentů. Druhým poté asymetrický poměr mezi dotazovanými a mezi reálnými voliči. Přesto se autorka domnívá, že zvolená metoda disponuje dostatečnou výpovědní hodnotou a je schopna

prokázat základní názorové tendence elektorátu zkoumané strany týkající se evropské integrace.

Čtvrtou oblastí, v níž budeme hledat projevy evropeizace u českých politických stran, jsou vztahy mezi stranou a vládou. V této sféře bude na základě Ladrechova konceptu zkoumán případný nesoulad v otázkách evropské integrace mezi stanovisky vlády, jež mohou být v značné míře ovlivněny intergovernmentálními styky vládních představitelů na půdě evropských institucí a postojů samotných vládních stran. Do výzkumu budou, z obdobných důvodů jako v předešlé oblasti, zařazeny parlamentní volby konané po roce 2004. Tedy volby v letech 2006, 2010 a 2013. Při následné komparaci bude vycházeno zásadně ze samotných programových prohlášení vlád České republiky. Na rozdíl od ostatních oddílů nebude do bádání zahrnuta Komunistická strana Čech a Moravy, a to zcela logicky z důvodu její neparticipace na vládních koalicích.

Posledním analyzovaným okruhem jsou vztahy národních stran jdoucí nad národní stranický systém. Tedy evropskou integrací podmíněné změny, které vycházejí z členství národních stran v nadnárodních stranických strukturách. Důraz bude kladen zejména na členství českých politických stran v politických skupinách Evropského parlamentu.

Časové, obsahové, geografické vymezení práce

Do výzkumu byly zahrnuty politické strany, které splnily přinejmenším jedno ze dvou předem stanovených kritérií. A to buď být zvolen do Poslanecké sněmovny alespoň dvakrát v po sobě následujících parlamentních volbách, nebo alespoň v jedné parlamentních volbách dosáhnout hranice 15 %. Klíč byl stanoven tak, aby v analýze byly obsaženy jak politické subjekty, které disponují konzistentní voličskou podporou, tak noví političtí aktéři, kteří ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky dosáhli natolik přesvědčivého výsledku, z něhož lze predikovat, že jejich úspěch nebyl dán pouze specifikem aktuálního veřejného mínění. Alespoň jednu z určených podmínek splnilo ve zkoumaném období celkem šest politických stran. Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Občanská demokratická strana (ODS), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), TOP 09, ANO 2011 a Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL). Časově je práce vymezena od počátku 90. let až po současnost. V některých oblastech výzkumu je

však časový interval modifikován, a to z důvodů, které již byly zmíněny v sekci věnující se metodologickému začlenění práce.

Struktura práce

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. První z nich představuje teoretická východiska konceptu evropeizace a je dále členěna do tří podkapitol. První podkapitola teoretické části nese název Vymezení pojmu a přístupy ke studiu evropeizace. Jak již samotný název napovídá, na tomto místě budou nastíněny hlavní přístupy ke studiu fenoménu evropeizace. Konkrétně britského politologa Kevina Featherstona jako zástupce maximalistického chápání evropeizace a politoložky Adrienne Héritier coby reprezentantky druhého maximalistického přístupu. Podkapitola neopomene zmínit ani v současnosti nejuznávanější a nejpoužívanější definice evropeizace, jejichž autory jsou Claudio Radaelli či James A. Corporaso, Maria Cowles a Thomas Risso. Následně budou představeny dva protichůdné přístupy ke studiu tohoto jevu – bottom-up a top-down přístup a jejich základní východiska. Na základě studia výše zmíněných konceptů a přístupů ke studiu evropeizace, zakončí první podkapitolu teoretické části autorkou ustanovená funkční definice evropeizace, jež bude uplatněna v předkládaném textu. Druhá podkapitola teoretické části se zaměří na vliv evropeizace vůči národním politickým stranám. Představí koncepci Petera Maira, který ve svých pracích přichází s dělbou důsledků evropeizace na takzvané přímé a nepřímé. Sám P. Mair patří do skupiny badatelů, kteří zastávají názor velmi omezeného dopadu evropské integrace na národní stranické systémy. V protikladu k tomuto přístupu tak budou prezentována i základní východiska Roberta Ladrecha, který naopak změny národního stranického systému v důsledku evropeizace nepopírá. Jelikož právě s Ladrechovým pojetím dopadů evropeizace se autorka ztotožnila nejlépe a rozhodla se jej v práci využít jako klíčové teoretické začlenění pro analýzu vlivu evropeizace na české politické strany, bude jeho koncept samostatně rozebrán ve třetí podkapitole teoretické části práce.

Druhá část textu bude členěna do šesti kapitol, z nichž každá nese název jedné námi analyzovaných politických stran, a to v následujícím pořadí. Občanská demokratická strana (ODS), Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM),

TOP 09 a ANO 2011. Jednotlivé kapitoly budou dále strukturovány do pěti podkapitol, jež představují oblasti definované Ladrechovým konceptem jako nejvhodnější pro studium vlivu evropeizace na národní stranické systémy. Tedy již několikrát zmíněné změny v programatice stran, změny v organizační struktuře stran, změny v modelech stranické soutěže, změny ve vztazích mezi stranou a vládou a konečně vztahy jdoucí nad národní stranický systém. Výjimku tvoří KSČM, v rámci které nebude rozebrána změna vztahů mezi vládou a stranou, a to z důvodu popsaneho v metodologii práce.

Na samotném konci předkládané práce dojde k ustanovení závěru, jež bude čerpat z poznatků nabytých v práci, na jejichž základě zodpoví námi stanovené výzkumné otázky, verifikuje či naopak vyvrátí ústřední hypotézy textu, upozorní na možné limity práce a nabídne vhodnost dalšího potenciálního zpracování tématu.

Analýza literatury

Evropeizace politických stran se jako samostatná oblast výzkumu objevila teprve nedávno. Ačkoliv první studie vlivu evropské integrace na politické strany můžeme zaznamenat již na konci 70. let minulého století v reakci na první přímé volby do Evropského parlamentu v roce 1979, samotný koncept evropeizace politických stran se objevuje až na konci let devadesátých. Příčinou, proč došlo v této oblasti výzkumu k tak značné časové prodlevě je, že analýza politických stran byla v drtivé většině zaměřena především na proměnné vyplývající z vlastností národních stranických systémů, ať už institucionálních, ekonomických či kulturních. Rozvoj oblasti výzkumu, který spojuje koncept evropeizace a činnost politických stran tak lze přičíst zejména reorientaci komparativní politologie, která v 90. letech začlenila evropskou integraci mezi faktory objasňující změny národních stranických systémů a potažmo politických stran samotných (Ladrech 2009: 4).

V současném výzkumu evropeizace patří oblast fungování politických stran a stranických systémů k vůbec nejhojněji analyzovaným. V dosavadním bádání na poli evropeizace politických stran lze identifikovat tři tematicky užší sféry. První z nich se zabývá vznikem a vývojem transnacionálních, potažmo transevropských federací politických stran. Sem můžeme zařadit například v mnoha ohledech přelomovou práci Simona Hixe a Christophera Lorda *Political Parties in the European Union*, která poskytuje velmi komplexní

pohled na roli politických stran v Evropské unii, přičemž hlavní důraz je zde kladen na to, jakou roli hrají tyto strany na evropské úrovni. V českém politologickém prostředí se touto tematikou zabývají například Miroslav Mareš a Petr Fiala, kteří v roce 2002 publikovali knihu *Eurostrany* s podtitulem *Politické strany na evropské úrovni*, která představuje v českém prostředí prozatím nejdetailnější analýzu těchto subjektů.

Druhá suboblast současného výzkumu evropeizace politických stran se zabývá charakterem a chováním domácích politických stran a stranickou soutěží v Evropském parlamentu. Hlavním cílem výzkumu v této oblasti je analýza proměny členství národních politických stran, a to buď v rámci evropských stranických federací, či, a to mnohem častěji, ve frakcích Evropského parlamentu. Tato problematika je reflektována například v příspěvku J.J.A. Thomassena, A. G. Nouvyho a E. Voetena *Political competition in the European Parliament: evidence from roll call and survey analyses*.

A konečně třetí sféra bádání se věnuje přizpůsobení politických stran a stranických systémů vývoji evropské integrace. Sem můžeme zařadit dnes již klasická díla Roberta Ladrecha *Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France* (1994), *Europeanization and National Politics* (2010) či příspěvek, který se stal teoretickým východiskem pro teoretické ukotvení předkládané práce, a to *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis* (2001). Do této oblasti spadají rovněž analýzy týkající se postoje politických stran k evropské integraci. Současné badatelské úsilí na poli interakce tak je, jak můžeme shledat, velmi různorodé. Vzhledem k tematickému zaměření naší práce se však nyní zaměříme pouze na dosavadní akademický výzkum v oblasti poslední, tedy přizpůsobení politických stran a stranických systémů unijní evropské integrace, konkrétně v českém akademickém prostředí.

Publikační boom týkající se evropeizace národních politických struktur se nevyhnul ani českému akademickému prostředí. První počiny v této oblasti můžeme pozorovat již před vstupem a hojněji poté bezprostředně po přistoupení České republiky k Evropské unii. V této souvislosti jmenujme například sborník *Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu* editovaný Vitem Hlouškem, Petrem Fialou a Břetislavem Dančákem, jehož příspěvky jsou výstupy stejnojmenné konference, která se uskutečnila v roce 2005 a jejímž stanoveným cílem bylo určení základních obrysů výzkumu problematiky evropeizace v české politice. Obecně se většina českého badatelského úsilí zaměřuje především na analýzu dopadů evropského integračního procesu vůči stranickým systémům. Zde považuji za vhodné zmínit

především dvě díla. *Proces europeizace a politické strany v kandidátských zemích* od Víta Hlouška a *Volby do Evropského parlamentu v České republice* od Pavla Šaradína. Přímo tématem evropeizace českých politických stran se zabývali ještě před plným začleněním České republiky do unijních struktur Jakub Dürr, Dan Marek a Pavel Šaradín, kteří ve své stati *Europeizace české politické scény – politické strany a referendum o přistoupení k Evropské unii* analyzovali postoje hlavních politických stran v České republice k Evropské unii, konkrétně jejich postoje v období před referendem a míru podpory členství v EU jejich voličů. Dlouhodobě se zmíněnou oblastí zabývá rovněž Vlastimil Havlík. Z jeho děl jmenujme knihu *České politické strany a evropská integrace s podtitulem Evroepizace, evropanství, euroskepticismus?*, v níž autor představuje ucelený pohled na europeizaci českých politických stran na základě změn jejich programatiky.

Můžeme tedy konstatovat, že sféra evropeizace domácích politických aktérů již v českém prostředí doznala jisté míry výzkumu. Většina stěžejních děl však byla vydána v prvních letech působení České republiky v Evropské unii a nereflktuje tak aktuální vývoj v této oblasti. Z téhož důvodu absentují schopnosti reflektovat vstup nových významných politických aktérů na českou politickou scénu jako je TOP 09, či obecně poněkud kontroverzně vnímané, avšak politickým vlivem jistě nezanedbatelné uskupení ANO 2011. Právě z těchto důvodů se autorka rozhodla rozšířit výzkum v avizované oblasti, kdy na základě již zmíněného stanoveného klíče do analýzy zahrnula i politické subjekty, jimž v tomto ohledu ještě nebylo věnováno dostatečné množství prostoru.

K nabytí znalostí ohledně daného tématu bylo čerpáno ze zdrojů uvedených v seznamu pramenů a literatury v závěru práce. Teoretická část vychází z děl v současnosti neuznávanějších a nejakceptovanějších autorů věnujících se problematice evropeizace. Pro vymezení samotného pojmu evropeizace byl velmi přínosný příspěvek britského politologa Kevina Featherstona *In the Name of „Europe“*, pocházející ze sborníku, jež autor editoval s druhou významnou osobností současného evropeizačního výzkumu C. Radaellim *The Politics of Europeanization*. Rovněž Radaelliho klasické dílo *Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change* se stalo nedílnou součástí při představení nejužívanějších definic zkoumaného jevu. Kostrou celé teoretické části práce se poté logicky staly příspěvky Roberta Ladrecha. Zejména dnes již klasický text *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*, v němž autor představuje jednotlivé jím definované oblasti výzkumu evropeizace, přičemž neopomíná zmínit ani příklady z praxe.

Pokud bych měla zmínit díla z českého politologického prostředí, jež byly pro mou práci přínosné, jmenovala bych knihu Vlastimila Havlíka *České politické strany a evropská integrace* s podtitulem *Evropeizace, evropanství, euroskepticismus?*, v níž autor přehledně shrnuje své dosavadní poznatky na poli evropeizačního výzkumu a nabízí zdařilou a poměrně detailní analýzu programatiky českých politických stran od roku 1998 do roku 2006. Pro metodologické začlenění práce bylo využito především sborníku *Jak zkoumat politiku* editovaným Petrem Drulákem, jež představuje přehledný nástin základních metodologických postupů používaných v politologii a mezinárodních vztazích.

Analytická část práce využívala téměř výhradně stranických dokumentů jednotlivých politických stran. V oblasti programových změn se jednalo o programy stran pro volby do Poslanecké sněmovny České republiky, ve sféře změn v organizační struktuře o stanovy stran, při reflexi modifikace změn mezi vládou a stranou o vládní programová prohlášení a v případě vztahů jdoucích nad rámec národního stranického systému o kombinaci různorodých stranických dokumentů. Pro charakteristiku sociodemografických faktorů jednotlivých krajů České republiky bylo použito převážně ze statistik Českého statistického úřadu. Podklady pro analýzu postoje obyvatel vůči evropské integraci byly poté čerpány z pravidelného šetření Evropské komise Eurobarometr.

1. Teoretická východiska konceptu evropeizace

Od poloviny 80. let 20. století lze pozorovat rostoucí význam evropského integračního procesu. Tuto skutečnost můžeme zdůvodnit jednak stále silnějším příklonem Evropského společenství (ES) k supranacionalismu, jednak výraznou revizí primárního práva ES, o níž se z velké míry zasadil tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors. Postupným nárůstem počtu oblastí (policies), v nichž získávaly čím dál větší vliv unijní instituce, zejména poté Evropská komise a Evropský parlament, se tak rozšířilo množství politik, v nichž členské státy měly buď velmi omezenou nebo dokonce žádnou roli. Národní politiky se tak staly mnohem závislejšími na rozhodnutích učiněných na úrovni Evropské unie, čímž dochází k postupné adaptaci národních vlád, potažmo samotných politických stran na nově vzniklou situaci. Změny ve směřování evropské integrace reflektovalo rovněž akademické politologické prostředí. Na přelomu tisíciletí lze zaznamenat publikační boom, jenž je charakteristický velmi častým zaměřením autorů právě na otázku vzájemného vlivu evropské a národní politiky. Politická věda tak přiřkla evropeizaci nový význam a učinila z ní jeden z hlavních objektů současného výzkumu zabývajících se Evropskou unií (Havlík 2009: 9-10).

1.1. Vymezení pojmu a přístupy ke studiu evropeizace

Jak již bylo zmíněno, teorie evropeizace se v posledních desetiletích stala jedním z nejvyužívanějších přístupů, jež se zabývají jak vlivem Unie na institucionální a politický vývoj v jejích členských státech, tak trendem opačným, tedy přenosem vlivu z úrovně národní na úroveň evropskou. Vzhledem k současnému širokému použití teorie evropeizace v sociálně-vědních disciplínách je obtížné najít její jednotné vymezení a definici. Britský politolog Kevin Featherstone hovoří o čtyřech základních významech evropeizace. V rámci první koncepce vidí evropeizaci jako jakýsi export evropských kulturních a politických norem do jiných, neevropských oblastí. Toto vnímání je tak ze své podstaty úzce spojeno s epochou kolonialismu. Druhé pojetí je zdánlivě totožné s předešlým. Tedy evropeizace jako rozšiřování evropských kulturních idejí a vzorců chování. Klíčový rozdíl je však v tom, že

v tomto případě se jedná o země evropské. Obě pojetí jsou akademickou obcí často kritizována za svou přílišnou šíři a nejednoznačnost. Obecně přijímanější a v současnosti rovněž nejvíce používaná je proto koncepce třetí, a to takzvaná adaptace politik (policies). Toto chápání evropeizace lze zjednodušeně interpretovat jako dopad členství v Evropské unii na charakter a podobu veřejných politik (public policy). Čtvrtým, a tedy posledním pojetím teorie evropeizace, je dle Featherstona evropeizace jako institucionální adaptace (Featherstone 2003: 6-12).

Obdobně, ovšem v rámci daleko minimalističtějšího chápání, nahlíží na fenomén evropeizace politoložka Adrienne Héritier. Ta ve svém příspěvku *Europeanization Research East and West: A Comparative Assessment*, identifikuje dosavadním akademickým výzkumem tři zpracovaná pojetí. První z nich ztotožňuje evropeizaci s evropskou integrací a zabývá se otázkou přesunu pravomocí z úrovně národní na rovinu supranacionální (Héritier 2005: 199-200). Mezi autory, kteří zastávají toto chápání, patří například Maria Green Cowles, James a Corporasso a Thomas Risse, jež evropeizaci definují jako: „*vytváření výrazných struktur vládnutí na evropské úrovni, tj. politických, právních a sociálních institucí asociovaných s politickým řešením problémů, které ustanovují interakce mezi aktéry, a politických vazeb, které se specializují na vytváření autoritativních pravidel* (Caporaso, Cowles, Risse: 2001: 2). “ Druhé vymezení je oproti předešlému výrazně restriktivnějšího charakteru. Evropeizaci zkoumá jako následek opatření jednotlivých politik Evropské unie na stávající politiky, administrativní procesy a struktury jednotlivých států (Héritier 2005: 199-200). V tomto duchu chápe fenomén i Claudio M. Radaelli, jehož definice patří mezi obecně nejakceptovanější. Evropeizace dle něj tedy představuje „*procesy konstrukce, pronikání a institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur a politických paradigmat ke sdíleným názorům a normám, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rozhodovacím procesu Evropské unie a poté začleněny do logiky domácího diskurzu, identit, politických struktur a veřejné politiky* (Radaelli 2000: 3-4). “ Podobně na evropeizaci nahlíží rovněž R. Ladrech. Dle něj představuje „*proces reorientace směru a podoby politiky do takové míry, že se politická a ekonomická dynamika EU stává součástí organizační logiky národních politik a tvorby politických rozhodnutí* (Ladrech 1994: 75).“ A konečně posledním přístupem je dle A. Héritier takový, který se od předešlého liší zejména geografickým vymezením. Týká se totiž výhradně vlivu politik Unie na státy, jež doposud nejsou jejími členy (Héritier 2005: 199-200).

Pro výzkum fenoménu evropeizace je charakteristická přítomnost dvou protikladných přístupů k tomuto jevu. Bottom-up a top-down přístupu. Tato teoretická východiska se liší v samotném stanovení vztahů mezi závisle a nezávisle proměnnou. Zatímco bottom-up přístup se zaměřuje na budování evropských institucionálních struktur takzvaně zezdola, tedy evropskou integraci vidí jako závisle proměnnou a jako nezávisle proměnnou chápe domácí politickou rovinu, top-down přístup zaujímá k výzkumu přesně opačné stanovisko. Evropská integrace představuje pro zastánce tohoto směru proměnnou nezávislou, která tak má zásadní vliv na vnitrostátní politiku daného státu. Současný výzkum upřednostňuje spíše užívání top-down přístupu (viz Featherstone – Radaelli: 2003, Anderson: 2002), což znamená odklon od dříve vědecky hojně používaného bottom-up přístupu (viz Wallace: 1996). Zvolené téma, jež je zaměřeno na vliv Evropské unie na domácí aktéry české politiky, neposkytuje prostor pro analýzu postavenou na bottom-up přístupu. V práci tak bude využíván výhradně top-down přístup. V současných pracích můžeme zaznamenat rovněž pokus o kombinaci obou přístupů, což vyústilo ve vznik modelu, který je nazýván jako bottom-up-down a jehož podstatou je odmítnutí evropeizace jako jednosměrného procesu. V rámci použití tohoto přístupu tak výzkum evropeizace začíná nejprve na domácí úrovni, kdy je sledován proces formování politik a institucí na evropské úrovni. Následně dochází k analýze působení Unie na domácí politiku (Havlík, Pšejka 2007: 10). K použití tohoto přístupu se hlásí například Radaelli, který ve svých pracích zásadně odmítá top-down přístup a s ním spjaté vnímání evropeizace jako adaptaci domácí politiky na tlak pocházející z EU.

Dyson a Goetz ve svém výzkumu (2002) identifikovali dvě generace evropeizačního výzkumu. První generaci lze podle nich vysledovat od počátku 70. let 20. století, zatímco druhá generace se objevila až téměř o 20 let později. S hlavními rysy obou generací se můžeme seznámit v následující tabulce.

Tabulka č. 1: Rozdíly mezi první a druhou generací evropeizačního výzkumu

Charakteristika první generace	Charakteristika druhé generace
Důraz na <i>top-down</i> perspektivu, snaha vysvětlit domácí odezvu na tlak shora.	Důraz na perspektivu <i>top-down</i> a <i>bottom-up</i> , vertikální a horizontální dimenzi.
Předpokládaná neshoda mezi evropskou a domácí rovinou. Zejména legislativní, institucionální a procedurální.	Větší důraz na zájmy, hodnoty a myšlenky: politická dynamika shody.
Důraz na reaktivní a nedobrovolnou povahu adaptace	Větší důraz na dobrovolnou adaptaci prostřednictvím <i>policy</i> transfer a učení.
Důraz především na sféru <i>policy</i> a <i>polity</i> .	Větší zaměření na sféru <i>politics</i> . Například identity, volební chování, politické strany a stranické systémy.
Očekává se nárůst nadnárodní konvergence.	Důraz na diferenciovaný dopad Evropy.
Evropeizace definována v substantivních termínech. Zaměření na konečné dopady.	Důraz na dopad evropeizace na domácí dynamiku ve sféře <i>politics</i> , <i>polity</i> a <i>policy</i> . Dynamické pojetí evropeizace.

Zdroj: Bache 2003: 6, přeloženo autorkou.

Můžeme tedy konstatovat, že první generace badatelů chápe evropeizaci jako tlak vzniknuvší po přenesení určité záležitosti na nadnárodní evropskou úroveň, kde byla ošetřena unijní legislativou. Prostřednictvím adaptačního tlaku ze strany EU je následně vysvětlena disproporcionalita mezi stavem vnitřního prostředí státu před přenesením dané záležitosti na úroveň unijní a v etapě po přenosu, který konstituuje takzvanou vnitřní změnu domácí politiky (Zemanová 2007: 37). První generace uplatňuje téměř výhradně *top-down* přístup ke studiu jevu, tedy laicky řečeno změny vyvolané shora dolů. Mezi představitele první generace můžeme zařadit například Roberta Ladrecha, jehož klasická definice evropeizace již byla v předkládané práci zmíněna.

Oproti tomu druhá generace pojímá evropeizaci jako proces, který probíhá v obou směrech. Odmítá tak chápání evropeizace jako jednosměrného procesu. Tato skupina badatelů

klade rovněž větší důraz na neinstitucionální adaptaci a poskytuje širší rozsah účinků evropeizace, jež se doplňují (Bache 2003: 6). Této představě odpovídá pojetí autorů ve složení Thomas Risse, Maria Green Cowles a James A. Corporaso, jejichž vymezení bylo již v práci rovněž představeno.

Na základě studia možností zkoumání evropeizace dospěla autorka k stanovení funkční definice, jež bude v předkládaném textu využívána.

- 1.) V práci bude preferováno minimalistické pojetí evropeizace. Tedy pouze jako procesu souvisejícího s existencí Evropské unie.
- 2.) Ačkoliv autorka rozhodně nepodceňuje přínosy bottom-up přístupu ke studiu evropeizace, vzhledem k tématu a rozsahu předkládané práce bude vycházeno výhradně z top-down přístupu.
- 3.) Přestože bude s ohledem na zaměření práce věnován prostor téměř výhradně pouze jedné z dimenzí politiky (politics), chápe autorka evropeizaci jako fenomén, který se týká všech politických dimenzí. Tedy polity, politics i policy.

Pokud shrneme výše uvedené definice, můžeme konstatovat, že evropeizace zahrnuje dopady na rozhodovací struktury, instituce a exekutivu jednotlivých členských států i Evropské unie jako celku.

1.2. Vliv evropeizace na politické strany

Stejně jako v akademickém prostředí nepanuje jednotný názor na vymezení evropeizace, její definici a výslednou interpretaci, protichůdné názory přetrvávají rovněž v otázce jejího vlivu na samotné národní politické strany. Část autorů, mezi něž patří zejména irský politolog Peter Mair, zastává názor, že evropská integrace má na národní stranické systémy jen velmi malý dopad. Jak ve svém stěžejním díle *The Limited Impact of Europe* dodává „z mnoha oblastí vnitřní politiky, v nichž se projevují vlivy evropské integrace, prokázaly zejména stranické systémy největší odolnost vůči změně (Mair 2000: 31).“ Na druhou stranu ovšem nepopírá nepřímou spojitost mezi evropským integračním procesem a národními stranickými systémy. Jelikož evropská integrace zužuje manévrovací pole a operační prostor národních vlád, podkopává stranickou soutěž., jejímž cílem je podílet se na

vládě. Je tak podporován stupeň shody mezi stranami ustanovenými na základě demokratických principů, což redukuje množství možností politických alternativ, jež mají voliči k dispozici. Mimoto strany výrazně participují na činnosti nadnárodních struktur, čímž de facto sami sobě omezují možnost prosazovat tradiční politiku (Dürr, Marek, Šaradín 2004: 29).

Peter Mair tak ve svých pracích, jež jsou v akademickém prostředí široce akceptované, přichází s dvojitým rozlišením vlivu Evropské unie na národní politické strany. A to na dopady přímé a nepřímé. Toto rozdělení se však v mnoha ohledech jeví jako velmi problematické a diskutabilní. Řada současných badatelů se přiklání k názoru, že přímý vliv Unie na politické strany je ze své podstaty téměř zanedbatelný či dokonce vůbec neexistuje. Důvodem je, že Evropská unie nedisponuje žádnými bezprostředními nástroji, jak strany ovlivnit. A to z několika důvodů. Zprvce pravidla Evropské unie zakazují převod finančních prostředků z jakéhokoliv zdroje¹, do pokladen národních stran. Zadruhé, volby do Evropského parlamentu jsou ve většině členských států, u postkomunistických zemí zejména, brány jako volby druhého řádu². A v neposlední řadě, hlavním cílem domácích politických stran je maximalizace hlasů a následný zisk křesel v národních vládách, což je oblast, v níž jim Unie

¹ Což zahrnuje i federace nadnárodních stran (poznámka autorky).

² S touto typologií přišli jako první v článku *Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results* Karlheinz Reif a Hermann Schmitt. V tomto příspěvku představili Reif se Schmittem typologii voleb prvního (first-order elections) a druhého (second-order elections) řádu. Tento model vysvětluje rozdíl ve volební účasti a ve volebních ziscích jednotlivých národních stran členských států ve volbách na národní, evropské a regionální úrovni. Z mocenského hlediska považují autoři za nejdůležitější arénu národní, neboť dle nich přímo přispívá k sestavení národních vlád. Na základě této premisy tak Reif se Schmittem shledávají, že právě síla mocenského hlediska je to, co dělá z voleb do národních parlamentů volby nejvýznamnější, a to jak z pohledu veřejnosti, tak z pohledu samotných stran (Linek 2004: 1). Volby do národních parlamentů jsou tak podle autorů chápány jako volby prvního řádu (first-order national elections), zatímco volby do regionálních a místních zastupitelstev či prezidentské volby v systémech, jež nejsou prezidentské, jsou označovány jako volby druhého řádu (second-order national elections). Jako klíčovou pro rozlišení, zda se jedná o volby prvního či druhého řádu, stanovují Reif se Schmittem otázku kolik je moci ve hře (what is a stake). Námi zkoumané volby do Evropského parlamentu se tedy, dle tohoto klíče, řadí jednoznačně mezi volby druhého řádu. Voliči v těchto volbách totiž svým hlasem sice ovlivní složení EP, to však nemá vliv na složení evropské exekutivy, o které rozhodují představitelé národních vlád (Tamtéž).

nedokáže nabídnout žádnou viditelnou pomoc. Naopak ve státech, jež disponují významnou euroskeptickou profilací, může být snaha o větší zapojení do procesu evropské integrace pro strany kontraproduktivní a může naopak vést ke ztrátě jejich zisků (Ladrech 2009: 7). Mohlo by se tak zdát, že politické strany nejsou ideálními kandidáty pro výzkum evropeizace. Nicméně existují dimenze, v nichž reálný vliv na národní politické strany pozorovat můžeme.

V této souvislosti je nejčastěji zmiňována otázka, zda evropeizace může přímo vést k vytváření politických stran ať už v rovině národní či evropské. To znamená, zda evropský rozměr, jakkoliv je definován, tvoří zcela samostatný a nový rozměr stranické soutěže nebo zda posiluje, absorbuje či využívá již existujících rozměrů stranické soutěže (Mair 2007: 157-158). Na toto téma tak byla realizována řada výzkumů (Hix 1999, Mair 2000), které dospěly k velmi obdobným závěrům. Ačkoliv se prointegrační/protiintegrační cleavage objevila, nevykazovala natolik statisticky významné hodnoty, aby byla upřednostněna před klasickou pravo/levou osou (Ladrech 2009: 7). Můžeme tak konstatovat, že přímý dopad Unie lze pozorovat spíše v rámci domácího politického prostředí jako takového než direktivně na samotné politické strany. Strany tak reagují především na změnu či poptávku veřejného mínění, které je tematikou evropské integrace značně ovlivněno.

Jak jsme již uvedli výše, přímý vliv Evropské unie na politické strany je značně limitovaný. Vlivem Unie však dochází k proměnám politického prostředí, v němž strany působí. Tyto domácí změny tak přenášejí tlak na domácí či evropské politické aktéry a nutí je, aby se těmito modifikacím efektivně přizpůsobili (Börzel, Risse 2007: 492). Právě touto adaptací rozumí P. Mair to, co ve svém díle označuje jako nepřímé účinky. Těmi se rozumí změny v domácím politickém systému, které mohou mít dopad na vnitřní struktury a organizaci stran.

Mezi jedny z hlavních reprezentantů druhé skupiny autorů, tedy těch, kteří změny národního stranického systému v důsledku evropeizace akceptují, patří Robert Ladrech, jehož chápání jevu evropeizace jsme již představili v předchozí části. Ladrech chápe evropskou integraci jako nezávisle proměnnou, jež ovlivňuje prostředí, v němž národní politické strany působí. Samotná evropeizace politických stran je poté chápána jako proměnná závislá. Předmětem zkoumání evropeizace by tak dle autora měly být právě reakce politických stran na změny prostředí, které byly způsobeny evropskou integrací. Odpověď politických stran se přitom může projevit jako vytváření nových vztahů, proměna politik (policies) či změna strukturální povahy (Havlík, Valterová 2007: 83). Ladrech tak ve svém stěžejním díle

Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis stanovil pět oblastí, které jsou dle něj pro pozorování vlivu evropeizace na politické strany nejvhodnější. Vzhledem k tomu, že právě Ladrechův koncept byl ustanoven jako základní teoretické východisko pro předkládanou analýzu, zaměříme se na něj nyní blíže.

1. 3. Koncept Roberta Ladrecha

Koncept Roberta Ladrecha, který akceptuje transformaci národních stranických systémů vlivem evropského integračního procesu, patří k nejvlivnějším a nejkompexnějším teoretickým pojetím evropeizace politických stran. Kromě přímých dopadů integračního procesu na domácí politické aktéry zdůrazňuje autor rovněž zahrnutí nepřímých důsledků evropeizace. Ladrechovo pojetí se skládá z pěti oblastí, v nichž je možné zkoumat vliv evropské integrace na domácí politické strany. Jedná se o programové a organizační změny, proměny vzorce stranické soutěže, vliv evropské integrace na stranické vztahy ve vládních stranách a spolupráci přesahující národní stranický systém. Podívejme se nyní na jednotlivé oblasti podrobněji.

První rovinou, v níž se může evropeizace politických stran projevit je tedy podle autora změna programatiky stran související s rostoucím vlivem Evropské unie. Ta patří bezesporu mezi nejvíce viditelné projevy evropeizace. Změny lze zkoumat ze dvou hledisek. Kvantitativního a kvalitativního. Kvantitativní ohled počítá s nárůstem prostoru, který politický aktér, v našem případě tedy politická strana, věnuje otázkám týkajících se Unie. A to buď k politikám, které jsou konstituovány výhradně v rámci evropských institucí, nebo těm, které jsou vytvářeny v rámci domácí politiky, avšak jsou s tématem evropské integrace úzce provázány. Kvalitativním ohledem se poté rozumí pronikání unijních politik do oblastí, které jsou tradičně považovány za národní, jako jsou zaměstnanost, imigrace či azylová politika. Predikce předpokládá, že programové změny týkající se se Evropské unie jako faktoru domácí politiky budou tím viditelnější, čím se bude stát přibližovat k plnému členství v Unii (v případě kandidátských států) nebo čím bude jeho vliv a působení v EU stabilnější a etablovanější (v případě členských zemí). Afirmací tohoto předpokladu může být například francouzská Socialistická strana (PS), u níž se konkrétní programové zmínky o dalším

směřování Evropské unie, roli Francie ve Společenství a potřebě posílení nadnárodní federace stran prostřednictvím Strany evropských socialistů (PES) objevují pravidelně až od pozdních 90. let minulého století (Ladrech 2001: 8-9) Ještě zřetelnějším příkladem poté může být případ Itálie, konkrétně Italské komunistické strany (PCI), která jejím rozpadem na stranu Demokraté levice v roce 1991 přijala jako svou novou identitu a volební strategii eurokomunismus a kladný vztah vůči evropské integraci jako celku (Tamtéž: 9).

Jako druhou sféru, v níž můžeme vliv evropeizace na politické strany sledovat, shledal Ladrech změny organizační. Interakce s evropskými institucemi vede podle autora k určitým organizačním modifikacím. Ty jsou většinou iniciovány vedením strany či jejími delegáty v Evropském parlamentu, a to z toho důvodu, že tito členové národních stran disponují užšími kontakty na nadnárodní politické subjekty, což je motivuje k diskusi ohledně organizačních inovací a větší reflexi evropských témat. Z důvodu zohlednění politické reprezentace na evropské úrovni tak dochází k modifikaci stranických stanov a zakotvení organizačních změn. Ty často vedou k posílení pozic příslušníků strany, jimiž jsou poslanci Evropského parlamentu. Ne zřídka se tak delegáti stran v EP stávají členy užšího vedení domácí strany. Negativním důsledkem tohoto jevu mohou být, a často jsou, ideologicky či mocensky motivované rozpory ve straně. Jev upřednostňování členů strany, kteří jsou zároveň zástupci v Evropském parlamentu na úkor ostatních straníků, je velmi zřetelný v zemích Beneluxu. Pro příklad uveďme praxi uplatňovanou v Belgii, kde straníci socialistické strany, jež jsou současně delegáty v EP, získávají automaticky plné hlasovací právo na kongresu domácí strany. Tato záležitost však není pouze otázkou Beneluxu, obdobnou situaci můžeme zaznamenat rovněž v případě britské Labour party, v níž jsou členové britské delegace v EP tradičně dosazováni do užšího vedení stranických orgánů. Mnoho ostatních evropských, převážně sociálnědemokratických a křesťanskodemokratických stran, poté začlenilo odkazy na jejich příslušná nadnárodní stranická uskupení jako je PES či EPP přímo do stanov strany (Tamtéž).

Třetí oblast představují změny vzorců stranické soutěže. Evropeizace může mít rovněž značný vliv na podobu stranické soutěže. Tento fakt je dán rostoucí politizací otázek týkajících se Evropské unie národními stranami, což může vést k fragmentaci elektorátu na základě pro-evropské/anti-evropské cleavage. Dochází tak k využití oportunistické strategie, kdy strany mohou přilákat nebo naopak odradit voliče na základě toho, zda se rozhodnou zaujmout k evropské integraci kladný či negativní přístup. Národní stranický systém lze

působením evropeizace modifikovat nejen jeho viditelnou polarizací na strany proevropské a protievropské, ale rovněž vznikem nových politických subjektů. Takto vzniknuvší političtí aktéři využívají téma evropské integrace jako stěžejní pro svou profilaci. Jedná se tedy o strany, které většinou vystupují zásadově pro podporu Evropské unie nebo myšlenku evropské integrace razantně odmítají. Validaci tohoto předpokladu můžeme nalézt v britské politice, která poskytuje příklad rozdělení stranického systému dle postojů k Evropské unii. Jednoznačně pozitivní přístup k této otázce reprezentuje Labour party, zatímco na opačném kraji spektra se pohybuje strana konzervativní (Tamtéž: 10). Ačkoliv každá ze stran zastává diametrálně různorodé stanoviska k této problematice, jedno mají společné. Využití evropské integrace jako jednoho z hlavních témat volebního klání.

Čtvrtým okruhem, který autor shledává vhodným pro studium vlivu evropeizace na národní politické strany, jsou změny vztahů mezi stranou a vládou. Vládní představitelé jsou velmi často nuceni participovat na jednáních evropské úrovně. Tato vyjednávání, ať již v podobě mezivládních konferencí či styků v rámci Evropské rady nebo Rady ministrů, mohou mít za následek ideový rozpor mezi lídry strany, tedy těmi, kteří se výše zmíněných aktů účastní a zbytkem politické strany. Straničtí lídři musejí velmi často upravovat své stranické postoje a přijmout kompromisy, které jsou jedním z pilířů rozhodování na evropské úrovni. V důsledku tak může dojít k jistému tlaku ze strany lídrů na politickou stranu jako takovou s požadavkem, aby přehodnotila svůj postoj k Unii. Na druhou stranu, obdobnému tlaku mnohdy čelí rovněž oni sami, a to v případě, že strana důsledně vyžaduje dodržování jejího stranického programu a není tak přístupna jakýmkoliv kompromisům, jež by mohly vést k odchýlení se od jejich ideových hodnot. Z pohledu strany tak lze vyzorovat buď snahu o takzvanou maximalizaci požadavků, k níž dochází v oblastech, jež jsou straně blízké, či naopak o minimalizaci vlivu Evropské unie v otázkách, v nichž si chce zachovat co největší kontrolu (Tamtéž: 11). Konvergence mezi vládou a stranou v otázkách Evropské unie tedy může mít za následek změny ve způsobu řízení strany. V některých případech se jedná o větší kontrolu nad aparátem strany jako je tomu v případě britské Labour party, v jiných naproti tomu o flexibilnější vztahy co se evropských otázek týká, což deklaruje případ Švédské sociálně demokratické strany dělnické (SAP).

Poslední sférou, jíž doporučuje R. Ladrech k analýze, jsou vztahy jdoucí nad rámec národního stranického systému. Evropeizace může vést k novému pohledu na nadnárodní spolupráci se subjekty z jiných členských států Evropské unie do takové míry, že dochází

k podpoře nových organizačních a programových aktivit. Oskar Nidermayer ve svém příspěvku z roku 1983 identifikoval tři etapy vývoje organizace evropských politických stran: kontakty, spolupráce, integrace. Pokud bychom tuto tezi aplikovali na současné nejvýznamnější politické skupiny zastoupené v Evropském parlamentu, mohli bychom konstatovat, že v této evoluci jsou nejdále Evropská lidová strana (EPP) a Pokrokové společenství socialistů a demokratů (S & D), kteří disponují stálou organizační a častou interakcí, následovány jsou Aliancí liberálů a demokratů pro Evropu (ALDE) (Tamtéž: 11-12). Zaměřme se nyní na aplikaci konceptu v praxi. Konkrétně na případ českých politických stran.

2. Česká strana sociálně demokratická

Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) je tradiční českou sociálnědemokratickou stranou, jež je nejsilnější levicovou stranou českého politického spektra a zároveň jedinou levicovou stranou s koaličním potenciálem. Za dobu svého působení v samostatné České republice dosáhla řady úspěchů. V období 1998 – 2006 byla hlavní vládní stranou, po vytvoření vlády pod vedením ODS v lednu 2007 se stala nejsilnější opoziční stranou. Do vládní koalice se opětovně vrátila po dosud posledních konaných parlamentních volbách v roce 2013, které vyhrála a vytvořila aktuální vládní koalici společně s KDU-ČSL a hnutím ANO 2011. Z hlediska evropské integrace patří sociální demokraté k nejhlasitějším zastáncům členství České republiky v Unii a již od počátku devadesátých let podporovali všechny kroky vedoucí k začlenění země do evropských politických, ekonomických a bezpečnostních struktur (Baun, Marek 2010: 59).

Jako své priority strana stanovuje větší zapojení veřejnosti do politického procesu, podporu prvků přímé demokracie, transparentní financování politických stran, výdajové stropy na volební kampaně, podporu sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání mezi vládou, odbory a představiteli zaměstnavatelů (ČSSD 2016). Evropskou unii vidí jako jedinečné, dobrovolné, demokratické společenství evropských států, které usilují o mír a hospodářskou prosperitu. Prosazuje tak, aby Česká republika zaujímala v Evropské unii důstojné místo a spolurozhodovala o jejím dalším vývoji (Tamtéž).

2.1. Změny v programatice stran

Pro první svobodné volby po pádu komunismu v Československu konané v roce 1990 připravila strana dokument nazvaný *Program československé sociální demokracie*. Vyzývá v něm k postupnému zapojení do evropských struktur, a to nejen z hlediska geografického, ale zejména z hlediska příslušnosti obou národů k evropské kultuře a tradicím (ČSSD 1990: 3). O rok později, tedy v roce 1991, poté strana deklarovala užší spolupráci s Evropskou komisí a ostatními socialistickými stranami zastoupenými v Evropském parlamentu (Braun 2008: 59). Do parlamentních voleb v roce 1992 šla ČSSD s volebním programem, který ve třinácti

kapitolách sice poměrně jasně definoval stanoviska sociálních demokratů k vnitropolitickým problémům, evropské integraci se však věnoval pouze okrajově, a to v kapitole Zahraniční a vnitřní bezpečnost. Pojem evropského sjednocení je zde však formulován obdobně nejasně jako ve volebním programu z roku 1990 (Havlík 2009: 72). Je tedy možno konstatovat, že ve svých raných počátcích byla ČSSD stranou, která sice očividně dávala najevo zájem o směřování České republiky směrem ke sjednocené Evropě, ovšem její stanoviska nebyla dostatečně jasně formulována.

Ve vztahu k evropské integraci se stal zlomovým program pro parlamentní volby 1996 nazvaný *Lidskost proti sobectví*, jenž byl členěn do celkem čtyř částí, přičemž otázce evropské integrace byl věnován prostor v části poslední nesoucí široký název Zahraniční politika. V dokumentu deklaruje ČSSD své přesvědčení, aby se Česká republika stala co nejdříve členem Evropské unie, kterou chápe nejen jako zónu volného obchodu, ale jako mnohorozměrné evropské společenství. Ztotožňuje se rovněž s principy Maastrichtské smlouvy a kladně se zmiňuje taktéž o ratifikaci Evropské sociální charty, přičemž vyjadřuje naději, že by tento krok mohl vést k znemožnění přijímání antisociálních zákonů v našem parlamentu. Sociální demokraté dle svých slov odmítají jakékoliv negativistické přístupy k Evropské unii a nacionalistické postoje, které podle nich mohou vést k izolaci České republiky (ČSSD 1996: 22-23). Z hlediska analýzy volebních programů je tak vidět značný posun jak v kvantitativní, tak kvalitativní dimenzi výzkumu. Sociální demokraté otázce Evropské unie věnovali oproti předchozím volebním programům značně rozšířený prostor. Neomezili se však pouze na obecný postoj k evropské integraci jako celku, ale reflektovali rovněž její dílčí aspekty. Validací tohoto tvrzení je například jednoznačný postoj strany k ratifikaci Evropské sociální charty.

Na priority ohledně integrace do evropských struktur navázal program pro parlamentní volby 1998 nazvaný *Společně s vámi pro lepší budoucnost*, který byl tematicky strukturován do pěti částí. Problematice evropské integrace byl tentokrát věnován největší prostor v okruhu nazvaném Hospodářská politika, jež obsahoval samotnou kapitolu nesoucí název Integrace ČR do Evropské unie. Na tomto místě ČSSD zopakovala svůj závazek podpořit přijetí České republiky do Evropské unie, neboť evropský integrační proces chápe dle svých slov jako žádoucí a prospěšný jak pro Českou republiku, tak pro členské země EU s tím, že integrace sama členské země obohatí (ČSSD 1998: 12). Sociální demokraté rovněž vyjádřili přání aktivně vystupovat v rámci předvstupní strategie a navrhovat orgánům Unie, zejména

Evropské komisi své podněty. Rovněž se ČSSD zavázala zasadit o to, aby vláda, souběžně s integrováním ČR do jednotného evropského trhu, postupně připravila realizaci opatření druhého a třetího pilíře EU – sladění zahraniční politiky, problematiky vnitřních a sociálních věcí, spravedlnosti a dalších oblastí (Tamtéž). Vstupu České republiky do EU byl v dokumentu věnován prostor ještě v jedné části, a to v kapitole Zahraniční politika. Zde ČSSD potvrdila své již dříve artikulované postoje vůči Unii a opětovně zopakovala svou plnou podporu evropskému integračnímu procesu.

Na nastolený výrazně proevropský trend volebních programů sociálních demokratů navázaly programy z let 2002 a 2006 nazvané *Člověk na prvním místě* a *Jistoty a prosperita*. Co se týká prvního zmíněného dokumentu, jeho charakteristikou je poměrně netradiční koncepce, neboť jednotlivé kapitoly nezahrnují celková témata, ale soustředí se na požadavky jednotlivých segmentů obyvatelstva, jež jsou reprezentovány vždy modelovou osobou. Je tak členěn do dvanácti částí, které jsou uvedeny tematickým výrokiem modelové osoby. Téma evropské integrace tak v programu nenalezneme na jednotlivém místě, ale je koncentrovaně rozmístěno v jednotlivých částech programu v podobě krátkých vět. Z hlediska obsahu však nepřináší mnoho nových myšlenek, ale spíše rekapituluje již dřívější postoje sociálních demokratů vůči evropské integraci (Havlík 2009: 74).

Druhý z dvojice programů, tedy *Jistoty a prosperita*, byl v podstatě jakýmsi vymezením se proti tehdejšímu programu Občanských demokratů. V dokumentu se ČSSD výrazně ohradila vůči politice opoziční ODS a odsoudila její postoj k EU. Zároveň poukazovala na údajné posílení mezinárodního postavení ČR v Evropě v letech 2002 -2006, tedy vládním období, jehož součástí byla sama ČSSD (Tamtéž: 76). Je však nezpochybnitelným faktem, že vládní koalice složená z ČSSD, KDU – ČSL a US – DEU byla první skutečně proevropskou vládou v historii samostatné České republiky. ČSSD a její koaliční partneři z let 2002 – 2006 tak opravdu nesou velký podíl na úspěšném dokončení předvstupních vyjednávání, podepsání Smlouvy o přistoupení a konečně na samotném vstupu České republiky do Evropské unie 1. května 2004. Evropskému tématu bylo věnováno nejvíce prostoru v poslední části nazvané Upevňovat mezinárodní postavení České republiky, jež obsahuje samotnou podkapitolu Evropská unie. V ní se sociální demokraté zavázali zasazovat o to, aby „*Česká republika usilovala o svůj specifický přínos k rozvíjení evropské integrace, například o posílení stabilizační role Unie v oblasti Balkánu a rozvíjení východního rozměru politiky evropského sousedství* (ČSSD 2006: 75) “ či „*věnovala prvořadou pozornost*

přípravě a výkonu předsednictví Evropské unie v prvním pololetí 2009 (Tamtéž).“ Volební program pro parlamentní volby v roce 2006 tak představuje zcela naprosté naplnění obou dimenzí analýzy programatiky stran, tedy kvalitativní i kvantitativní. Tématu evropské integrace je zde věnován dostatečný koncentrovaný výskyt, a to především v poslední sekci dokumentu. Opomenuta však není ani kvalitativní rovina, což můžeme dokladovat například zjevnou podporou pro integraci zemí západního Balkánu do EU ze strany ČSSD.

Pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 si sociální demokraté připravili program pojmenovaný *Změny a naděje*. V oblasti Evropské unie si ČSSD stanovila posilovat vliv České republiky a maximálně se zapojit do rozhodovacích procesů. „*Budeme se zasazovat o posilování modelu sociální Evropy založené na principech trvale udržitelného „zeleného“ rozvoje a růstu zaměstnanosti. Budeme se spolu s našimi partnery ve světě podílet na řešení globálních problémů, ať už ekonomických, bezpečnostních či výzev ochrany životního prostředí. V dnešním globalizovaném světě je otázka bezpečnosti klíčová. Proto bude naším prioritním zájmem zajištění vnitřní i vnější bezpečnost. Podpoříme větší podíl EU na zajišťování mezinárodní bezpečnosti. Souhlasíme se zapojením Armády ČR do mezinárodních misí NATO a EU (ČSSD 2010: 7).*“ Svá předsevzetí však nedokázali plně realizovat, což bylo z velké míry dáno jejich opoziční rolí v letech 2010 – 2013. V tomto období opakovaně kritizovali Nečasovu vládu, jejíž kroky na poli evropské integrace nazvali jako nečitelné. Tvrdě odsoudili také rozhodnutí Petra Nečase nepřipojit se k fiskálnímu paktu. V této souvislosti prohlásil například Jan Hamáček, tehdejší sociálnědemokratický poslanec a předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny, že poslední kroky vlády hraničí s ohrožováním pozice České republiky v procesu evropské integrace (Euractiv 2012).

K předčasným volbám na podzim roku 2013 vydala strana program nazvaný *Prosadíme dobře fungující stát*. Evropské unii byl v tomto textu věnován prostor v poslední z pěti částí, do nichž byl dokument členěn, a to v celku nesoucím název Společnost. Česká strana sociálně demokratická zde deklaruje, že bude aktivní součástí politických debat o dalším rozvoji Evropské unie, v nichž bude prosazovat sociální a kulturní rozměr evropské integrace, efektivněji využije ekonomických možností členství v Evropské unie a zlepší čerpání prostředků z fondů Evropské unie či připraví ČR ke vstupu do eurozóny (ČSSD 2013: 33). Ačkoliv ani v tomto programu sociální demokraté neustoupili z dostatečné reflexe evropských témat v obou dimenzích výzkumu, je třeba konstatovat, že ačkoliv rétorika

sociálních demokratů zůstává stabilně proevropská, postrádá v posledních letech ucelený koncept a hmatatelná řešení, což se projevilo zejména v posledním programu.

Pokud shrneme výše zmíněná fakta, můžeme konstatovat, že ČSSD je názorově velmi konzistentní proevropsky orientovanou stranou, a to bez ohledu na osobnost v jejím čele. Sociální demokraté upřednostňují užší integraci vedoucí k silnější pozici Evropské unie v globalizovaném světě. Podle sociálních demokratů totiž může Česká republika ze silné pozice Evropské unie pouze čerpat, jelikož může mít coby její součást větší váhu, než by měla sama. Silnou Evropu tak ČSSD staví do rovnítka se silnou Českou republikou. Postoj sociálních demokratů tak lze hodnotit jako umírněný s podporou nadnárodní dimenze integrace (Baun, Marek 2010: 60).

Při zaměření se na postupný vývoj volebních programů sociálních demokratů můžeme s bližícím se členstvím České republiky pozorovat jasný vliv evropeizace na tyto dokumenty. Ačkoliv na počátku 90. let, konkrétně v programech pro parlamentní volby 1990 a 1992, nemůžeme nalézt téměř žádné zmínky vztahující se k Evropské unii přímo, od parlamentních voleb v roce 1996 je znatelný nárůst kvantitativní i kvalitativní dimenze ve výzkumu volebních programů. To znamená, že nejenže sociální demokraté věnovali otázkám spjatým s Unii čím dál větší prostor, ale začali se vyjadřovat rovněž k jejich specifickým politikám a problémům, jako bylo přijetí Evropské sociální charty či další rozšiřování Evropské unie. Tento trend neustoupil ani po plném začlenění České republiky do unijních struktur. Unie tak zůstává i nadále jedním z ústředních témat a priorit volebních programů strany. Navzdory tomu, jak již autorka konstatovala výše, můžeme v textu připraveném pro prozatím poslední konané parlamentní volby v roce 2013, zaznamenat úbytek konkrétních odpovědí na řešení unijních výzev. Tento fakt je možno přičíst současné krizi a rostoucí nepopularitě Unie, což mohl být důvod pro rozhodnutí strany zaměřit se spíše na domácí témata.

2.2. Změny v organizační struktuře

Organizační struktura České strany sociálně demokratické, respektive tedy její formální stránka, která bude v předkládané podkapitole analyzována, doznala vlivem evropeizace zcela jasných změn, jež jsou ve stanovách této levicové proevropsky orientované strany dobře pozorovatelné. Současné stanovy strany, lépe řečeno jejich modifikace, byla

schválena na 38. sjezdu ČSSD, konaném v Praze, dne 14. března 2015, čímž nabyly platnosti (ČSSD 2015: 39). Znatelný vliv evropské integrace můžeme zaznamenat již v preambuli tohoto dokumentu, kde se uvádí, že „*Česká strana sociálně demokratická jako součást mezinárodního společenství sociálně demokratických a socialistických politických stran je členkou Evropské strany sociálně demokratické (PES) a Socialistické internacionály (SI)* (Tamtéž: 1) “. Odkaz na evropskou integraci můžeme dále nalézt například v článku číslo dva, jímž se ČSSD přihlásila k programovým cílům výše zmíněných nadnárodních organizací a aktivní účasti na tvorbě společné politiky v jejich rámci (Tamtéž: 2). Vzhledem k tomu, že vztahy jdoucí nad rámec národního stranického systému budou jednak rozebrány v rámci samostatné podkapitole, a jednak nemají přímý dopad na organizační strukturu strany, zaměříme se nyní na dva články stanov, jež touto vlastností disponují.

Prvním z nich je článek 13, ve kterém je doslova deklarováno „*Spolupracovníkem ČSSD se může na vlastní žádost stát občan jiného státu Evropské unie, který je současně členem některé ze stran sdružených v PES. Pro spolupráci občana jiného státu Evropské unie s ČSSD platí obdobně ustanovení čl. 11* ³(Tamtéž: 9-10) “. Ačkoliv praktický dopad tohoto článku je velmi limitovaný, vliv evropeizace je zde více než patrný. Možnost stát se spolupracovníkem strany se totiž mohou stát pouze občané Evropské unie, nikoliv straníci ostatních stran sdružených v PES. Zřetelnější dopady na organizační strukturu v praxi poté přináší článek 32 týkající se předsednictva sociálních demokratů. Dle něj se totiž členem tohoto stranického orgánu stává automaticky předseda skupiny poslanců ČSSD v Evropském parlamentu (Tamtéž: 22).

2.3. Změny stranické soutěže

V následující podkapitole bude analyzován vliv evropeizace na změnu stranické soutěže, konkrétně tedy, zda se elektorát charakteristický pro sociální demokraty v parlamentních volbách 2006, 2010 a 2013 rozhodoval na základě svého postoje vůči evropské integraci, či zda pro něj tato problematika byla druhořadá. V souladu s metodologií

³ Dle článku 11 stanov ČSSD může být uděleno Sjezdem ČSSD nebo ÚVV. Čestné členství může odejmout pouze ten orgán ČSSD, který čestné členství udělil. Dokladem čestného členství v ČSSD je Listina o udělení čestného členství v ČSSD (ČSSD 2015: 9).

popisanou v úvodu práce se tak nejprve podíváme na volební výsledky ČSSD v námi zkoumaných volbách, konkrétně na to, v jakých krajích byla strana stabilně nejúspěšnější.

ČSSD se stala vítězem celkem dvou ze tří námi zkoumaných voleb, přičemž v každých dokázala překročit hranici 20%. Největšího procentuálního úspěchu dosáhla paradoxně ve volbách 2006, kdy získala 32,32 % hlasů, ovšem právě v těchto volbách podlela svému tehdejšímu největšímu rivalovi, občanským demokratům (Volby.cz 2006). Procentuálně tak mají výsledky sociálních demokratů klesající trend, což však můžeme zdůvodnit vzrůstajícím počtem politických aktérů na české politické scéně a s ním spjatého rovnoměrnějšího rozložení politických sil.

Z hlediska úspěchů v jednotlivých volebních krajích byla ČSSD ve všech třech volbách jednoznačně nejúspěšnější v kraji Moravskoslezském. Konkrétně ve volbách 2006 to bylo 40,54% oproti celorepublikovému zisku 32,32% (Volby.cz 2006), v roce 2010 29,13% versus celkových 22,08% (Volby.cz 2010), a konečně v roce 2013 26,38%, což představovalo téměř o 6% větší úspěšnost, než byl zisk v celé České republice, jenž činil 20,45% (Volby.cz 2013). Výrazné volební úspěchy zaznamenávají rovněž v Olomouckém kraji. Vzhledem k jasné dominanci sociálních demokratů v kraji Moravskoslezském se nyní zaměříme na sociodemografické charaktery tohoto kraje na východě republiky, abychom mohli predikovat charakter typického elektorátu ČSSD.

Moravskoslezský kraj patří v rámci České republiky ke krajům s největší nezaměstnaností, aktuálně zaujímá v této nelichotivé statistice druhé místo, a to za krajem Ústeckým s hodnotou 8,30% (Český statistický úřad 2016a). Negativní je rovněž vývoj jeho demografického hlediska, kdy dlouhodobě klesá počet obyvatel kraje, neboť právě kvůli vysoké nezaměstnanosti jsou lidé nuceni stěhovat se za prací a populace kraje tak stárne. Stárnutí populace se odráží rovněž ve věkové struktuře obyvatelstva, jež zachycuje mj. index stárí, tj. údaj o počtu osob nad 65 let věku připadající na 100 dětí do 15 let. Tento index se v posledních letech poměrně dramaticky zvyšuje a koncem roku 2013 již na 100 dětí připadalo v kraji 116 seniorů (ale v okrese Karviná již 124 seniorů). Index stárí se v případě mužské složky populace výrazně liší od složky ženské. Na 100 chlapců v kraji připadá jen 91,1 mužů nad 65 let, ale na 100 děvčat už 142,2 seniorek. Koncem roku 2013 činil průměrný věk obyvatel kraje 41,5 roků; v případě žen to bylo 43 roků a 39,9 let v případě mužů. Z pohledu věkové struktury obyvatel celé ČR se tak jedná o zhruba průměrný věk, který se však v posledních letech každoročně o cca 0,3 roku zvyšuje – od roku 2008 se tak průměrný věk

obyvatel kraje zvýšil o 1,3 roku (Český statistický úřad 2013a). Co se týká vzdělanostní struktury obyvatelstva na středních školách (včetně konzervatoří) studovalo na tomto typu škol v roce 2013 více jak 51 tisíc studentů. Na vyšších odborných školách studovalo 1 818 studentů, což bylo jen o něco méně než v předchozím roce. Studentů vysokých škol (s trvalým pobytem v kraji) bylo ke konci roku 2013 více než 42 tisíc, což bylo o 3,0 % méně než v předešlém roce (Český statistický úřad 2013b). Aktuální stav školství tak odpovídá vzdělaností strukturu obyvatelstva, na které sice má čím dál větší podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstvo, avšak stále převládá obyvatelstvo středoškolsky vzdělané. V roce 2011 dominovala středoškolsky vzdělaná vrstva bez maturitního vzdělání, a to 36,39%, druhou příčku obsadili obyvatelé s úplným středoškolským vzděláním či vzděláním na vysokých odborných školách, kteří tvořili celkem 30,77% obyvatel. Vysokoškolsky vzdělaných obyvatel poté bylo 11,98 % (Hruška et. al 2002: 28). Na základě vývoje těchto základních tendencí sociálního, ekonomického a demografického vývoje tak lze vyvodit závěr, že Moravskoslezský kraj patří ke krajům, jež se potýkají s řadou strukturálních problémů, jako je nezaměstnanost, migrace obyvatel za prací a stárnutí populace. Převážná většina obyvatel kraje disponuje středoškolským vzděláním bez maturity či s maturitou. Otázkou tak zůstává, jaký názor zastává takto charakterizovaný elektorát vůči evropské integraci.

Co se týká samotného pocitu evropanství, staví se k němu tato skupina spíše negativně. Na rozdíl od studentů a mladších obyvatel, kteří se cítí být Evropany nejčastěji, starší lidé, lidé s nižším vzděláním a obecně lidé s nižším socioekonomickým statutem se s tímto pocitem příliš neztotožňují. Tento fakt vyplývá ze skutečnosti, že tito lidé fungování Evropské unie příliš nerozumí a navíc disponují silným národním cítěním (Evropská komise 2012: 5). Obecně se voliči levice, jimiž elektorát sociálních demokratů bezpochyby je, staví k Evropské unii méně pozitivně než voliči pravice či středu. Konkrétně v roce 2006, tedy v roce, kdy ČSSD dosáhla ve zkoumaném volebním období nejvyššího procentuálního úspěchu ve volbách, považovalo členství v EU za dobrou věc 47 % levicových voličů, což je o 11% méně, než u voličů pravice a o 3% méně než u sympatizantů se středovou politikou (Evropská komise 2006: 30). Vidíme tak, že pro elektorát charakteristický pro kraj, v němž sociální demokraté stabilně dosahují největších volebních úspěchů, otázka Evropské unie patrně nehraje ústřední roli. Typický obyvatel Moravskoslezského kraje, kterého jsme na základě sociodemografických charakterů klasifikovali jako obyvatele nejčastěji středního až staršího

věku, s většinou středoškolským vyučením bez maturity, totiž zastává spíše negativní postoj k Evropské unii jako celku, což často pramení z jeho nezájmu o tuto problematiku. Tento postoj je v očividném rozporu s programatikou České strany sociálně demokratické, kterou jsme v první podkapitole celku jí věnované analyzovali jako jednoznačně proevropskou stranu vnímající Unii jako jednu ze svých tradičních priorit.

2.4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou

Česká strana sociálně demokratická se v analyzovaném období, tedy od vstupu České republiky do Evropské unie po současnost, podílela na celkem čtyřech vládách. Konkrétně se účastnila vládních koalic pod vedením Vladimíra Špidly (15. 7. 2002 – 4. 8. 2004), Stanislava Grosse (4. 8. 2004 – 25. 4. 2005), Jiřího Paroubka (25. 4. 2005 – 4. 9. 2006) a současné vlády Bohuslava Sobotky (29. 1. 2004 – úřadující) (Úřad vlády České republiky). Zaměříme se nyní na jednotlivé vlády a jejich postoje vůči evropské integraci podrobněji.

První námi analyzovaná vláda, v jejímž čele stál sociální demokrat Vladimír Špidla, byla ustanovena na základě výsledků parlamentních voleb v roce 2002. Sociální demokraté, coby vítěz voleb, sestavili vládní koalici společně se dvěma stranami, a to KDU-ČSL a US-DEU, které, jak již z předešlého textu víme, kandidovaly v těchto volbách společně pod názvem Koalice. Tato středolevicová vláda, jež se po dobu svého působení vyznačovala poměrně velkou nestabilitou, měla před sebou poměrně nelehký úkol, a to dovést Českou republiku k plnému členství v Unii. Tomuto cíli se vláda věnovala velmi podrobně ve svém programovém prohlášení, kde tento mezník označila za jednu ze svých priorit. „*Vláda je rozhodnuta vynaložit veškeré úsilí pro úspěšné dokončení přístupových jednání s Evropskou unií a sjednání maximálně výhodných podmínek pro vstup České republiky do Evropské unie. Vynaložíme veškeré úsilí k tomu, abychom přesvědčili občany naší země, že je ve svrchovaném zájmu nás všech stát se členy Evropské unie při jejím nejbližším rozšíření* (Programové prohlášení vlády České republiky 2002: 1) “. Tento cíl byl následně rozveden v samostatné části prohlášení, kde se vláda mimo jiné zavázala k přijetí právní úpravy umožňující referendum o vstupu České republiky do Evropské unie a k účasti na debatách týkajících se budoucnosti Evropské unie, které jsou dle vlády stěžejní pro naplnění strategického cíle stanoveného v Lisabonu v březnu 2010. Tím je učinit Evropskou unii

nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější ekonomikou světa, založenou na znalostech, schopnou trvale udržitelného růstu, s více a lepšími pracovními místy a větší sociální soudržností (Tamtéž: 30). V programovém prohlášení Špidlovy vlády je tak čitelná proevropská orientace všech jejích koaličních aktérů, tedy ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, která se shoduje s jejich stranickými postoji vůči evropské integraci tak, jak jsme je analyzovali v podkapitole věnující se programatice těchto stran.

V prvních volbách do Evropského parlamentu, jichž se Česká republika coby čerstvě přistoupiivší stát zúčastnila v červnu 2004, však sociální demokraté utrpěli značnou porážku, jež vedla k Špidlově demisi. Na premiérském postu jej tak nahradil tehdy již předseda ČSSD Stanislav Gross, jenž ovšem na této pozici nesetřval déle než rok a po korupční kauze spojené s jeho osobou byl nejprve v premiérské funkci, a následně také jako předseda strany nahrazen pro zbytek koaličních partnerů přijatelnějším Jiřím Paroubkem, jehož vláda dovedla Českou republiku až k parlamentním volbám v roce 2006.

Vládní koalice pod Grossovým a později Paroubkovým vedením pokračovaly v nastoleném trendu evropské integrace jako jedné z hlavních priorit vlád. V Programovém prohlášení se tak Grossova vláda zavázala k „*aktivní a konstruktivní účasti ČR v procesu prohlubování evropské integrace, a to zejména s ohledem na přijetí Smlouvy o ústavě pro Evropu a na české národní zájmy, a účast v rámci transatlantické a mezinárodní spolupráce založené na trvalém prosazování principu rovnoprávnosti v mezinárodních vztazích* (Programové prohlášení vlády České republiky 2004: 1) “ a „*ozdravení veřejných financí a zvyšování efektivity veřejných výdajů s cílem přistoupit k Evropské měnové unii do roku 2010* (Tamtéž) “. Kontinuálním rozšířením se poté stalo Programové prohlášení vydané o necelý rok později, tentokrát již pod vedením Jiřího Paroubka. V něm byl zopakován závazek přijetí kursového mechanismu ERM II a následně jednotné evropské měny euro do roku 2010 (Programové prohlášení vlády České republiky 2005: 1), stejně jako odhodlání k posílení proevropského smýšlení veřejnosti pro kladný výsledek národního referenda o přijetí Smlouvy o Evropské unii (Tamtéž: 2). V dokumentu se vláda přihlásila k jednoznačně proevropské orientaci, neboť je dle svých slov přesvědčená o tom, že evropská integrace patří k největším poválečným výdobytkům a je pilířem dobré budoucnosti celého kontinentu (Tamtéž).

Česká strana sociálně demokratická se do vládních pozic vrátila po téměř osmiletém období, kdy českému politickému prostředí dominovaly vlády pravicové či úřednické. Jako

vítěz parlamentních voleb v roce 2004 sestavila vládní koalici se svým, dá se říci, tradičním koaličním partnerem KDU-ČSL a nově vzniklým a z politologického hlediska špatně čitelným hnutím ANO 2011. Vláda se pod vedením současného předsedy sociálních demokratů Bohuslava Sobotky ve svém Programovém prohlášení z hlediska evropských otázek zavázala k efektivnímu vyřešení všech stávajících a chystaných řízení Evropské komise proti České republice a maximálnímu efektivnímu dočerpání programů pro období 2007–2013. Dále si předsevzali vytvoření účinných řídicích a kontrolních systémů na programové období 2014–2020 tak, aby vedly k nastavení férových podmínek a zjednodušení administrativy pro žadatele, aktivnímu členství v Evropské unii a vytvoření podmínek pro přijetí eura (Programové prohlášení vlády České republiky 2014: 3-4). Smluvní strany rovněž konstatovaly, že „výrazem národního zájmu ČR je aktivní členství naší země v EU usilující o úspěšné pokračování procesu evropské integrace. Chceme se podílet na dalším rozvoji EU, v níž budeme respektovat sociálně-tržní a kulturní rozmanitost Evropy (Tamtéž: 51) “. Postoj současné vládní koalice, jíž je ČSSD členem, k evropské integraci tak můžeme opětovně označit za zcela slučitelný s programovými prioritami sociálních demokratů v této oblasti. Přesto však můžeme ve stávajícím Programovém prohlášení vlády zaznamenat méně entuziastický postoj vůči Evropské unii, než v prohlášeních předchozích. Současná vládní koalice se sice zavázala k podporování procesu evropské integrace a jeví s ním souvisejících jako je úsilí o přijetí společné měny, avšak oproti předchozím dokumentům v prohlášení ubylo odkazů vztahujících se k důležitosti evropské integrace a proevropské orientace vlády. Tento fakt je ovšem možno zdůvodnit odlišnou národní i světovou ekonomickou situací oproti předchozímu desetiletí, jež s sebou přinesla modifikaci priorit národních politik. Je však třeba konstatovat, že sociální demokraté jsou stranou, která se ve všech vládních koalicích hlásila ke své proevropské orientaci a u níž nedošlo z hlediska této problematiky k žádným výrazným rozporům mezi straníky zastávajícími vládní funkce a zbytkem strany.

2. 5. Nadnárodní stranické vztahy

Česká strana sociálně demokratická je plnoprávným členem dvou nadnárodních organizací, a to Evropské sociálnědemokratické strany (PES) a Socialistické internacionály

(SI). Přidruženým členem PES⁴ se sociální demokraté stali v roce 1999, plné členství poté získali v roce 2003. Co se týká Socialistické internacionály, zde disponuje strana plnohodnotným členstvím déle, a to již od roku 1990. Členstvím v této internacionále deklaruje Československá strana sociálně demokratická především svou příslušnost k příslušnému ideologickému proudu. Na druhou stranu je však třeba říci, že se poměrně aktivně podílí na jejich aktivitách a na své členství klade ve stranických dokumentech velký důraz (Havlík, Valterová 2007: 96).

Důkazem může být zakotvení jejího členství v Socialistické internacionále a Evropské straně sociálně demokratické v samotných stanovách strany, což učinila jako jediná z námi analyzovaných stran. V preambuli tohoto dokumentu je tak deklarováno „*Česká strana sociálně demokratická jako součást mezinárodního společenství sociálně demokratických a socialistických politických stran je členkou Evropské strany sociálně demokratické (PES) a Socialistické internacionály* (ČSSD 2015: 1) “. V programových cílech stanov dále uvádí, že se „*hlásí k myšlenkám a základním programovým cílům PES a SI a koordinuje s nimi svoji zahraniční politiku. ČSSD je zastoupena v orgánech těchto organizací, kde se aktivně účastní na tvorbě politiky* (Tamtéž: 2) “. Snahu podílet se na aktivním členství v těchto transnacionálních strukturách můžeme nalézt rovněž v dokumentu sociálních demokratů nazvaném příznačně Hodnoty, cíle a principy ČSSD. Zde strana uvádí, že se bude zasazovat o zvyšování kontaktů a spolupráci v rámci PES a SI a o vytváření společných thinktanků a propojování odborného zázemí evropských sociálně demokratických stran (ČSSD 2016).

Samotné členství v těchto strukturách však, jak uvádí Robert Ladrech, ještě automaticky nemusí vést k závěru, že se jedná o projev evropeizace. V tomto ohledu je důležité, zda má toto členství dopad na národní stranickou strukturu a jakým způsobem ovlivňuje její programové a organizační aktivity. V případě ČSSD tak můžeme zaznamenat změnu organizačních aktivit, a to zakotvením členství v PES a SI v samotných stanovách strany. Otázkou pochopitelně je, do jaké míry můžeme členství v Socialistické internacionále považovat za vliv evropeizace, neboť se jedná o společenství, které se přímo k evropské integraci nevztahuje. Hodnocení vlivu evropeizace v této oblasti je rovněž limitováno tím, že ukotvení členství ve stanovách strany nemá v podstatě žádný praktický dopad pro její fungování.

⁴ PES představuje spolu s EPP jednu z nejvlivnějších

3. Občanská demokratická strana

Občanská demokratická strana (ODS) je českou liberálně konzervativní pravicovou stranou. V českém politickém prostředí se jedná o velmi etablovaný subjekt, který od svého založení v roce 1991 zaznamenal řadu úspěchů. Doposud ve všech parlamentních volbách, jichž se strana účastnila, dokázala překročit požadovanou 5 % hranici a dostat se tak do Poslanecké sněmovny České republiky (Baun, Marek 2010: 56). Je však třeba zmínit, že její volební výsledky v posledních dvou konaných parlamentních volbách mají klesající charakter, přičemž její volební zisk v roce 2013 dosáhl historického minima. Tento fakt byl dán především korupční aférou jejího tehdejšího předsedy Petra Nečase, která vedla k pádu celé vlády a předčasným volbám v roce 2013. V současnosti tak občanští demokraté stojí na rozcestí a snaží se znovu získat postavení nejsilnější české pravicové strany, jež aktuálně zastává TOP 09. Z hlediska evropské integrace je strana obecně považována za odpůrce užší Unie a často se označuje jako euroskeptická, měkce euroskeptická nebo europesimistická (Tamtéž).

Samu sebe ODS vnímá jako liberálně konzervativní stranu navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratický odkaz 1. republiky a na zkušenosti západních demokracií. Ve svém programu proto dle svých slov prosazuje svobodu jednotlivce, vládu práva a volný trh, který je nejlepším předpokladem všeobecné prosperity. Co se týká zahraniční politiky, zde klade důraz na soukromé vlastnictví, nízké daně, podnikavost, solidaritu zodpovědných, snižování byrokracie, malý a bezpečný stát, ochranu soukromí, individuální zodpovědnost, zdravé veřejné finance a nezadluženou budoucnost. Pro zahraniční orientaci České republiky považuje za klíčové silné transatlantické vazby, a to jak pro zajištění naší vlastní bezpečnosti, tak i pro rozšiřování prostoru svobody a demokracie ve světě. Ve vztahu k Evropské unii zastává střízlivý a racionální postoj zdůrazňující nutnost zvyšování konkurenceschopnosti a rozvíjení efektivní spolupráce a zároveň hájící národní zájmy České republiky a jejich obyvatel (ODS 2016).

3.1. Změny v programatice stran

Vzhledem k vývoji československého stranického systému a s tím spojeného vzniku Občanské demokratické strany až v roce 1991 se strana účastnila svých prvních parlamentních voleb, tehdy ještě do České národní rady, v roce 1992. Jak již bylo v předchozích částech práce zmíněno, na počátku 90. let byl význam integrace České republiky do evropských struktur chápán především jako návrat k prozápadní orientaci. V tomto ohledu netvoří výjimku ani program ODS pro volby v roce 1992 nazvaný *Svoboda a prosperita*, v němž občanští demokraté deklarovali „*Jako náš bezprostřední a nejdůležitější cíl vidíme integraci Československa do evropských společenství. Je to jediná cesta jak dlouhodobě stabilizovat naši celkovou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situaci* (ODS 1992: 17). “ Zajímavé však je, že se zde objevují také hesla, která jsou specifická pro pozdější rétoriku občanských demokratů. Patří mezi ně například definování suverenity, propagace rozšiřování integrace místo jejího prohlubování, omezení byrokracie či akcentování především ekonomických důvodů pro přistoupení k Evropské unii (Krutílek, Kuchyňková 2006: 164-165).

Na tato stanoviska následně navázal program pro parlamentní volby v roce 1996, který byl pojmenován stejně jako jeho předchůdce *Svoboda a prosperita* a byl členěn do čtyř částí. V jeho preambuli se občanští demokraté zavázali k pokračování v aktivní politice vůči EU a NATO s cílem co nejrychlejšího vstupu do obou organizací. Definitivní zakotvení ČR v západoevropském politickém, hospodářském a kulturním prostoru definovali jako životní nezbytnost strany (ODS 1996: 6). Postoj k evropské integraci byl dále rozpracován v podkapitole Zahraniční politika, jež byla součástí okruhu nazvaného Pravomoci státu. Strana zde zdůraznila důležitost začlenění České republiky do unijních struktur a benefity, které by tato účast mohla přinést. Opětovně ovšem neopomenula zmínit, že při formulování a prosazování zahraniční politiky vychází důsledně z obhajoby českých národních zájmů (Tamtéž: 11). Mimo této ucelené kapitoly věnující se zahraniční politice, potažmo evropské integraci, se v textu několikrát objevil požadavek sladění českého práva s normami evropskými například s vízovou politikou nebo obecným vývojem právního řádu (Havlík 2009: 91). Z hlediska kvalitativní roviny výzkumu volebních programů se tak oproti programu předšlému jedná o značný posun. Otázce Evropské unie byla v dokumentu

věnována značná část prostoru jednak v preambuli textu, a jednak, a to především, ve formě samostatné podkapitoly. Z hlediska kvalitativního však jde o velmi obecné a vágní formulace, které stále vycházely především z kýženého znovuzачlenění do západoevropských struktur. Podrobnější zmínky a názory na jednotlivé unijní politiky či instituce zde tedy nenalezneme.

Postupně se do programatiky strany začíná výrazněji promítat euroskeptický vliv jejího předsedy Václava Klause. Klaus již dříve kritizoval EU jako příliš byrokratickou, omezující národní suverenitu a ignorující historickou citlivost kandidátských zemí (Szczerbiak, Taggart 2008: 255). Po roce 1997 se tak ODS staví k integraci mnohem kritičtěji. Ve volebním programu pro volby do PS PČR roku 1998 nazvaného *Hlavu vzhůru* můžeme poprvé objevit formulaci, že strana zastává realistický, nikoliv naivní přístup k integraci. Dále také, že ideálním stupněm evropské integrace je pro ODS Evropa národů, která je založena na svobodném trhu, partnerství, otevřené soutěži a ochraně stability a prosperity (Krutílek, Kuchyňková 2006: 165).

Pro parlamentní volby v roce 2002 si Občanská demokratická strana připravila dokument nazvaný *Volební desatero*. Ten se od předchozích programů lišil svou důrazností, přičemž otázka evropské integrace se zde stala jednou z nejzásadnějších. Někteří autoři zabývající se evropskou integrací, jako například Ondřej Krutílek, zdůrazňují, že posun ODS k tvrdšímu prosazování národních zájmů byl dán také opoziční rolí ODS v letech 1998 – 2002 (Krutílek, Kuchyňková 2006: 167). Evropské integraci byla v textu věnována samostatná část nazvaná ODS volí EU, částečně se tématu dotkl rovněž okruh pojmenovaný ODS volí české národní zájmy. Občanští demokraté zde zopakovali svou podporu evropské integraci jako celku, když konstatovali: „*ODS je přesvědčena, že náš vstup do EU musí být uskutečněn v nejbližším možném termínu, což předpokládá ukončit jednání o podmínkách vstupu do konce roku 2002 a podpis přístupových dohod a jejich parlamentní ratifikaci během roku 2003. Jedině tak se můžeme stát od 1. ledna 2004 členem a v červnu 2004 se zúčastnit voleb do Evropského parlamentu* (ODS 2002: 4). “ Dále se zavázali k aktivní účasti na Konventu o budoucím uspořádání EU, který chápou jako jednu z cest k prezentaci a prosazení jejich vlastních představ o budoucnosti evropské integrace (Tamtéž). O tom, jakou budoucnost Evropské unie si strana představuje, se mohl volič dočíst hned vzápětí. ODS se zde vyjádřila jednak k institucionálním otázkám Unie: „*Nepodporujeme zvyšování pravomocí Evropské komise, či snahu o její přeměnu do polohy „evropské vlády“, ani zvyšování pravomocí Evropského parlamentu. Při rozhodování v Evropské radě trváme na zachování práva*

národního veta v klíčových otázkách národní suverenity, jako je např. fiskální suverenita či zahraniční a bezpečnostní politika. Zavedení hlasování kvalifikovanou většinou by znamenalo riziko vzniku hlasovacích kartelů a přehlasování jednotlivých států proti jejich vůli (Tamtéž: 5)“, jednak k celkové podobě tohoto procesu. Odmítla tak vznik jednotného nadnárodního státního útvaru, o který podle občanských demokratů usilují evropští federalisté, včetně České strany sociálně demokratické. Tento útvar je v programu ODS nazýván jako superstát a chápe jej v jednoznačně negativním smyslu. Podle strany nemůže vytvořit harmonické soužití mezi evropskými národy, ale naopak může vyústit do nové vlny národních antipatií. Občanští demokraté se tak zavázali prosazovat Evropskou unii založenou na národních státech, které pro ně nepředstavují přežitek, ale přirozený produkt společenského vývoje (Tamtéž: 4). Volební dokument z roku 2002 tak můžeme označit zcela jednoznačně za naplnění kvantitativního i kvalitativního hlediska výzkumu. Z pohledu dimenze kvantitativní byla evropské integraci poprvé v občanskodemokratickém volebním programu věnována samotná kapitola, z perspektivy roviny kvalitativní poté můžeme zaznamenat první zmínky týkající se konkrétní unijní problematiky jako je například otázka role evropských institucí.

Vstup České republiky do Evropské unie přijala ODS pragmaticky a rozhodla se této situace využít k většímu prosazování svých postojů ohledně evropské integrace nejen na domácí politické scéně, ale také na půdě Evropského parlamentu. Ačkoliv se stále více zaměřovala na artikulaci konkrétních problémů integrace, její základní ideové pozice jako kritika byrokracie, ekonomický liberalismu či upřednostňování mezivládního modelu integrace, zůstaly téměř nezměněny (Krutílek, Kuchyňková 2006: 169).

Pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 zvolila strana program nazvaný *Společně pro lepší život*. Tento velmi rozsáhlý dokument byl členěn do celkem 14 kapitol, které byly zaměřeny na jednotlivé politiky a začínaly souslovím PLUS pro. Z hlediska otázek týkajících se Evropské unie byla nejpodstatnější část PLUS pro českou zahraniční politiku, v níž byly evropské integraci věnovány samostatná pasáže Evropská unie- základní principy a Co budeme v EU prosazovat. Občanští demokraté zde nejprve zhodnotili dosavadní spokojenost se začleněním České republiky do unijních struktur, které strana považovala a považuje nadále za strategický cíl z důvodů ekonomických i politických. Jako největší vymoženost EU vidí strana jednotný evropský trh a implementaci té části evropského práva, které přispěje ke zlepšení právního prostředí v ČR. Nabádá tak k aktivnímu využití této příležitosti (ODS 2006: 54). Občanští demokraté se v programu vyjádřili rovněž k aktuálním

výzvam Unie jako je potenciální další rozšíření, kdy deklarovali, že další rozšíření podporují, neboť EU musí zůstat otevřenou strukturou, která bude schopna nabídnout různé formy partnerství včetně plného členství těm ze svých sousedů, kteří o to projeví zájem a splní pro takové partnerství či členství nezbytné podmínky, či k Společné evropské zahraniční politice. Ta by dle ODS měla být i nadále založena na principu jednomyslnosti a dobrovolnosti (Tamtéž). V části nazvané Co budeme v EU prosazovat se poté strana zavázala například k úsilí o co nejrychlejší odstranění, dle ní, diskriminačních podmínek zavedených vůči novým členským zemím jako byla například oblast volného pohybu či podpora zemědělcům v těchto státech (Tamtéž). Z hlediska našeho výzkumu je tak klíčové konstatovat, že v programu pro parlamentní volby v roce 2006 můžeme v obou pozorovat ještě větší vliv evropeizace na programové změny než v dokumentech předešlých, a to zejména co se týká kvalitativní dimenze. Občanští demokraté se zde poměrně obsáhle vyjádřili k aktuálním problémům a otázkám, jako bylo další rozšíření či budoucnost evropské zahraniční politiky.

Názorovou konzistentnost Občanské demokratické strany potvrdily i dva poslední dokumenty připravené pro parlamentní volby v letech 2010 a 2013. Konkrétně v programu z roku 2010 nesoucím název *Řešení, která pomáhají* hovoří strana o kladech rozšíření EU o země západního Balkánu. Pozitivně se staví také k případnému přistoupení Turecka (ODS 2010: 44-45). V dokumentech rovněž opětovně najdeme otázky evropské integrace, ke kterým je ODS tradičně skeptická. Jedná se zejména o názory na ochranu národních zájmů a přijetí eura. Zde občanští demokraté hovoří například o poměrování každého prvku integrace českýma očima z pohledu českých národních zájmů, v otázce případného přijetí eura poté zastávají názor, že si Česká republika nyní nemůže euro dovolit a v případě přijetí společné evropské měny budou trvat na uskutečnění referenda (ODS 2013: 29).

Na základě výše uvedeného tedy můžeme Občanskou demokratickou stranu klasifikovat jako stranu, která se pohybuje ve spektru měkkého euroskepticismu. Při této klasifikaci vycházíme především z faktu, že občanští demokraté sice samotnou podstatu evropské integrace akceptují, ovšem mají k ní v celé řadě otázek výhrady. Negativně se vymezují zejména k otázce rozšiřování pravomocí evropských orgánů a otázce jednotné evropské měny.

Vliv evropeizace ve volebních programech Občanské demokratické strany je tak více než patrný. Od poloviny 90. let lze pozorovat zcela jasný nárůst obou dimenzí analýzy volebních programů, tedy kvantitativní a kvalitativní. Kromě nárůstu prostoru, který byl

tomuto tématu věnován a vyústil v konstantní věnování celé kapitoly evropské problematice, začala se strana rovněž vyjadřovat ke specifickým otázkám Unie, jako bylo případné další rozšíření či přijetí jednotné evropské měny.

3.2. Změny v organizační struktuře

Co se týká vlivu evropeizace na změny organizačních struktur Občanské demokratické strany, můžeme konstatovat, že právě u občanských demokratů je spolu s Českou stranou sociálně demokratickou tento dopad pravděpodobně nejvíce znatelný. V analyzovaných stanovách Občanské demokratické strany tak můžeme najít zmínky určitého typu privilegovaného postavení straníků, již jsou zároveň poslanci Evropského parlamentu, hned v několika článcích tohoto dokumentu.

Konkrétně v článku 5, který se věnuje Kongresu strany, jenž je nejvyšším stranickým orgánem. Dle něj je členství v něm automaticky přisouzeno rovněž poslancům Evropského parlamentu zvoleným za ODS (ODS 2015: 8), dále v článku 8, kdy předseda klubu poslanců ODS v Evropském parlamentu je ze své funkce rovněž členem Předsednictva ODS (Tamtéž: 11), a konečně v článku 16, na jehož základě jsou členové klubu poslanců ODS v Evropském parlamentu současně příslušníky nejvyššího orgánu strany v regionu, Regionálního sněmu (Tamtéž: 16). Členové klubu poslanců ODS v Evropském parlamentu, kteří jsou registrováni v regionu samočinně, přebírají funkci v dalším ze stranických regionálních orgánů, a to Regionální radě, jejímž úkolem je odpovídat za činnost strany v regionu v období mezi regionálními směny (Tamtéž: 17). V případě občanských demokratů tak můžeme, na základě Ladrechovy koncepce, hovořit o sice limitovaném, avšak přesto přítomném vlivu evropeizace na organizační strukturu strany.

3.3. Změny stranické soutěže

Zaměříme se nyní na třetí oblast, v níž budeme pozorovat vliv evropeizace na politické strany, a to změny stranické soutěže. Otázkou tak je, jaký vliv měla problematika Evropské unie na rozhodování typického elektorátu občanských demokratů u parlamentních voleb po vstupu České republiky do EU. Jednoduše řečeno, zda jsou stanoviska typického voličstva strany k evropské integraci shodná či v rozporu s oficiálními programovými stanovisky ODS.

Občanská demokratická strana překročila 5 % hranici potřebnou pro získání křesla v Poslanecké sněmovně ve všech námi zkoumaných parlamentních volbách. Její výsledky však mají klesající tendenci. Zatímco ve volbách 2006 strana se ziskem 35,38 % zvítězila, v posledních konaných parlamentních volbách v roce 2013 získala pouze 7,72 % a přepustila místo nejsilnější pravicové strany českého politického spektra subjektu TOP 09. Stabilně nejlepších výsledků ze všech krajů dosahují občanští demokraté v Praze. V roce 2006 činil jejich zisk v hlavním městě úctyhodných 48,32 % (Volby.cz 2006), v roce 2010 20,22 % (Volby.cz 2010) a v roce 2013 11,99 % (Volby.cz 2013). Tradičně dobrých výsledků poté dosahují rovněž v Středočeském kraji a ve volbách 2013 poté v kraji Plzeňském. Tuto odchylku lze zdůvodnit populární osobností bývalého místopředsedy ODS a tehdejšího lídra plzeňské kandidátky Jiřího Pospíšila. Zaměříme se v souladu se zvolenou metodologií na sociodemografickou charakteristiku kraje Hlavní město Praha.

Hlavní město Praha je krajem, který stabilně vykazuje nejnižší míru nezaměstnanosti v České republice. Rovněž jeho sociodemografické složení je poněkud specifitější oproti zbytku České republiky, neboť disponuje spíše mladší a vzdělanější vrstvou obyvatelstva, která je zaměstnána primárně v terciálním sektoru, konkrétně se v roce 2013 jednalo o 79,7 % obyvatel. V sekundárním sektoru (průmysl a stavebnictví) pracovalo v loňském roce 20,0 % zaměstnaných obyvatel Prahy a v primárním sektoru působilo pouze 0,3 % zaměstnaných. Pro porovnání, v ČR celkem bylo v roce 2013 zastoupení terciárního sektoru 59,5 %, pracovníci sekundárního sektoru se na celkovém počtu zaměstnaných podíleli 37,5 % a v primárním sektoru pracovalo 3,0 % zaměstnaných osob (Český statistický úřad 2013c). Mezi zaměstnanými klesá podíl obyvatel se základním vzděláním a roste počet vysokoškoláků. Podle vzdělanostní struktury bylo v hlavním městě v roce 2013 zaměstnáno 15 tisíc osob se základním vzděláním, 122,5 tisíc osob se středním vzděláním bez maturity, 251 tisíc osob se

středním vzděláním s maturitou a 260,7 tisíc osob s vysokoškolským vzděláním. Oproti roku 2008 je mezi zaměstnanými patrný úbytek osob se základním vzděláním a se středním vzděláním s maturitou (pokles o 7,8 procentních bodů), oproti tomu narostl počet osob se středním vzděláním bez maturity a vysokoškolským vzděláním (nárůst o 7,9 procentních bodů) (Tamtéž).

Jedná se tak o elektorát, který je z převážné většiny charakteristický svou podporou členství České republiky v Unii. Právě studenti a mladší lidé se cítí být nejčastěji Evropany a jsou tak logicky příznivci evropské integrace. V roce 2006 považovalo za správné členství v Unii 63% mladých lidí ve věku 15-24 let (Evropská komise 2006: 30). Pozitivní představy vzbuzuje Evropská unie u 62 % českých studentů, 59 % manažerů (Tamtéž: 32) a jako dobrou věc ji považovalo 58 % pravicových voličů (Tamtéž: 30). Postoje elektorátu, který by tak měl být typickým sympatizantem občanských demokratů, tedy mladší vzdělanější lidé často zastávající manažerské pozice, vůči evropské integraci je oproti názorům ODS na toto téma diametrálně odlišný. Je tak zřejmé, že postoj k Evropské unii není to, co tyto voliče přiměje k volbě právě Občanské demokratické strany.

3. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou

Občanská demokratická strana se v analyzovaném úseku, tedy plného začlenění České republiky do unijních struktur v roce 2004 po současnou vládní koalici podílela na celkem třech vládách, a to první vládě Mirka Topolánka (4. 9. 2006 – 9. 1. 2007), druhé vládě Mirka Topolánka (9. 1. 2007 – 8. 5. 2009) a vládě Petra Nečase (13. 7. 2010 – 10. 7. 2013) (Úřad vlády České republiky). Vládní koalice, jejichž součástí byli v tomto období občanští demokraté, vykazovaly velkou míru nestability a politických skandálů. První vláda tehdejšího předsedy ODS Mirka Topolánka, která byla vládou menšinovou, vládla téměř půl roku navzdory tomu, že jí Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru a jeho druhá vláda, která dovedla Českou republiku k předsednictví v Evropské radě v roce 2009, padla po vyslovení nedůvěry opozicí během českého předsednictví. V této situaci se úřadu ujala úřednická vláda Jana Fischera, která Českou republiku dovedla k řádným volbám do Poslanecké sněmovny v roce 2010, po nichž byla sestavena pravicová koalice ODS, TOP 09 a VV, která se ovšem také neobešla bez skandálů a byla ukončena podáním demise premiéra Petra Nečase po kauze

jeho tehdejší asistentky Jany Nagyové (Karásek 2010: 38). V souladu s cílem předkládané práce se nyní zaměříme na výzkum Programových prohlášení vlád, jichž byla ODS součástí, abychom mohli analyzovat potenciální vliv evropeizace na změny vztahů mezi vládou a stranou.

Takzvaná první vláda Mirka Topolánka byla sestavená po parlamentních volbách v roce 2006, které skončily těsným vítězstvím občanských demokratů. Ti však nedokázali najít dostatečně silného partnera, se kterým by mohli vládní koalici vytvořit, čímž došlo k dlouhotrvající krizi českého politického systému. Tu se pokusila ODS vyřešit sestavením menšinové vlády složené výhradně z členů ODS a nestraníků. Tato vláda ovšem nezískala důvěru Poslanecké sněmovny a byla tak nucena vládnout v demisi až do sestavení takzvané druhé Topolánkovy vlády. Programové prohlášení vlády z roku 2006 tak bylo de facto prohlášením právě Občanské demokratické strany, tedy politického subjektu známého svým kritickým postojem vůči evropské integraci a prosazováním větší míry národní suverenity. Občanští demokraté byli navíc silnými kritiky předchozích proevropsky orientovaných koalic pod vedením sociálních demokratů, jež obviňovali z nedostatečného prosazování národních zájmů a nevýhodně vyjednaných podmínek vstupu ČR do EU. Bylo tak očekáváno, že se euroskeptický postoj ODS projeví rovněž v programovém prohlášení. Tato predikce se však potvrdila jen zčásti. Programové prohlášení vlády z roku 2006 se sice, na rozdíl od jeho předchůdců, nehlásilo k jednoznačné proevropské orientaci a pojetí Evropské unie jako nejdůležitějšího historického milníku 20. století, avšak jako vyloženě europesimistické jej rozhodně analyzovat nelze. Z hlediska evropské integrace v něm vláda deklarovala pokračovat v procesu sbližování právního řádu České republiky s legislativou Evropské unie a profilovala Českou republiku jako aktivního člena EU s tím, že bude klást důraz na efektivní využití všech prostředků plynoucích z fondů Evropské unie (Programové prohlášení vlády České republiky 2006: 1). Dokument tak je velmi pragmatickým kompromisem mezi vyloženým eurooptimismem předchozích vládních koalic, s nimiž se občanští demokraté neztotožňují a mírně euroskeptickými programovými prioritami ODS. Přiznává tak sice výhody členství České republiky v tomto společenství, avšak součinně s nimi upozorňuje na nedostatky Unie charakteristické pro volební programy ODS jako je přílišná byrokracie či neefektivnost EU.

V podstatě kontinuálním pokračováním tohoto programového prohlášení z roku se stalo Programové prohlášení vlády z roku 2007. Občanským demokratům se tedy po vlekoucí

politické krizi, jež vyústila nevyslovením důvěry první vládě Mirka Topolánka, podařilo sestavit novou vládní koalici, která je známá jako druhá Topolánkova vláda. Ta byla kromě ODS tvořena KDU-ČSL, Stranou zelených a nestraníky. Z hlediska profilace vůči evropské integraci tak jde o velmi nesourodou vládní koalici, kterou tvoří mírně euroskeptičtí občanští demokraté, kteří sice nepopírají výhody Unie, ale ve svých programech spíše upozorňují na její negativa na straně jedné, a křesťanští demokraté a Strana zelených, tedy vyloženě po všech stranách proevropsky orientované subjekty na straně druhé. Jak již bylo řečeno, Programové prohlášení vlády z roku 2007 je v mnoha ohledech takřka duplikátem předešlého. V sekci věnující se Evropské unii tak zmiňuje: „*Vláda chce přispět k takové podobě institucí a politik EU, která bude odpovídat novým výzvám 21. století a zajistí, že půjde o projekt úspěšný. Proto se aktivně zúčastní diskuse o budoucí podobě Evropské unie s cílem nalézt integrační model umožňující přiblížit EU občanům a reagující na výzvy spojené s rozšiřováním EU* (Programové prohlášení vlády České republiky 2007: 15) “. V dokumentu není opomenuto ani blížící se předsednictví České republiky Radě Evropské unie. Při stanovování priorit předsednictví bude vláda dle svých slov vycházet z realistického odhadu možností České republiky. Chce Evropskou unii otevřenou a srozumitelnou lidem, zbavenou byrokratické zátěže, globálně konkurenceschopnou, a to při zachování jejího sociálního a ekologického rozměru (Tamtéž: 16).

Dosud poslední vládní koalici sestavila ODS po volbách v roce 2010 a to s TOP 09, VV a nestraníky. Z hlediska pozice vůči evropské integraci tak tato vládní koalice disponovala stejnou roztržitostí jako předchozí, a to ačkoliv občanští demokraté přizvali tentokrát do vlády místo KDU-ČSL a Strany zelených⁵ nové politické subjekty Věci veřejné a TOP 09. Obě nově vzniknuvší politické strany se totiž profilyovaly jako jasně proevropské. Programové prohlášení vlády z roku 2010 se tak stalo opět jakýmsi kompromisem. Evropská unie je v něm sice chápána jako pozitivní krok ve vývoji České republiky, avšak promítá se zde jasně čitelná dikce občanských demokratů, kdy je například hned vzápětí konstatováno, že „*prioritou působení vlády v rámci Evropské unie bude důsledné prosazování zájmů České republiky a jejích občanů založené na efektivní vnitrostátní koordinaci postojů uplatňovaných v orgánech Evropské unie* (Programové prohlášení vlády České republiky 2010: 13) “. Dokument tak zcela nereflktuje ani postoj TOP 09 a Věcí veřejných, které by na základě

⁵ Ani jedna z těchto stran mimochodem v parlamentních volbách 2010 nepřekročila potřebnou hranici 5% (pozn. autorky).

svých programových priorit jistě uvítaly větší důraz na evropskou problematiku, kterou obzvláště TOP 09 ve svém volebním programu z roku 2010, stanovila jako jednu ze základních priorit tohoto programu, ani občanských demokratů, kteří se ve svém volebním programu z roku 2007 stavěli k evropské problematice rozhodně negativněji, než jak vyplývá z konečného vládního prohlášení.

Na základě analýzy programových prohlášení vládních koalic, jichž byla Občanská demokratická strana součástí, tak můžeme konstatovat, že právě u občanských demokratů lze do jisté míry zaznamenat vliv evropeizace na vztahy mezi stranou a vládou. Ve vládách, jichž se strana účastnila, byly vůči Evropské unii prosazovány pozice, které nejsou zcela v souladu s názory, jaké strana prosazuje ve svých volebních programech. Vládní představitelé strany tak byli často nuceni z ideologických pozic strany ustoupit a přijmout kompromis, který bude vyhovovat oběma stranám. Významným faktorem byla rovněž osobnost Mirka Topolánka, který v řadě dílčích aspektů evropské problematiky zastával opačné stanovisko vůči zbytku strany. Tento nesoulad se projevil například při ratifikaci Lisabonské smlouvy, kdy právě předseda občanských demokratů ratifikaci podporoval, zatímco velká část straníků se postavila za odmítavé stanovisko bývalého předsedy ODS Václava Klause.

3. 5. Nadnárodní stranické vztahy

Občanská demokratická strana je členem hned několika mezinárodních uskupení. Již v roce 1992 se stala členem Evropské demokratické unie (EDU)⁶ sdružující evropské liberální, konzervativní a křesťanskodemokratické strany. EDU, unie konzervativních stran, které se neprofilují jako křesťanskodemokratické, vznikla v podstatě jako alternativní struktura Evropské lidové straně (EPP) sdružující evropské křesťanskodemokratické politické strany. Vzájemné rozdíly však postupně ztrácely na významu a v roce 2000 došlo ke sloučení EDU a EPP. EDU v roce 2002 oficiálně zanikla jako samostatná organizace. Označení EDU je tak nadále používáno pro evropskou pobočku International Democratic Union (IDU), tedy asociaci přibližně 80 konzervativních, křesťansko-demokratických a ideologicky spřízněných

⁶ Vznik EDU v roce 1978 nebyl explicitně spjat s evropskou integrací a poněkud symbolicky byla tzv. Klessheimská deklarace zakládající EDU podepsána v Rakousku, tedy v té době nečlenské zemi. (Havlík, Valterová 2007: 94-95).

stran středu a pravého středu, jejímž členem dnes ODS je (Havlík, Valterová 2007:94-95). Do ní byla ODS přijata v roce 2001. Členství občanských demokratů v této transnacionální struktuře má však spíše ideologický než funkční charakter. IDU tedy slouží především jako jakási platforma pro setkávání ideologicky spřízněných stran. Dopad na fungování ODS je však téměř zanedbatelný. V roce 2009 se pak ODS, coby zakládající člen, podílela se svými zahraničními partnery na vzniku Aliance evropských konzervativců a reformistů (AECR), nové středopravicové nefederalistické eurostrany (ODS 2016).

V Evropském parlamentu byla ODS v letech 2004-2009 členem frakce Evropské lidové strany – Evropští demokraté (EPP-ED), kde působila právě v rámci podskupiny Evropských demokratů. Přestože ED je v podstatě neinstitucionalizované uskupení, ODS v něm byla společně s britskou Konzervativní stranou velmi aktivním subjektem a vytvořila tak s touto britskou politickou stranou uskupení, jež bylo v podstatě nezávislé na většině tvořené EPP. Vyvrcholením aktivit občanských demokratů a britských konzervativců se stalo založení Hnutí pro evropskou reformu (MER). Toto hnutí se považovalo za panevropskou kampaň spojující jednotlivce, organizace a politické strany, které podporují volný trh, Evropu národních států a důležitost transatlantických vztahů. Nejednalo se tedy o politickou stranu na evropské úrovni, ani o evropskou politickou stranu podle *acquis communautaire*, ale spíše o jakési provizorium postavené mimo Evropský parlament, dokud se po volbách 2009 nevytvoří nová politická skupina, která bude reflektovat ideologické zakotvení členů MER. (Havlík, Valterová 2007: 95). Tou se po volbách v roce 2009 stala nová parlamentní skupina Evropští konzervativci a reformisté (ECR). Ta byla založena ODS společně s britskými konzervativci, polskou stranou Právo a spravedlnost a dalšími ideově spřízněnými partnery (ODS 2016).

Aktivity občanských demokratů na poli nadnárodních struktur tak lze, dle autorky, hodnotit jako projev evropeizace. Občanská demokratická strana se, na rozdíl od sociálních demokratů, kteří sice svou příslušnost k transnacionálním strukturám hlásají, avšak aktivní iniciativy jsou u nich omezené, podílela a podílí na řadě iniciativ. Nejviditelnějším projevem bylo bezesporu založení Hnutí pro evropskou reformu a jeho následná transformace do parlamentní skupiny Evropských konzervativců a reformistů. Tyto iniciativy pramenily právě z nespokojenosti s fungováním Evropské unie. Přímý, vliv evropské integrace je tak nezpochybnitelný. Navíc se jedná o aktivity, které, ačkoliv pravděpodobně v malé míře, ale přesto, mohou ovlivnit zahraničněpolitické postoje strany a s nimi spojené změny

v programatice či organizační struktuře. Dle konceptu Roberta Ladrecha se tak jedná o nezpochybnitelný projev evropeizace v oblasti vztahů jdoucích nad národní struktury.

4. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL) je českou křesťansko-demokratickou stranou vzniknuvší v lednu roku 1919 sloučením několika katolických stran, jež do roku 1992 nesla jméno Československá strana lidová. Na české politické scéně je jedním z nejsilnějších stoupců členství České republiky v Evropské unii. Strana patří mezi nejvíce etablované a nejstabilnější strany na české politické scéně a za dobu svého působení zaznamenala řadu významných volebních úspěchů. Disponuje velmi stabilní voličskou základnou s nízkou mírou volatility, jež jí v samostatné České republice zaručila pravidelné zastoupení v Poslanecké sněmovně České republiky s výjimkou voleb v roce 2010, kdy křesťanští demokraté nedosáhli požadované hranice 5 % hlasů. Křesťanští demokraté rovněž tvořili součást několika pravicových vlád, a to v letech 1992-1998. Ve volebním období 2002-2006 se poté účastnili vlády vedené ČSSD, přičemž post ministra zahraničí v této vládě zastával její člen Cyril Svoboda. Strana tak získala velký prostor pro ovlivnění priorit české zahraniční politiky včetně politiky vůči Evropské unii, navíc v epoše, kdy právě otázka plného začlenění České republiky do unijních struktur patřila mezi nejvíce diskutovaná a důležitá politická témata (Baun, Marek 2010: 61).

Strana sama sebe definuje jako křesťanskodemokratickou, konzervativní stranu založenou na křesťanských hodnotách a principech, jejímiž východisky politických kroků jsou desatero a křesťanská sociální nauka. Odmítá však jakékoliv přímé zastoupení církve či náboženské společnosti. V politických řešeních se zaštiťuje dodržováním morálky, osobní zodpovědností, šetrností, hospodárností, subsidiarity a svobody, zároveň však solidaritou (mladí se starými, zdraví s nemocnými, bohatí s chudými). Za zásadní evropskou hodnotu a prevenci sociálních nepokojů považuje sociální smír (KDU-ČSL 2016).

4.1. Změny v programatice stran

Ve volbách 1990 kandidovali křesťanští demokraté⁷ v rámci koalice Křesťanská a demokratická unie. Volební program nazvaný *Svoboda místo socialismu* byl dvoustránkovým dokumentem, jenž se kromě úvodního prohlášení, ve kterém se strana distancovala od vývoje v Československu po roce 1948, skládal ze sedmi kapitol (Havlík 2009: 82). Zmínky o evropské integraci je možno nalézt pouze v poslední z nich, nazvané široce Zahraniční politika. V této sekci lidovci navrhovali *vytvořit podmínky pro vystoupení z RVHP a pro vstup do EHS* (ČSL 1990:2). Tento poměrně vágní a obecně formulovaný cíl se tak stal jedinou informací programu týkající se Evropských společenství.

Jistý posun můžeme zaznamenat již ve volebním programu vydaném o dva roky později. Program pro volby v roce 1992 nesl název *Průvodce politikou KDU-ČSL*. Zmínku o evropských otázkách zde můžeme nalézt opakovaně, a to v souvislosti s návrhy na změnu jednotlivých národních politik. Například v kapitole zabývající se zemědělstvím a jeho potřebnou reformou deklarují lidovci cíl v podobě použití prostředků tržní regulace *obdobně jako ve státech Evropských společenství ve prospěch spotřebitelů a výrobců* (KDU-ČSL 1992: 39). Program obsahuje rovněž zvláštní kapitolu nazvanou Evropa a KDU-ČSL. Ačkoliv však samotný název vybízí k domněnce, že se jedná o kapitolu věnovanou samotné evropské integraci, k samotnému Evropskému společenství a potenciálnímu členství České republiky v něm se křesťanští demokraté příliš nevyjadřují. Text se totiž soustředí převážně na transnacionální kooperaci lidovců mimo platformu tehdejšího Evropského společenství (Havlík 2009: 83). Za cíl ve sféře evropské integrace tak křesťanští demokraté stanovili pouze *„návrat k tradicím upřímného partnerství národů a úzké spolupráci zemí střední Evropy, který umožní naše zapojení do evropského společenství do konce roku 1997* (KDU-ČSL 1992: 36)“.

Program připravený pro parlamentní volby v roce 1996 byl obdobně jako jeho předchůdce pojmenován *Průvodce politikou KDU-ČSL*, tentokrát ovšem s přidaným podtitulem Klidná síla – jistota, bezpečí. Jeho charakteristikou je velká členitost, neboť je strukturován, vyjma úvodu, do celkem 27 kapitol, jež nesou názvy jednotlivých politik, kterým je postupně věnován prostor. Z hlediska evropských otázek je zde patrný nárůst

⁷ Tehdy ještě pod názvem Československá strana lidová (pozn. autorky).

prostoru, který je tomuto tématu věnován. V řadě kapitol věnovaných oblastem, které byly v dané době považovány za výhradně domácí rovinu, jako je zemědělství či ekologie, můžeme nalézt zmínky podpory přibližování se českých právních norem unijním či požadavku ekonomických reforem, které by měly napomoci lepšímu sblížení hospodářství České republiky s hospodářskými principy Evropské unie.

Kromě vysoké koncentrace evropského tématu v těchto oblastech přináší program rovněž samostatnou kapitolu nesoucí název Zahraniční politika, v níž lidovci opětovně potvrdili svůj názor v otázce dalšího směřování české zahraniční politiky, respektive svůj názor na budoucnost vztahu mezi Českou republikou a Unií. Integraci do evropských struktur shledávají jako jeden z hlavních cílů jejich zahraniční politiky. K procesu sjednocování Evropy dle křesťanských demokratů neexistuje jiná alternativa, která by zajišťovala stabilní a harmonický vývoj v Evropě. Ve zmíněné kapitole tak přímo uvádějí: „*Členství v Evropské unii a účast v Jednotném trhu EU poskytne České republice záruku ekonomické stability, českým podnikatelům trhy, na které budou moci vyvážet a občanům vizi Evropy bez napětí a krvavých konfliktů. KDU-ČSL vidí naši zemi jako seriózního kandidáta, který již významně pokročil v celkovém procesu předvstupní strategie, splnil již téměř všechny podmínky nutné pro vstup do Evropské unie a tím se přiblížil úrovni vyspělých států v rámci vytvoření demokratického prostředí, svobodného trhu a ekonomického růstu (KDU-ČSL 1996: 27)*“. Část věnovaná přímo evropské integraci tak má, obdobně jako v předchozích volebních programech, stále velmi obecný charakter a absentují v ní zmínky o dílčích aspektech evropské integrace, Z hlediska kvalitativní dimenze analýzy volebních programů politických stran tak volební program z roku 1996 nepředstavuje příliš velkou změnu. Nezpochybnitelná je však názorová a ideová konzistence KDU-ČSL v otázkách, jež se evropských témat týkají, a snaha, ačkoliv ve velmi minimalistickém měřítku, o propojení unijní agendy s národními politikami České republiky.

Pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 1998 zveřejnila KDU-ČSL dvě varianty programu. Stručnou a podrobnou. První možnost, tedy stručná varianta programu, byla koncipována do celkem čtyř částí, přičemž v každé z nich byl nejprve představen problém, načež následovalo křesťanskými demokraty nastíněné řešení. Z hlediska Evropské unie můžeme jako nejpodstatnější shledat zejména první část programu, v níž byla opětovně vyjádřena vůle cílevědomě pokračovat v procesu začleňování do Severoatlantické aliance a Evropské unie. Tématu evropské integrace se poté dotkla ještě třetí část. V té byla stanovena,

jako jeden z cílů, příprava na příjem finančních prostředků ze strukturálních fondů EU (Havlík 2009: 84).

Druhá varianta programu, tedy ta podrobnější, svým názvem a strukturovaností v podstatě kopírovala program z předchozích parlamentních voleb. Program opětovně nesoucí název *Průvodce politikou KDU-ČSL* byl členěn do 22 kapitol, přičemž Evropské unii připadl prostor v části Zahraniční politika, v níž lidovci deklarují: „*Základním principem naší evropské politiky je aktivní a solidární účast ve všech rozhodujících oblastech evropské integrace a evropské spolupráce. Znamená to, že od počátku členství v EU budeme usilovat o to, aby se ČR účastnila i těch projektů, kde se evropský integrační proces rozvíjí různými rychlostmi. Platí to zejména pro účast na hospodářské a měnové unii, Protokolu o sociální politice, na Schengenské dohodě, jakož i na společné zahraniční a bezpečnostní politice* (KDU-ČSL 1998: 9) “. Ačkoliv poměrně vágně a bez detailnějšího rozpracování tématu se křesťanští demokraté v programu vůbec poprvé dotkli rovněž problematiky evropských institucí a eventuálního dalšího rozšiřování Unie. Jak poznamenali, rozšiřování Unie považují za kontinuální a nezvratný proces, a chtějí tak, aby podobnou šanci, jaké se dostalo České republice, měly i další evropské státy a národy. V souvislosti s rozšiřování poté považují za důležité, aby bylo doprovázeno odpovídajícími reformami institucí a rozhodovacích procesů uvnitř Unie. Křesťanští demokraté tak budou usilovat o nalezení takového modelu, v němž by zůstal zachován přiměřený vliv malých a středních států na rozhodování v Unii (Tamtéž). Pokud shrneme výše uvedené, můžeme zaznamenat jistý posun v kvalitativním hledisku analýzy evropeizace volebních programů. KDU-ČSL se poprvé v programu nezabývala Evropskou unií jako vysněným cílem české zahraniční politiky, ale reflektovala rovněž otázku dalšího rozšiřování Evropské unie a s ním spjatou reformu evropských institucí. Přesto je však stále patrná přetrvávající převaha dimenze kvantitativní.

Významné prohloubení pozic KDU-ČSL vůči evropské integraci přinesl program pro parlamentní volby v roce 2002. Ačkoliv ani ten se nedistancoval od vágních prohlášení typu, že evropská integrace je prioritou sama o sobě, naplnil již téměř všechny ohledy kvalitativního hlediska evropeizace volebních program. Křesťanští demokraté v těchto volbách poprvé nekandidovali samostatně, ale společně s Uní svobody – Demokratickou unií

(US-DEU)⁸ v seskupení nazvaném jednoduše Koalice (Havlík 2009: 85). Společný program Koalice nesl název *Dáme věci do pořádku* a byl členěn celkem do 24 částí. Dle Koalice se parlamentní volby v roce 2002 měly stát přelomovými ve vývoji české demokracie, a to především z důvodu, že rozhodnou o tom, kdy, a za jakých podmínek bude Česká republika připravena stát se sebevědomým a konkurenceschopným členským státem Evropské unie (Koalice 2002: 1).

Důraz na evropskou integraci a dobré vztahy se sousedy byl v programu rovněž ukotven jako jeden ze tří základních programových bodů uskupení. Samotné Evropské unii je poté věnován dostatek prostoru v samostatném oddílu nazvaném *Evropská budoucnost naší země*, v němž je doslovně řečeno „*Symbolem nové etapy naší státnosti je sebevědomý vstup České republiky do Evropské unie. Naše politika v EU bude politikou sebevědomých, plnohodnotných členů. Úkolem české diplomacie proto je usilovat o rychlé členství České republiky v EU* (Koalice 2002: 3) “. Opětovně nebyla v programu opomenuta ani potřeba modifikace fungování evropských institucí, jež by dle Koalice měla zjednodušit a usnadnit výměnu zboží, informací a kulturních statků. Kromě obecného definování, jakým směrem by se měla Evropská unie ubírat, jež jsme mohli pozorovat v předchozích programech lidovců, jsou v programu nabídnuta i řešení, která se Koalice v oblasti Evropské unie zavázala dodržovat. Zaprvé se jedná a o prosazování aktivní a solidární účasti ČR ve všech rozhodujících oblastech evropské integrace, jakožto i projektech, kdy se evropský integrační proces rozvíjí různými rychlostmi, což platí zejména pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Druhým bodem, jež se Koalice zavázala plnit, bylo zrušení oboustranných přechodných opatření, zejména kvůli výhodě volného pohybu pracovních sil nejpозději do dvou let po vstupu. Třetím důležitým bodem se poté stal závazek zasazení se o splnění podmínek pro účast českých podniků, institucí a obcí na projektech financovaných z evropských fondů pro vyrovnávání regionálních rozdílů na podporu venkova (Koalice 2002: 4).

Volební program z roku 2006, kdy křesťanští demokraté kandidovali opětovně jako samostatná strana, je svou strukturou jistým návratem k dřívějším volebním programům.

⁸ Unie svobody-demokratická strana (US-DEU) byla česká pravicová liberální strana působící na české politické scéně od roku 1998 do roku 2010. Do roku 2001, kdy se sloučila s Demokratickou unií, nesla pouze název Unie svobody. Společně s KDU-ČSL patřila mezi nejvíce proevropské strany českého politického spektra. Ve svém volebním programu z roku 1998 si jako jeden z hlavních cílů stanovila začlenit Českou republiku do EU během první poloviny příštího desetiletí (Dürr, Marek, Šaradín 2004: 33).

Dokument, který nese název *Klidná síla*, je rozdělen na 15 kapitol, přičemž každá z nich, jak jsme již u většiny programů KDU-ČSL zvyklí, nese název jedné oblasti politiky. Evropskému tématu je věnován prostor v kapitole Zahraniční politika, v níž je evropské integraci vymezen samostatný oddíl Efektivní zapojení České republiky do Evropské unie, v němž strana konstatuje: „*Nepovažujeme evropskou politiku za hrozbu naší suverenity a našim zájmům, ale za příležitost k jejich naplnění. Na rozdíl od těch, kteří EU chápou jako prostředí, v němž převládá soupeření a konfrontace, vnímáme EU jako šanci pracovat na společném díle. Jsme přesvědčeni, že úsilí o spolupráci přináší prospěch všem zúčastněným. Vstupem do Evropské unie jsme získali větší možnost přímo a účinně ovlivňovat svou budoucnost. Dlouhodobě razíme zásadu, že ČR má patřit k jádru evropské integrace* (KDU-ČSL 2006: 84) “. V programu není opomenuto ani blížící se předsednictví České republiky EU v první polovině roku 2009, jež lidovci považují za velkou výzvu, na niž je potřeba se připravit po stránce obsahové i organizační, aby Česká republika do předsednictví vstoupila s jasně vytyčenými prioritami.

Zároveň se křesťanští demokraté zavázali k co nejrychlejšímu snížení rozdílů mezi hospodářskou úrovní ČR a regiony západní Evropy, co nejvyššímu možnému využití prostředků z fondů, odstranění omezení, která dosud brání českým občanům pracovat ve všech státech EU, ucházení se o sídlo nových mezinárodních agentur na území ČR a zejména k prosazení plánu, aby se ČR ucházela o sídlo připravované Evropské rady pro výzkum. Co se týká zahraniční politiky, KDU-ČSL zopakovala svůj kladný postoj k dalšímu rozšíření Evropské unie. Zejména uvítala zahájení rozhovorů mezi EU a Chorvatskem, přičemž vyjádřila své přesvědčení, že by Česká republika měla i nadále svou proevropskou politikou pomáhat dalším státům balkánského regionu dotčených válkou, aby dosáhly plného členství v Unii (KDU-ČSL 2006: 84-85). Nikoliv negativní, ovšem daleko rezervovanější postoj vyjádřili lidovci k evropské spolupráci s Tureckem. „*Máme zájem na co nejsilnější vazbě Turecka k Evropské unii, avšak i přes zahájení rozhovorů mezi EU a Tureckem plné členství Turecka v EU nepodporujeme. Definuje-li se EU jako unie hodnot, je kompatibilita s Tureckem problematická, protože oba celky stojí na odlišných civilizačních základech. Křesťanští demokraté doporučují, aby se o každém dalším přistoupení nového státu k EU rozhodovalo v České republice referendem* (Tamtéž: 85) “.

Do parlamentních voleb v roce 2010, které se staly zároveň jedinými volbami za dobu existence samotné České republiky, v nichž se straně nepodařilo dostat do Poslanecké

sněmovny České republiky, šli křesťanští demokraté s programem nazvaným název *KDU-ČSL to lepší v nás*. Dokument byl strukturován do tří hlavních částí, jež nesly názvy Soudržná společnost důvěry, Společnost spravedlnosti a bezpečí a Společnost otevřené budoucnosti. Evropským otázkám bylo věnováno nejvíce prostoru v druhém okruhu, tedy Společnosti spravedlnosti a bezpečí. Evropské unii byly věnovány celé dvě podkapitoly, a to Doma v Evropě a Spolehliví spojenci v silné EU.

V první zmíněné podkapitole Doma v Evropě strana konstatuje, že bez propojení s ostatními zeměmi, zejména pak těmi, které tvoří náš kontinent - Evropu, není možné zajištění bezpečí a funkčního výkonu spravedlnosti. Vstupem do Evropské unie se tak Česká republika připojila k úspěšnému společenství západních demokracií. Aby však mohla výhod, které tento svazek skýtá, plně využívat, měla by dle křesťanských demokratů Česká republika, zejména tedy české politické elity, být schopna sebereflexe, konfrontovat se s vyspělejším světem a nechat na sebe působit jeho podněty. Lidovci tak odsuzují stávající stav, kdy se na unijní půdě řeší řada problémů, které se ČR bytostně týkají, avšak z důvodu výše zmíněné neochoty českých politických představitelů se Česká republika na jejich řešení aktivně nepodílí, což je faktor, který by KDU-ČSL, pokud jí k tomu voliči dají příležitost, chtěla primárně změnit. Konkrétně se strana zavázala k podpoře dobudování vnitřního evropského trhu a transevropské energetické sítě, dohledu nad efektivnějším čerpáním financí z evropských fondů a k rozvíjení úsilí na prohloubení Společné obranné a bezpečnostní politiky (KDU-ČSL 2010: 24). Problematice Evropské unie je dále, jak již bylo avizováno, věnována ještě jedna z podkapitol programu, a to Spolehliví spojenci v silné EU. Zde lidovci zopakovali svůj závazek aktivního podílu na řešení evropských otázek, jež současnou Evropskou unii trápí. Konzistentnost názorů prokázala strana rovněž v otázce možného přistoupení Turecka, kdy stejně jako ve volebním programu z roku 2006 zmínila, že ačkoliv spolupráci s Tureckem považuje za důležitou a bude tak usilovat o nabídku tzv. privilegovaného partnerství⁹ pro tento eurasijský stát, plné začlenění Turecka do Turecka považuje za nepřijatelné. (KDU-ČSL 2010: 37).

V prozatím posledních konaných parlamentních volbách České republiky, které se konaly v roce 2013 a byly zároveň volbami předčasnými, se křesťanští demokraté ucházeli o

⁹ Privilegované partnerství je pojem používaný pro kooperaci mezi Evropskou unií a nečlenskými zeměmi, jež je de facto alternativou plného členství v Evropské unii. Nejčastěji bývá užíván právě ve vztahu k Turecku (pozn. autorky).

přízeň voličů s volebním programem nesoucím název *Dáme zemi do pořádku*. Dokumentem členěným do celkem 13 kapitol se strana vrátila ke známé struktuře jejich volebních programů, tedy rozdělení na části pojmenované po jednotlivých probíraných politikách. Evropské integraci byla věnována pasáž EU a zahraniční věci. V ní se lidovci zavázali podporovat zejména plné využití strukturálních fondů EU k podpoře zaměstnanosti v regionech a k rozvoji venkova, přistoupení České republiky do Evropské měnové unie, přísnější unijní pravidla pro finanční sektor, snadnější přístup českých podnikatelů na trhy služeb ostatních členských států, užší rozvoj policejní a justiční spolupráce v rámci EU a v neposlední řadě přísnější unijní imigrační politiku s důrazem na integraci migrantů v Evropě při zachování otevřenosti vůči osobám pronásledovaným za podporu demokracie a náboženské svobody (KDU-ČSL 2013: 11).

Pozici křesťanských demokratů vůči Evropské unii tak můžeme hodnotit jako velmi kladnou. Spolu s Českou stranou sociálně demokratickou zastávají lidovci v rámci českého politického spektra proud podporující federální Evropu a další prohlubování integrace na základě subsidiarity, proporcionality a solidarity. Kladné stanovisko zastává KDU-ČSL rovněž v oblasti prohlubování integrace v oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky, která je dle jejího názoru nezbytná pro zajištění míru a bezpečnosti (Baun, Marek 2010: 61). Členství v Unii vidí jednoznačně pozitivně, v žádném případě jej nevnímá jako potenciální hrozbu české suverenity. Členství v Unii vnímá jako nástroj k ovlivnění unijního rozhodování, prosazování českých národních zájmů a zároveň jako šanci, jak se efektivně podílet na formování vlastní budoucnosti strany (Tamtéž).

Pokud se podíváme na vývoj volebních programů strany, můžeme pozorovat postupný nárůst prostoru věnovaného Evropské unii, a to jak v kvantitativní, tak postupně také kvalitativní dimenzi analýzy volebních programů. Ačkoliv na počátku 90. let jsme mohli zaznamenat téměř výhradně pouze obecné a dosti vágní zmínky odkazující na potřebnost evropské integrace jako takové a role České republiky v demokratické Evropě, od přelomu tisíciletí a blížícího se vstupu České republiky do Unie začal být v programové oblasti věnující se evropské integraci patrný kvalitativní posun. V rámci něj se křesťanští demokraté začali vymezovat rovněž ke konkrétním aspektům Evropské unie jako je například institucionální reforma či přistoupení Turecka. Na volebních programech KDU-ČSL je tak jasně patrný vliv blížícího se plného začlenění České republiky do unijních struktur a rostoucí

míra významu evropských politik, jež postupně začaly pronikat i do oblastí, které byly dříve chápány jako výsostně národní.

4. 2. Změny v organizační struktuře

Vliv evropeizace v oblasti formálních změn organizační struktury se křesťanských demokratů dotkl jen ve velmi omezené míře. Ve stanovách strany schválených na sjezdu KDU-ČSL 1. prosince 2012 tak můžeme nalézt pouze tři články odkazující na evropskou rovinu. Článek 18 stanovil, že poslanci Evropského parlamentu, kteří jsou rovněž členy strany, mají automaticky zajištěnu účast na Celostátní konferenci, která je nejvyšším orgánem strany mezi sjezdy (KDU-ČSL 2012: 10). Tento článek je z hlediska naší analýzy formálních změn organizační struktury politických stran vlivem působení evropské integrace v podstatě jediným bodem, v němž můžeme evropeizaci této oblasti u KDU-ČSL zaznamenat. Ve stanovách sice ještě můžeme nalézt další dva články, které se Evropské unie dotýkají, a to článek 27, který se týká sestavování pořadí na kandidátních listinách do Evropského parlamentu (Tamtéž: 18) a článek 30 týkající se působnosti parlamentních klubů, a to včetně klubů v Evropském parlamentu (Tamtéž: 20). Tyto zmínky však nejsou pro náš výzkum relevantní, neboť žádným způsobem nemodifikují stranické organizační struktury

4. 3. Změny stranické soutěže

Po analýze vlivu evropeizace na změny v programatice a organizační struktuře stran se nyní zaměříme na třetí oblast, jež je předmětem výzkumu, a to změny ve stranické soutěži. V této podkapitole tak bude zodpovězena otázka, do jaké míry je typický elektorát strany ovlivněn jejími názory na evropskou integraci. Jinak řečeno, zda pro něj hrála otázka Evropské unie při rozhodování koho volit v parlamentních volbách konaných po vstupu České republiky primární roli, či zda jej k volbě strany vedly jiné faktory. V souladu s metodologií stanovenou v úvodu práce se nejprve zaměříme na to, v jakém kraji zaznamenávají lidovci tradičně největší volební zisky, abychom mohli většinový elektorát

tohoto kraje následně charakterizovat na základě jeho sociodemografických ukazatelů. Na závěr porovnáme pozice definovaného voličského segmentu vůči Evropské unii s názory křesťanských demokratů na toto téma, abychom zjistili, zda se v této záležitosti shodují či nikoliv.

Křesťanští demokraté jsou v rámci českého politického spektra velmi etablovanou a úspěšnou stranou, jež je rovněž členem současné vládní koalice. V parlamentních volbách zaznamenávají pravidelně poměrně stabilní výsledky, což je dáno jejich stabilní voličskou a specificky profilovanou voličskou základnou. V rámci samostatné České republiky tak nepřekonalí potřebnou 5 % hranici pro získání parlamentního křesla pouze jednou, a to ve volbách konaných roku 2010. Tento fakt byl dán především účastí lidovců na druhé vládě Mirka Topolánka, v níž křesťanští demokraté často nejednali v souladu s klíčovými prioritami své strany a skandály tehdejšího předsedy KDU-ČSL Jiřího Čunka. V roce 2010 byl však do čela strany zvolen její současný předseda Pavel Bělobrádek, pod jehož vedením se strana vrátila ke svým tradičním křesťanským hodnotám a v podstatě se distancovala od své předchozí pravicově orientované politiky v rámci Topolánkovy druhé vlády, což voliči ocenili v posledních parlamentních volbách, kdy strana obdržela 6,78 % a vrátila se tak do poslaneckých lavic (Volby.cz 2013). Tradičně nejúspěšnější jsou lidovci ve Zlínském kraji. Konkrétně v roce 2006 zde strana získala 13,02 % oproti celorepublikovým 7,22% (Volby.cz 2006), v roce 2010 9,95 % ve srovnání s celkovými 4,39 % (Volby.cz 2010) a v roce 2013 13,22 % na rozdíl od souhrnného zisku 6,78 % (Volby.cz 2013). Konzistentně nadprůměrných výsledků poté dosahují rovněž v kraji Vysočina a kraji Jihomoravském. Zaměříme se nyní na charakteristiku Zlínského kraje.

Zlínský kraj se v rámci samostatné České republiky dlouhodobě potýkal s nejnižším HDP na obyvatele, což bylo dáno především faktickým zánikem dvou typických reprezentantů zpracovatelského průmyslu v regionu – obuvnického a leteckého průmyslu. Dle očekávané predikce by se však tato situace měla do roku 2020 zlepšit (Jedlička, Zahradníček 2010: 7). Z hlediska nezaměstnanosti dosahuje Zlínský kraj v rámci České republiky průměrných hodnot. V současnosti chybí pracovní místo 5,75 % ekonomicky aktivním obyvatelům kraje (Český statistický úřad 2016 b). Co se týká vzdělanostní struktury obyvatelstva, ta v zásadě kopíruje celostátní průměr. Jestliže v roce 2008 činil například celostátní průměr vysokoškolské populace 11,7% podílu na celkovém počtu obyvatel, v regionu Zlínského kraje dosáhl tento údaj hodnoty 10,9%. V každém případě však hodnota

tohoto ukazatele citelně vzrůstá. Naopak v případě osob se základním vzděláním a osob bez vzdělání v regionu Zlínského kraje je tento podíl oproti celostátnímu průměru překonán. I zde však registrujeme pozitivní vývoj, když míra podílu populace s nejnižším vzděláním v posledních letech pravidelně klesá. Podíl osob se středním vzděláním s maturitou je pak v kraji (31,3%) opět mírně níže než činí celostátní průměr (33,2%) (Jedlička, Zahradníček 2010: 10). Nejtypičtějším rysem z hlediska struktury obyvatelstva Zlínského kraje je však jeho religiozita. V Zlínském kraji tvoří věřící jako v jediném kraji v republice více než polovinu všech obyvatel (55,2 %). V tomto ohledu je Zlínský kraj následován Vysočinou a Jihomoravským krajem, tedy oblastmi, v nichž lidovci dosahují rovněž nadprůměrných výsledků oproti republikovému průměru (Český statistický úřad 2004). Na základě výše zmíněného tak můžeme konstatovat, že v ohledech jako je zaměstnanost či vzdělání vykazuje Zlínský kraj většinou průměrné hodnoty. Z tohoto pohledu tak jeho elektorát není ničím příliš výjimečný. Jeho diametrální odlišností oproti zbytku republiky je však jeho religiozita, kdy více než polovina jeho obyvatel se hlásí k náboženskému vyznání, převážně k římskokatolické církvi.

Definovat postoj většinového elektorátu Zlínského kraje k evropské integraci se jeví jako poměrně obtížný úkol. Z hlediska sociodemografických faktorů, které jsou v šetřeních zabývajících se postoji jednotlivých segmentů společnosti k Unii zahrnuty, totiž nevykazuje výrazně specifické rysy. Můžeme tak pouze shledat, že elektorát KDU-ČSL se nejčastěji definuje jako středo-levicový či levicový, tedy jako segment, který se k evropské integraci staví v obecnosti skeptičtěji než voliči pravici. Výrazným rysem voličské základny strany je však její míra religiozity. Bohužel však šetření Evropské komise Eurobarometr, z něhož je v předkládané práci vycházeno, nezahrnuje do výzkumu v rámci České republiky cleavage věřící/nevěřící. Z tohoto důvodu tak nemůžeme přesvědčivě konstatovat, že postoj věřících v České republice je výrazně proevropský či protievropský.

Pozice voličské základny KDU-ČSL k problematice Evropské unie jsme tak z hlediska vzdělání či věku shledali jako ničím nevybočující z průměru ČR. Pokud bychom voličskou základnu strany chápali jako převážně středo-levicově či levicově orientovanou, tedy tak, jak sama sebe nejčastěji vnímá, je její postoj k evropské integraci spíše lehce negativní. To však nekoresponduje s výrazně proevropskou pozicí samotné KDU-ČSL. Je tak zřejmé, že při rozhodování komu v parlamentních volbách udělit hlas, se stabilní elektorát lidovců rozhoduje primárně na základě jiných faktorů. Jako nejpravděpodobnější se nabízí vysvětlení

na základě cleavage věřící/nevěřící, neboť KDU-ČSL jako strana vyznávající křesťanské hodnoty je stabilně nejúspěšnější v krajích s nadprůměrnou mírou religiozity v rámci republikového průměru.

4. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová se ve zkoumaném období, které je vymezeno vstupem České republiky do EU až po současnou vládní koalici, účastnila celkem 5 vlád, a to s třemi diametrálně odlišnými skupinami koaličních partnerů. Na prvních třech vládách se podílela s ČSSD a US- DEU, s níž v parlamentních volbách 2002 kandidovala společně v rámci subjektu nazvaného Koalice. Jednalo se o vlády pod vedením Vladimíra Špidly (15. 7. 2002 – 4. 8. 2004), Stanislava Grosse (4. 8. 2004 – 25. 4. 2005) a Jiřího Paroubka (25. 4. 2005 – 4. 9. 2006) (Úřad vlády České republiky). Jelikož se křesťanští demokraté těchto vlád účastnili společně se sociálními demokraty, tedy stranou, jež je v předkládaném výzkumu rovněž zkoumána, byly již postoje těchto vládních koalic k evropské integraci analyzovány v kapitole věnující se ČSSD, konkrétně její čtvrté podkapitole, která se zabývá právě vlivem evropeizace na změnu vztahů mezi vládou a stranou u ČSSD. Shrňme však pro úplnost a přehlednost základní poznatky.

První ze tří vládních koalic tvořená KDU- ČSL, ČSSD a US-DEU pod vedením sociálního demokrata Vladimíra Špidly byla sestavena po parlamentních volbách v roce 2002 a měla před sebou nelehký úkol, a to dokončení přístupových jednání České republiky a její následné plné začlenění do unijních struktur. Vzhledem k proevropské orientaci všech zúčastněných koaličních partnerů se evropská integrace stala jedním z hlavních cílů Programového prohlášení vlády z roku 2002. V něm se strany zavázaly vynaložit veškeré úsilí, aby mohla být přístupová jednání s Evropskou unií úspěšně dokončena. Neúspěch sociálních demokratů v prvních volbách do Evropského parlamentu, jež se konaly v červnu 2004 však, jak již víme, vyústil v Špidlovu demisi. Na premiérském postu jej tak vystřídal tehdejší předseda ČSSD Stanislav Gross. Ten ovšem pozici nezastával déle než rok, neboť byl nucen odstoupit kvůli korupční kauze spojené s jeho osobou, a byl tak nejprve na ministerské pozici, a posléze rovněž na postu předsedy strany vystřídán Jiřím Paroubkem.

Co se týká Grossovy a Paroubkovy vlády, respektive tedy jejich postoje k Evropské unii, můžeme konstatovat, že obě vlády pokračovaly v nastolené tendenci, a to stanovení evropské integrace jako jedné z hlavních priorit jejich vlád. Reflexi tohoto postoje můžeme pozorovat v Programových prohlášeních těchto vládních koalic. Vlády se v nich mimo jiné zavázaly k podpoře Smlouvy o ústavě pro Evropu a přistoupení k Evropské měnové unii do roku 2010 (blíže k tématu podkapitola 2.4).

Se zcela odlišně ideologicky profilovanými koaličními partnery vytvořili lidovci vládní koalici po parlamentních volbách v roce 2006. Po dlouhodobé vládní krizi, jež vyvrcholila nevyslovením důvěry takzvané první vládě Mirka Topolánka, jež byla složena výhradě z členů ODS a nestraníků, se občanští demokraté na vládní koalici dohodli právě s KDU-ČSL a Stranou zelených. Vzhledem k tomu, že nejsilnější vládní strana této ideologicky velmi nesourodé koalice, tedy občanští demokraté, byla velmi silným kritikem předchozích vlád sociálních demokratů, kdy jim vyčítala především jejich velmi vstřícný postoj k evropské integraci, bylo očekáváno, že se tento europesimistický postoj projeví také v Programovém prohlášení nové vládní koalice z roku 2007. Jak však již z podkapitoly věnující se proměnám vztahů mezi stranou a vládou v případě ODS víme, tento předpoklad byl naplněn pouze částečně. Vláda se v něm na jedné straně přihlásila k podpoře evropské integrace jako celku, na straně druhé ovšem neopomenula, znatelnou dikcí právě ODS, zmínit nedostatky Unie a snahu o prosazování především českých národních zájmů (Programové prohlášení vlády České republiky 2007). Z tohoto dokumentu je patrné, že ve vládní koalici převládala především názorová východiska nejsilnějšího z koaličních partnerů, a to na úkor jednoznačně proevropsky orientovaných stran KDU-ČSL a Strany zelených. Ideologická neshoda mezi partnery a skandály tehdejšího předsedy lidovců Jiřího Čunka, a to nejen v evropské problematice, tak vedla k pádu této vlády, jíž byla vyslovena nedůvěra v době, kdy Česká republika předsedala Evropské unii. V rámci této vlády tak KDU-ČSL nedokázala dostatečně prosadit ani své evropské, ani domácí priority, což vedlo k částečnému rozkolu ve straně, jenž vyústil jednak zvolením nového předsedy lidovců, jednak odchodem značné části jejich poslanců, kteří vytvořili vlastní pravicově orientovaný politický subjekt TOP 09. Rozkol ve straně se však netýkal přímo odlišného pohledu jejich zástupců ve vládě a zbytku strany na evropskou integraci, ale především celkového pohledu na orientaci a hodnoty strany. Jako přímý vliv evropeizace jej tak hodnotit nemůžeme.

Do vládních křesel se KDU-ČSL vrátila po předčasných parlamentních volbách v roce 2013 a je tak členem současné vlády pod vedením sociálního demokrata Bohuslava Sobotky. Spolu se svými koaličními partnery ČSSD a hnutím ANO 2011 se v rámci Programového prohlášení vlády přihlásila k podpoře pokračování evropského integračního procesu a přijetí jednotné společné měny (Programové prohlášení vlády České republiky 2014). Přesto však můžeme v dokumentu zaznamenat jistý úbytek zmínek týkajících se EU, což lze vysvětlit současnými domácími problémy, jež mohly být důvodem, proč se strany v tomto textu zaměřily spíše na národní otázky. Navzdory tomu je však zejména v posledních měsících viditelná jasná proevropská orientace vládní koalice, zejména ČSSD a KDU-ČSL, které i přes současnou společenskou skepsi a odlišný názor na řešení migrační krize nadále prosazují své evropské priority vůči tomuto společenství. Současná KDU-ČSL je ve svých postojích k Unii velmi konzistentní na všech úrovních její stranické hierarchie, vliv evropeizace na rozpory mezi vládními představiteli strany a zbytkem straníků tak není pozorovatelný.

4. 5. Nadnárodní stranické vztahy

Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová navázala krátce po svém vzniku kontakty s Evropskou lidovou stranou (EPP). Již na začátku roku 1996 poté získala statut pozorovatele a o dva roky později se stala přidruženým členem. Plnoprávným členem Evropské lidové strany jsou křesťanští demokraté od roku 2004. V současnosti je strana v Evropském parlamentu reprezentována celkem třemi jejími zástupci, kteří tak jsou příslušníky momentálně nejsilnější frakce Evropského parlamentu EPP. Ačkoliv se křesťanští demokraté k hodnotám, jež Evropská lidová strana představuje, hlásí, k samotnému členství ve frakci se příliš nevyjadřují a nevyvíjejí v jejím rámci výraznější iniciativy. Do roku 1997 byla poté KDU-ČSL, stejně jako ODS, členem EDU. Po získání pozorovatelského statutu v EPP, jež více odpovídala ideologické profilaci strany, však od tohoto členství upustila (Havlík, Valterová 2007: 96). Dopad evropeizace na účast křesťanských demokratů v nadnárodních strukturách je tak minimální. KDU-ČSL sice je v rámci Evropského parlamentu plnoprávným členem Evropské lidové strany, s níž sdílí obdobné názorové pozice, avšak samotné členství strany, jež není podpořeno výraznější aktivitou ze strany křesťanských demokratů, nelze považovat za vliv evropeizace.

5. Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) je radikální českou levicovou stranou, jež se transformovala z předrevoluční Komunistické strany Československa (KSČ). KSČM je stabilní součástí Poslanecké sněmovny, v níž hraje díky značnému počtu mandátů důležitou roli. Nicméně vzhledem ke své ideologické a historické minulosti je stranou s téměř nulovým koaličním potenciálem. Navzdory svým volebním ziskům tak neparticipuje na vládních koalicích. Z hlediska evropské integrace je vedle ODS jednou ze dvou stran zastoupených v Poslanecké sněmovně, které bývají označovány jako euroskeptické. Původně KSČM stála na rozhraní mezi tvrdým a měkkým euroskepticismem, dnes ji však lze téměř bez výhrad označit za stranu lehce euroskeptickou (Baun, Marek 2010: 63).

Sama strana se hlásí k hodnotám a tradicím pokrokového levicového hnutí, a to doma i v zahraničí. Podle svých slov usiluje o postavení moderní a aktivní levicové strany v současné společnosti a chce hájit zájmy prostých občanů, kteří svou prací vytvářejí duchovní a materiální hodnoty. Občané dle ní mají právo rozhodovat a ovlivňovat společenský vývoj, a to nejen jednou za čtyři roky při volbách. Prosazuje tak myšlenku sociálně spravedlivé společnosti – socialismu, jako otevřené, skutečné demokratické společnosti, opírající se o zásady samosprávy a prosperující ekonomiky. Pro zlepšení životních podmínek lidí a celkové situace ve společnosti považuje za potřebnou seriózní spolupráci s odbory, zájmovými organizacemi, občanskými iniciativami a sdruženími (KSČM 2016).

5. 1. Změny v programatice stran

První „polistopadový“ program vydaný tehdy ještě Komunistickou stranou Československa (KSČ), jenž nesl podtitul *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit*, byl rozdělen do šesti kapitol, ovšem evropské integrace se téměř nedotkl. Pouze v poslední kapitole nazvané Československo, Evropa a svět stojí zmínka, že „*silná československá levice je nezbytným předpokladem silného Československa i jeho postavení v Evropě*“ (KSČ 1990: 5) “.

V parlamentních volbách 1992 kandidovali komunisté již pod současným názvem, tedy jako Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM). Pro volby si připravili velmi stručný program *Co chtějí komunisté?*, v němž krátce a v obecné rovině nastínili 12 politických bodů. K zahraniční politice se vyjádřili v bodu posledním nesoucím název *Zůstat i v Evropě sami sebou*, kde konstatují: „*Budeme usilovat o to, aby se naše vlast zařadila do sjednocující se Evropy po boku ostatních hospodářsky, politicky a kulturně vyspělých zemích jako jejich rovnoprávný partner. Nesouhlasíme se vstupem ČSFR do kteréhokoliv vojenského bloku ani do jednostranné hospodářské nebo politické závislosti. Jsme zemí s bohatými národními tradicemi. Nechceme se jich vzdávat. Vážíme si jich, budeme je rozvíjet a opírat se o ně i v budoucnu* (KSČM 1992: 2) “. Zmíněná formulace tak ani neodkazuje přímo k otázce Evropského společenství, ale je pouze jakýmsi přáním opětovného návratu do nové Evropy. Téma evropské integrace jako takové tak v programu KSČM znovu absentuje.

Poprvé jej tak můžeme zaznamenat až v programu pro parlamentní volby konané v roce 1996. Dokument nazvaný *Socialismus – šance pro budoucnost* byl strukturován do celkem deseti krátkých kapitol, přičemž téma evropské integrace bylo zmíněno v okruhu *Mír a spolupráce*. Zde komunisté velmi vágně konstatují, že požadují rovnoprávnou a demokratickou evropskou integraci a odmítají takové formy integrace, které by znamenaly podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztrátu národní suverenity a sociální oběti občanů. Dále deklarují přání, aby o nejdůležitějších otázkách české zahraniční politiky, jako je vstup do Evropské unie či NATO bylo rozhodnuto v referendu (KSČM 1996: 9). Ačkoliv se tak jedná o velmi obecný názor na podobu evropské integrace, oproti předešlým volebním programům KSČM se jedná o zásadní posun z hlediska kvantitativní analýzy volebních programů. Na rozdíl od předchozího pojetí Evropy jako geografického či historického prostoru, se v programu z roku 1996 poprvé objevuje chápání Evropy jako prostoru Evropské unie.

Značné rozpracování tématu představuje volební program z roku 1998 *Jiní o lidech, my s lidmi*. Otázce Evropské unie v něm byl věnován prostor v jedné ze tří hlavních částí nazvané *pevné místo České republiky v Evropě a ve světě – bezpečný domov – otevřený svět*, respektive v její dílčí kapitole nesoucí název *Vstup do Evropy ano, ale na demokratickém základě*. Komunisté zde ideologicky navázali na myšlenky z programů předchozích, avšak podstatně je rozvedli. Deklarují tak: „*Podporujeme integraci Evropy na rovnoprávných základech. Nechceme však vstupovat do Evropské unie za podmínek, které by naši republiku*

stavěly do situace kolonie vnímané silnějšími zeměmi jen jako trh otevřený pro jejich přebytky a zdroj laciné pracovní síly. Požadujeme Evropu sociálních jistot, kultury a vzdělanosti, jednoty i národní suverenity, demokracie a lidských práv, míru, bezpečnosti a spolupráce (KSČM 1998: 7) “. O vstupu do Evropské unie by dle strany mělo být rozhodnuto na základě referenda a objektivní vysvětlovací kampaně o výhodách i nevýhodách, které by České republice členství v Evropské unii přineslo (Tamtéž). Ve volebním programu z roku 1998 tak můžeme oproti dokumentům předešlým zaznamenat výrazný posun, co se koncentrace evropských témat týká. Hledisko kvalitativní však stále téměř absentuje, neboť prostor věnovaný Evropské unii se věnuje výhradně postoji strany vůči evropské integraci jako takovému, nicméně specifitější požadavky či postoj k jednotlivým unijním politikám zde nenalezneme.

Pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002 si Komunistická strana Čech a Moravy připravila program s titulem *S lidmi pro lidi*. Ten byl rozdělen do tří hlavních částí, a to Co chceme pro občany, Ekonomický růst je základní podmínkou rozvoje společnosti a Není svobody, spravedlnosti a bezpečí bez prohlubování demokracie a samosprávy. Blížícímu se vstupu České republiky do Unie byl věnován nikterak velký prostor v posledním z úseků, a to v kapitole Národní zájem prosadíme jen v bezpečném světě. Zde komunisté zopakovali svůj požadavek vypsání a schválení zákona o referendu ve věci rozhodování o případném vstupu ČR do EU a zároveň se zavázali k prosazení změny v jednáních o přijímacích kritériích, zejména při projednávání přechodných období pro pohyb osob, kapitálu, služeb a zboží. Jako svou prioritní oblast v rámci vztahu k EU stanovili prosazení rovného práva občanů České republiky na pohyb a zaměstnání v EU, rovné právo na spravedlivou odměnu za práci, rovný přístup pro přípravu na povolání i na penzijní a zdravotní zabezpečení (KSČM 2002: 14). V kapitolách, jež se přímo netýkaly zahraniční politiky, můžeme nalézt jen velmi omezený výskyt zmínek odkazujících k evropským tématům¹⁰. Přesto se oproti předchozím programům jedná o mírný progres. Volební program z roku 2002 tak lze označit jako první program Komunistické strany Čech a Moravy, jež reflektuje jak kvantitativní, tak kvalitativní hledisko analýzy volebních programů. Kromě obecných postojů k evropské integraci jako celku zde lze totiž pozorovat první, ačkoliv značně limitované, vymezení priorit v rámci

¹⁰ Jedná se například o nutnost valorizace důchodů v případě vstupu České republiky do Evropské unie či ochranu životního prostředí díky normám EU (Havlík 2009: 80).

evropského integračního procesu stejně jako postupné, jakkoliv minimální pronikání unijní agendy do oblastí národních politik.

Obdobnou kvantitativní i kvalitativní hodnotu zmínek o Evropské unii obsahoval i volební program pro parlamentní volby 2006 nazvaný jednoduše Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006-2010. V dokumentu členěné celkem do sedmi kapitol, stejně jako v programech předchozích, netvořila evropská integrace jedno z hlavních témat. Četnost zmínek vztahujících se k Evropské unii je dokonce nižší než ve volebním programu vydaném o čtyři roky dříve. Samotné Evropské unii byl věnován prostor v kapitole poslední nazvané Svět míru a bezpečí, ve které se však více než samotným evropským politikám věnuje zahraniční politice obecně. K členství České republiky v Unii tak pouze zmiňuje, že bude prosazovat plné zajištění rovnoprávného postavení členských zemí v politických institucích Evropské unie a cílevědomě odmítat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU (KSČM 2006: 17). Ve zbylých kapitolách programu, jež se nevěnovaly přímo zahraniční politice, můžeme nalézt jen minimum odkazů vztahujících se k evropské problematice. Volební program z roku 2006 je tak jak z kvantitativní, tak kvalitativní dimenze výzkumu volebních programů zklamáním. Ačkoliv je prvním programem pro parlamentní volby, kdy již byla Česká republika plnoprávným členem Unie a reflexe evropských témat a dalšího směřování ČR v tomto společenství se tak vysloveně nabízela, KSČM přišla pouze s velmi obecně formulovanými stanovisky k této oblasti, které rozhodně nebyly prohloubením tezí prezentovaných komunisty v programech minulých. Oproti roku 2002 tak nedošlo k posunu ani v jednom ze zkoumaných ohledů volebních programů.

Do voleb v roce 2010 šla strana s programem nazvaným *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010*. Vliv evropské integrace můžeme zaznamenat například v kapitole Investice do vědy a nových technologií – základ boje proti krizi, kde se komunisté zavázali k prosazování větší snahy o větší míru orientace českého exportu mimo země EU, čímž by chtěli zabránit podle nich jednostranné závislosti české ekonomiky (KSČM 2010: 3) či v kapitole Zdravé životní prostředí, trvale udržitelný rozvoj a regulace trhu, v níž deklarují podporu pokračování ve výstavbě a modernizaci čistíren odpadních vod a zajištění plnění platných norem EU (Tamtéž: 4). Největší koncentraci výskytu lze nalézt v kapitole poslední nesoucí název Život v míru, bez vojenských paktů, cizích základů a válek, kde komunisté prezentují svůj postoj vůči mezinárodnímu uspořádání a bezpečnostním otázkám a stejně jako

v předchozích programech zde opakují svůj požadavek emancipace postavení České republiky a ostatních malých členských států v rámci EU a překonání rozsáhlé byrokratizace a přetrvávajícího deficitu demokracie v politickém rozhodování EU (Tamtéž: 9). Koncentraci odkazů vztahujících se k evropské integraci tak můžeme hodnotit jako velmi omezenou. Výskyt tématu Evropské unie tak má, v rámci tří posledních analyzovaných programů, spíše klesající charakter.

Pro prozatím poslední konané parlamentní volby v České republice představila Komunistická strana Čech a Moravy hned dvě verze programů. Základní a rozšířenější. Kratší verze dostala název *Program pro budoucnost*. Co se týká otázek Evropské unie, komunisté zde zopakovali v podstatě úplně totožné priority evropské integrace jako v programu předchozím. Doslova tak uvádějí, že KSČM se soustředí zejména na „zajištění rovnoprávného postavení členských zemí v politických institucích EU. Cílevědomě odmítat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU a odstranit je (KSČM 2013a: 6) “. Rozšířená, avšak stejnojmenná verze programu je členěna do celkem 6 kapitol, které nesou identické názvy jako oblasti v jejím kratším předchůdci (KSČM 2013b). Z hlediska Unie zde, kromě větší přehlednosti struktury jednotlivých kapitol, však nelze nalézt obsahové odlišnosti od verze základní.

KSČM tak zaujímá k evropské integraci velmi specifickou pozici, která je dána její jasně definovanou ideologií. Na základě ní je Evropská unie chápána jako kapitalistický projekt, který oslabuje národní suverenitu států. Toto seskupení je tak nedemokratické, antisociální a neoliberální a vede k nerovnosti mezi členy. Na druhou stranu však nemůžeme konstatovat, že by strana odmítala evropskou integraci samotnou. Naopak, vnímá ji jako nevyhnutelný historický proces a Evropskou unii jako příležitost pro mezinárodní spolupráci levicových národních politických stran. KSČM tak neodsuzuje Evropskou unii jako takovou, ale pouze její formát (Baun, Marek 2010: 63). Tato rozporuplnost ve vztahu k Unii je tak čitelná i v samotných volebních programech, kdy například ve volebním programu pro parlamentní volby v roce 2002, tedy volby konající se před konečným rozhodnutím, zda se Česká republika stane dalším členem Evropské unie, nezaujali komunisté jasný postoj k tomuto potenciálnímu vstupu, neboť jej ani vyloženě neodmítli, ani nepodpořili. Argumentovali pouze tím, že vyjednaný vstup je uspěchaný a kritizovali kvalitu vyjednaných podmínek, kdy prezentovali zejména své obavy z možné nerovnoprávné pozice České republiky v Unii (Tamtéž).

Na základě výše zmíněné analýzy volebních programů KSČM tak můžeme konstatovat, že míra evropeizace těchto dokumentů je velmi nízká, a to jak z kvantitativního, tak kvalitativního hlediska výzkumu volebních programů. V kvalitativní dimenzi převažují obecná konstatování týkající se ideologických postojů komunistů vůči Evropské unii jako celku, ovšem detailnější rozpracování přístupů k jednotlivým politikám Unie či jejím institucím nenalezneme ani v jednom z parlamentních volebních programů, s částečnou výjimkou programu z roku 2002, kde se strana pokusila alespoň o částečnou reflexi této čím dál důležitější problematiky. I z hlediska kvantitativního ohledu je vliv evropeizace volebních dokumentů KSČM velmi limitovaný, a to zejména v porovnání s ostatními zkoumanými politickými stranami, které působí na české politické scéně již delší dobu, a u nichž jsme tak mohli analyzovat vývoj jejich volebních programů před a následně po přistoupení České republiky k Unii, jako je KDU-ČSL či ČSSD. Tento nesoulad mezi komunisty a ostatními stranami je markantní zejména po roce 1998, kdy tyto strany, poté co se blížilo referenční datum vstupu ČR do EU, pochopily důležitost evropských otázek a rozhodly se je tak začlenit do svých dokumentů jako jedno z klíčových témat. Komunistická strana Čech a Moravy tak však doposud neučinila. Je tedy zjevné, že Evropská unie pro ni není dostatečně nosným tématem při ucházení se o voličskou přízeň, což můžeme přisuzovat zejména jejímu jasnému ideologickému zakotvení.

5. 2. Změny v organizační struktuře

Vliv evropeizace v oblasti formálních změn organizační struktury u Komunistické strany Čech a Moravy můžeme hodnotit jako absentující. Strana ve svých aktuálních stanovách schválených na jednání 8. sjezdu KSČM v květnu 2012 stanovuje, že: „*V KSČM nemá nikdo výlučná práva ani postavení. Působnost členů a funkcionářů strany je určena usneseními sjezdu, Stanovami KSČM (dále jen „stanovy“), organizačním řádem a dalšími vnitřními dokumenty* (KSČM 2012: článek 5). Po analýze stanov poté lze konstatovat, že straníci KSČM, jež jsou zároveň zástupci v Evropském parlamentu, nemají na jejich základě zaručeno žádné automaticky privilegované postavení oproti ostatním straníkům, volba členů do organizační struktury strany je tak rovnocenná pro všechny její členy. Zmínky o Evropském parlamentu můžeme ve stanovách nalézt pouze v souvislosti s vymezením funkcí

stranických orgánů, kdy například v článku 38 je uvedeno, že „*stranické orgány schvalují kandidáty a sestavují kandidátní listiny pro volby do zastupitelstev, Parlamentu ČR a Evropského parlamentu (EP) na základě primárních voleb, jejichž pravidla schvaluje ÚV KSČM* (Tamtéž: článek 38) “. O přímém dopadu evropské integrace na organizační změny uvnitř strany po formální stránce však zcela jistě hovořit nelze.

5. 3. Změny stranické soutěže

V třetí oblasti výzkumu vlivu evropeizace na české politické strany se zaměříme na potenciální změnu stranické soutěže. Tato podkapitola tak zodpoví námi stanovenou otázku a to, do jaké míry ovlivňují pozice strany, konkrétně tedy Komunistické strany Čech a Moravy, vůči evropské integraci, rozhodnutí voličů strany u parlamentních voleb. Jinými slovy, je pro elektorát strany problematika Evropské unie klíčová či se jedná o druhořadé téma? Tato otázka bude zodpovězena na základě předem stanovené metodologie, představené v úvodu práce. Nejprve se tak zaměříme na volební výsledky KSČM a kraj, v nichž stabilně dosahuje nejlepších výsledků. Konkrétně ve volbách v letech 2006, 2010 a 2013. Ten bude následně charakterizován v souladu s jeho sociodemografickými faktory, čímž dojde k stanovení typického elektorátu komunistů. Na závěr se zaměříme na postoj tohoto elektorátu vůči Unii, abychom jej mohli komparovat s oficiálními stanovisky KSČM k této problematice a určit tak, zda evropské téma hraje při rozhodování voličů KSČM zásadní roli či nikoliv.

Komunistická strana Čech a Moravy disponuje velmi stabilní a charakteristickou voličskou základnou. Ta jí umožňuje dosahovat velmi konzistentních výsledků, což vede ke skutečnosti, že v rámci parlamentních voleb samostatné České republiky dokázali komunisté vždy překročit potřebnou 5 % hranici pro získání parlamentních křesel. Obdobně tomu tak bylo rovněž v námi analyzované trojici voleb. V roce 2006 KSČM získala 12, 81 % hlasů (Volby.cz 2006), v roce 2010 dokázala přesvědčit 11, 27 % zúčastněných (Volby.cz 2010) a v roce 2013 jí odevzdalo hlas dokonce 14, 91 % oprávněných voličů (Volby.cz 2013). Na první pohled je tak zřejmá stabilita jejich volebních výsledků. Ne jinak je tomu i v případě jednotlivých krajů. Tradičně největších úspěchů dosahují komunisté v Ústeckém kraji. Z ostatních krajů poté většinou nadprůměrně dobře obstojí v kraji Olomouckém a Moravskoslezském.

Ústecký kraj patří mezi kraje, jež disponují oproti republikovému průměru poměrně mladým věkovým složení obyvatelstva. Přesto se však potýká s celou řadou strukturálních problémů. K největším patří bezpochyby míra nezaměstnanosti. Ta je, i přes nepatrné zlepšení v posledních dvou letech, nejvyšší v České republice a aktuálně dosahuje hodnoty 8,99% (Český statistický úřad 2016c). Velmi negativní hodnoty vykazuje kraj rovněž v oblasti míry dosaženého vzdělání dospělé populace. Co se týká terciárního vzdělání a středního vzdělání s maturitou, můžeme konstatovat, že v Ústeckém kraji je nejméně obyvatel s terciárním vzděláním a to jen 8 %, což je přibližně polovina republikového průměru, respektive 30,9 % se středním vzděláním s maturitou. Ústecký kraj si naopak drží první příčky v nižších úrovních vzdělanosti (bez vzdělání 0,3 %, základní vzdělání 15,1 % - což představuje nejvyšší podíl mezi kraji v republice). Zároveň se zde nachází i nadprůměrný podíl obyvatel, kteří mají nejvyšší dosažené vzdělání střední bez maturity a to 45,7 % (Regionální rozvojová agentura Ústeckého kraje 2011). Většinový elektorát Ústeckého kraje tak můžeme ve srovnání s ostatními kraji republiky definovat jako segment s nižším dosaženým vzděláním a potýkající se s řadou strukturálních problémů, zejména velkou mírou nezaměstnanosti.

Obecně se dá říci, že skupina obyvatelstva s nižším dosaženým stupněm vzdělanosti, což znamená vzděláním základním či středním bez maturity, tedy takový, které v Ústeckém kraji převládá, se staví k evropské integraci negativněji, než segment s vzděláním vyšším. Jako Evropan se cítí být pouze 23 % respondentů s nízkým vzděláním a nižším socioekonomickým statusem (Evropská komise 2012: 5). Rovněž u typických voličů levice, k nimž elektorát KSČM bezpochyby patří, vykazuje u podpory evropské integrace nižší hodnoty, než elektorát pravicový či středový. V roce 2006 tak dle pravidelného šetření Evropské komise Eurobarometr považovalo členství ČR v Unii za dobrou věc 47 % respondentů hlásících se k levicové orientaci. Jen pro srovnání, u voličů pravice tato hodnota dosahovala 58 % (Evropská komise 2006: 30).

Z hlediska postojů k Evropské unii jako celku se tak voliči, sociodemografickými charakterystikami typičtí pro Komunistickou stranu Čech a Moravy, s názory strany na tuto problematiku ztotožňují. Pozice k Unii tedy může být jedním z faktorů, který tento elektorát utvrdí v tom, že právě volba KSČM je správným krokem. Na druhou stranu je třeba brát v úvahu i jiné faktory, jež mohou hrát při rozhodování voličů KSČM důležitou roli. Typický je postoj strany k systému sociálního zabezpečení či bezplatnému zdravotnictví. Navíc, jak již bylo zmíněno, disponuje KSČM velmi stabilní voličskou základnou, která jí umožňuje

konzistentní zastoupení v Poslanecké sněmovně, a to jak před vstupem České republiky do Unie, tak před tímto zahraničněpolitickým milníkem. Je tak do velké míry otázkou, zda by voliči strany vykazovali větší míru volatility, pokud by KSČM zaujala k Unii kladnější stanovisko.

5. 4. Nadnárodní stranické vztahy

Komunistická strana Čech a Moravy není v současnosti plnoprávným členem žádné evropské politické strany či transnacionální struktury. V rámci Evropského parlamentu je nyní zastoupena třemi jejími členy, kteří jsou sdruženi ve frakci Skupina konfederace Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice. Komunisté se však k tomuto faktu příliš nehlásí, a tak tuto zmínku nemůžeme nalézt v žádném z jejich stranických dokumentů ani na jejich oficiálních webových stránkách. Na těch tak uvádí pouze profily svých zástupců. Tato skutečnost je v souladu se strategií KSČM, jež je prezentovat své zástupce v evropských strukturách převážně jako obhájce národních zájmů nikoliv evropských. Obdobný postoj zaujali komunisté rovněž při vzniku Strany evropské levice, která vznikla v roce 2004 coby strana reprezentující převážně evropské krajně levicové strany. KSČM se k tomuto seskupení rozhodla připojit jen ve formě pozorovatelského statutu (Havlík, Valterová 2007: 95). V případě Komunistické strany Čech a Moravy tak rozhodně nemůžeme hovořit o vlivu evropeizace na transnacionální vazby strany. Naopak, strana si i v této oblasti udržuje značný odstup od evropské integrace, jež vychází z jejího ideologického přesvědčení.

6. TOP 09

TOP 09 je českou konzervativní stranou, která byla založena v listopadu 2009 za účelem účasti v parlamentních volbách v roce 2010. Jejím zakladatelem byl Miroslav Kalousek, bývalý člen KDU-ČSL a ministr financí ve vládě Mirka Topolánka (2007-2009). Právě z řad KDU-ČSL přešla do strany velká část jejich bývalých členů. Strana rovněž navázala úzkou spolupráci s hnutím Starostové a nezávislí. TOP 09 lze charakterizovat jako politický subjekt, jenž podporuje fiskální konzervatismus, akcentuje mravní aspekty vládnutí a je silně proevropsky orientovaný. Strana zaznamenala významný úspěch hned v parlamentních volbách 2010, kdy získala překvapivých 16,7 % hlasů a ihned deklarovala svůj zájem sestavit středopravicovou koalici s ODS a Věci veřejnými¹¹, což se jí také podařilo. V roce 2013, po rezignaci tehdejšího předsedy vlády Petra Nečase kvůli korupční kauze, a následném pádu celé vlády, se účastnila předčasných parlamentních voleb. V těch však nedosáhla natolik přesvědčivého výsledku jako v předchozích parlamentních volbách, a vzhledem k současnému rozložení sil českého politického spektra je nyní v opozici (Baun, Marek 2010: 64).

Ve svých programových východiscích a principech hodnotí TOP 09 sebe samu jako stranu konzervativní, která v politickém životě vychází z evropských tradic křesťansko-židovské kultury a dbá na morální hodnoty obsažené v jejím duchovním odkazu a tradicích. Pro další generace chce dle svých slov zachovat a rozvíjet českou kulturu ve všech oblastech s vědomím, že otevřenost novým myšlenkám kulturní dědictví oživí a naši kulturu dovede na vyšší úroveň. Co se týká postoje k zahraniční politice a evropské integraci, zastává strana názor, že základní podmínkou důstojného života v prosperující společnosti je bezpečí, mezinárodní stabilita a mír. Je tak přesvědčena, že je v zájmu občanů ČR, aby EU měla v globálním světě dostatečně silný a jednotný hlas. Podporuje proto procesy a dohody, které k tomu vedou. Za stejně důležité považuje udržování a rozvíjení euroatlantických vztahů jako zásadní podmínku bezpečnosti Evropy i celého světa (TOP 09 2016a).

¹¹ Věci veřejné byla politická strana založená v roce 2001 jako strana, která svou činnost zahájila v komunální politice v Praze. V roce 2015 se poté transformovala ve spolek Věci veřejné. Strana podporovala především širší využití nástrojů přímé demokracie v politice. VV byla stranou středopravicovou, z hlediska evropské integrace proevropsky zaměřenou (Baun, Marek 2010: 64).

6.1. Změny v programatice stran

Pro své první parlamentní volby v roce 2010 si strana připravila program nazvaný *Odpovědní jdou s námi*. Dokument byl rozdělený celkem do 10 kapitol, z nichž každá nesla název jedné z probíraných politik. Specifický je svým charakterem vládního prohlášení. Jak strana v úvodu programu deklaruje: „*V minulých dvaceti letech předstupovaly politické strany před voliče se svým volebním programem s vědomím, že žádná nemá dost sil na to, aby jej beze zbytku realizovala. TOP 09 pokládá za nejpocitivější a nejjednoznačnější závazek ucházet se o důvěru voličů tak, jako se ucházejí vlády o důvěru v Poslanecké sněmovně. Předkládáme proto svůj volební program ve formě programového prohlášení vlády. Pokud nám volební výsledky jednotlivých stran neumožní účast ve vládě, bude TOP 09 následující programové prohlášení prosazovat jako opoziční strana se stejným odhodláním* (TOP 09 2010: 4)“. Evropské unii byl věnován široký prostor v kapitole druhé nesoucí název Zahraniční politika. Zde strana zmínila, že Evropskou unii považuje za záruku existence českého státu v Evropě. EU přinesla Evropě mír a prosperitu. Bude tak rovněž podporovat rozšiřování Evropské unie, zejména co se týká oblasti západního Balkánu, přičemž chce, aby Česká republika byla v tomto procesu nápomocná a nabídla své vlastní zkušenosti (Tamtéž: 15). V rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU se chce strana zaměřit na teritoria a témata, kde má Česká republika své zájmy. Jde především o východní Evropu, západní Balkán a Blízký východ. Společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU chápe nikoliv jako náhradu či alternativu k Severoatlantické alianci, ale jako s ní plně komplementární. Její jedinečnou schopností je dle TOP 09 oblast civilního krizového řízení, v níž může Česká republika nabídnout své bohaté zkušenosti (Tamtéž). Již dle prvního programu strany pro parlamentní volby je tak zjevné, že TOP 09 zastává výhradně proevropskou orientaci. Ta se v analýze volebního programu promítá nejen v rovině kvantitativní, tedy četností zmínek, které jsou tématu věnovány¹², ale především také v rovině kvalitativní, kdy můžeme vidět jasně definované pozice strany vůči jednotlivým evropským politikám jako je Společná zahraniční a bezpečnostní politika či Společná bezpečnostní a obranná politika Unie.

¹² V případě TOP 09 jsou zmínky vztahující se k evropské integraci přítomné rovněž v jejích klíčových principech, jež hodlá prosazovat a preambuli volebního programu (pozn.autorky)

Obdobně lze klasifikovat i volební program strany pro předčasné parlamentní volby v roce 2013 pojmenovaný *Víme, kam jdeme*. Ten již není, na rozdíl od svého předchůdce, koncipován jako vládní prohlášení, ale jako standardní volební program. Jeho struktura je však velmi obdobná, s výjimkou jeho šíře, neboť obsahuje celkem 12 kapitol oproti předchozím deseti. Evropská integrace se stala součástí kapitoly Zahraniční a obranná politika. Strana v ní opětovně potvrdila svou proevropskou orientaci, když konstatuje: „*Jsme přesvědčeni, že je v zájmu občanů ČR usilovat o posílení našeho hlasu v EU a směřovat v tomto integračním seskupení k jednotě, která vezme v úvahu i specifické zájmy naše. TOP 09 je přesvědčena, že české národní zájmy obhájíme mnohem lépe v těsném partnerství u společného evropského- ho stolu než politikou, která se společné diskusi vzdaluje a má pro ni pouze slova kritiky* (TOP 09 2013: 24) “. Dále si v rámci Evropské unie předsevzala podpořit rozvojovou pomoc zemím, které to potřebují a omezit protekcionistické bariéry, které brání dovozu produktů rozvojových zemí na evropský trh. Zopakovala rovněž svůj kladný postoj k dalšímu potenciálnímu rozšiřování Evropské unie zejména o země západního Balkánu, který spolu s východní Evropou považuje za oblasti, v nichž by se Česká republika měla zasadit o rozvoj demokracie a právního státu. Právě rozvíjení vztahů s Uníí je podle strany jeden z klíčových faktorů, který tomuto cíli pomůže (Tamtéž: 25-26).

Stranu tak můžeme charakterizovat jako jednoznačně proevropsky smýšlející. Ačkoliv jsme, vzhledem k době jejího vzniku, nemohli pozorovat změny v programatice před a následně po vstupu České republiky do Unie, v současnosti můžeme její volební parlamentní dokumenty hodnotit jako plné naplnění kvantitativní i kvalitativní dimenze programatiky politických stran. Tedy nejenže strana ve svých volebních materiálech věnuje problematice Evropské unie dostatečný prostor, ale vyjadřuje se rovněž k jednotlivým politikám, institucím a aktuálním výzvám Unie. V případě TOP 09 je to tak například jednoznačná podpora integrace regionu západního Balkánu či rozvojová pomoc.

6. 2. Změny v organizační struktuře

Podívejme se nyní na vliv evropeizace v druhé oblasti našeho výzkumu, jež jsou formální změny v organizační struktuře. Stejně jako u předchozích analyzovaných stran, bude

i u TOP 09 vycházeno zásadně z jejích stanov. Důraz kladený na problematiku evropské integrace, který jsme mohli zaznamenat již v předešlé zkoumané sféře, tedy změně programatiky politických stran, je u této konzervativní pravicově orientované strany znatelný rovněž v jejích stanovách. Hned v článku 2, který se zabývá programovými zásadami a cíli strany je řečeno že: „*Strana usiluje o to, aby ČR byla respektovaným členem EU. V zájmu občanů ČR podporuje proces, který umožní Evropské unii mít jednotný a silný hlas v globálním světě. Pečuje o zachování euroatlantických zahraničněpolitických vazeb* (TOP 09 2015: 1) “. Co se týká přímého dopadu evropské integrace na organizační strukturu TOP 09, ten můžeme nalézt v následujících statích.

V článku 10, jenž stanovuje, že členy Výkonného výboru strany jsou automaticky poslanci Evropského parlamentu zvolení za tento politický subjekt (Tamtéž: 5) a článku 11, který deklaruje složení Předsednictva strany. Na jeho základě se členem tohoto statutárního orgánu strany stává vedoucí národní delegace v poslaneckém klubu Evropského parlamentu (Tamtéž).

6. 3. Změny stranické soutěže

Třetí oblastí, v níž bude vliv evropeizace na české politické strany analyzován, se stanou změny stranického systému. Konkrétně tedy bude zodpovězena otázka, do jaké míry je potenciální elektorát strany ovlivněn jejími postoji vůči evropské integraci. Na základě autorkou stanovené metodologie výzkumu, která byla stanovena v úvodu práce, se nejprve zaměříme na výsledky TOP 09 v parlamentních volbách po vstupu ČR do EU. Konkrétně na to, v jakých krajích byla tato proevropská pravicová strana nejúspěšnější.

TOP 09 se v českém politickém spektru řadí mezi mladší politické subjekty. Zúčastnila se tak prozatím pouze dvou parlamentních voleb, a to v letech 2010 a 2013. Hned v prvních volbách, jichž se účastnila, však dosáhla velmi přesvědčivého výsledku, jenž činil zisk 16, 07% hlasů (Volby.cz 2010). V předčasných volbách, konaných o tři roky později, si poněkud pohoršila, což lze logicky vysvětlit její tehdejší participací na ne příliš populární vládě Petra Nečase, a získala tak 11, 99 % hlasů zúčastněných voličů (Volby.cz 2013). Tradičně nejúspěšnější ze všech krajů je strana v Praze, kde dokázala v obou analyzovaných volbách zaznamenat výsledky až dvojnásobně vysoké oproti ziskům v jiných krajích. V roce

2010 činila tato hodnota 27, 27% (Volby.cz 2010) a o tři roky později 23, 03 % (Volby.cz 2013). Konzistentně velmi úspěšná je TOP 09 také v kraji Libereckém.

Typický elektorát kraje Hlavní město Praha byl již analyzován v podkapitole 3.3, tedy v části zabývající se změnami stranické soutěže v případě Občanské demokratické strany, neboť právě občanští demokraté v tomto kraji dosahují rovněž nadprůměrných výsledků. Můžeme tak konstatovat, že ODS a TOP 09 oslovují obdobný charakter voličů. Ten je typický střední a mladší věkovou strukturou, úplným středoškolským či vysokoškolským vzděláním, je ekonomicky aktivní a zaměstnán nejčastěji v terciárním sektoru, velmi často se jedná také o živnostníky.

Z hlediska evropské integrace tak představuje skupinu, která se z velké většiny hlásí k evropským hodnotám a účast České republiky v Unii vnímá jako příležitost a krok správným směrem. Dá se tedy říci, že pro tyto voliče je, z hlediska názorů na Evropskou unii, volba TOP 09 zcela opodstatněným krokem. Je však otázkou, zda evropská integrace hraje u rozhodování těchto voličů skutečně takovou roli. A to především s ohledem na to, že o hlasy tohoto elektorátu se TOP 09 uchází nejčastěji s ODS, tedy stranou, jež k Unii zastává daleko skeptičtější stanovisko než právě TOP 09.

6. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou

TOP 09 se za dosavadní dobu svého působení účastnila jedné vládní koalice, a to po parlamentních volbách v roce 2010, kdy byla součástí pravicové vlády Petra Nečase složené z ODS, TOP 09 a Věcí veřejných. Z hlediska postoje k evropské integraci se tak jednalo o velmi roztržštěnou koalici. Na jedné straně stáli občanští demokraté, kteří se netajili svou kritikou fungování Unie, na straně druhé potom TOP 09 a Věci veřejné, tedy politické subjekty profilující se jako jednoznačně proevropské. Programové vládní prohlášení z roku 2010 se tak stalo jakýmsi kompromisem. Evropská unie v něm byla chápána jako opodstatněný a pozitivní milník české zahraniční politiky, avšak projevila se zde rovněž jasná rétorika občanských demokratů, kdy je například konstatováno, že hlavní prioritou působení vlády v rámci EU je prosazování českých národních zájmů (Programové prohlášení vlády České republiky 2010: 13). Dokument tak zcela nereflektuje postoje TOP 09 a Věcí veřejných, které by jistě uvítaly daleko větší důraz na evropskou problematiku.

Ačkoliv tak ve vládní koalici, již se doposud strana účastnila, nebyly zcela naplněny její ambice ohledně evropské politiky, nevedl tento fakt k žádným výrazným vnitřním rozporům ve straně. TOP 09 se konzistentně profiluje jako strana důrazně prosazující evropskou integraci a to na všech úrovních její stranické hierarchie. Její postoj se nezměnil ani po jejím přesunu do opozice, naopak, dá se říci, že její akcent na evropskou problematiku a západní hodnoty celkově je dnes ještě čitelnější a hraje jednu z ústředních rolí její profilace.

6. 5. Nadnárodní stranické vztahy

TOP 09 se jako poměrně nová strana zúčastnila prozatím pouze jedněch voleb do Evropského parlamentu. Těm však věnovala značnou pozornost, což je dáno její zřetelně proevropskou orientací. Na základě volebních výsledků poté dokázala získat celkem 4 zástupce strany v Evropském parlamentu, kteří jsou součástí největší politické skupiny v Evropském parlamentu – Poslaneckého klubu Evropské lidové strany, již je strana od roku 2011 členem (TOP 09 2016b). Vzhledem ke krátké působnosti TOP 09 v tomto nadnárodním subjektu je obtížné hodnotit jakékoliv výstupy zmíněné participace. Faktem ovšem je, že se TOP 09 v rámci EPP snaží vystupovat velice aktivně a o své transnacionální činnosti informovat i voliče, a to prostřednictvím tiskových zpráv europoslanců, které strana pravidelně zveřejňuje na svých webových stránkách. Pro hodnocení vlivu evropeizace na nadnárodní struktury strany však bude bezpochyby potřeba většího časového úseku.

7. ANO 2011

ANO 2011 je hnutí založené v roce 2012 podnikatelem Andrejem Babišem, který je rovněž lídrem a nejvýraznější osobností strany. Hned ve svých prvních parlamentních volbách, a prozatím také jediných, kterých se hnutí zúčastnilo, zaznamenal subjekt velký úspěch, když se s 18,68 % hlasy dostal nejen do Poslanecké sněmovny, ale zaznamenal druhý nejlepší výsledek voleb, který mu přinesl 47 mandátů. Na základě tohoto výsledku tak hnutí vytvořilo vládní koalici společně s vítěznou ČSSD a KDU-ČSL, přičemž ANO 2011 se podařilo obsadit řadu významných funkcí v této koalici, zejména poté post ministra financí, jež zastává lídr strany Andrej Babiš. Ačkoliv hnutí bývá často kritizováno jako populistické a bez jasně definovaných politických názorů a vizí, těší se mezi českou veřejností velké popularity, a to navzdory současné kauze Čapí hnízdo¹³.

Jako svůj hlavní cíl strana stanovuje dobře fungující, stabilní a prosperující společnost, ve které demokratická politická reprezentace pracuje ve prospěch všech občanů. Tohoto cíle chce dosáhnout politickým dialogem zaměřeným na zájmy a potřeby občanů. Do veřejného prostoru chce vrátit racionálnost a hledání pragmatických řešení, čehož chce dosáhnout zapojením osobností, které něco dokázali a mají co nabídnout. Z hlediska Evropské unie se strana dle svých principů, které uvádí, hlásí k základním civilizačním hodnotám a chce být jasným a čitelným partnerem v rámci zahraniční politiky a Evropské unie (ANO 2011 2016a).

¹³ Podstatou této kauzy, jež v současnosti hýbe českým politickým prostředím, je podezření na účelové čerpání dotací pro malé nebo středně velké firmy. Současný ministr financí a lídr hnutí ANO 2011 Andrej Babiš tak čelí obvinění, že se podílel na převodu farmy na jiného majitele, než je Agrofert, který by tuto dotaci nezískal. Otázka zapojení samotného Babiše či blízkých členů jeho rodiny je tak předmětem kritiky opozice (pozn. autorky).

7. 1. Změny v programatice stran

Pro prozatím jediné parlamentní volby, jichž se hnutí účastnilo, si připravilo dvě verze programu. Takzvaný program resortní a zkrácený. Ve zkrácené verzi hnutí definovalo základní prioritní body, o které se, pokud získá přízeň voličů, chce zasadit, jde o snížení DPH či důsledné vybírání daní. Ani jedna z priorit se však přímo netýká ani zahraniční politiky obecně, ani evropské integrace. Pro analýzu evropeizace jejího volebního programu proto bude využita verze druhá, a to resortní. Ta je členěna do celkem 14 částí, přičemž Evropské unii je věnován prostor v kapitole Zahraniční politika. Ve vztahu k evropské integraci deklaruje hnutí následující: *„Naše země se musí stát aktivním, konstruktivním, byť i kritickým, nikoli však kapriciózním členem Unie. Naším cílem je dále rozvíjet i naše ekonomické postavení v Evropské unii, EU je pro nás nesmírně důležitá jako strategický ekonomický partner, více než 85 procent našeho exportu jde do členských zemí, zároveň je naší povinností se konstruktivně vymezovat vůči nesmyslné byrokracii. Chceme rozvíjet kariéerní diplomacii a dohlédnout na to, aby nás v rámci EU i dalších zemí zastupovali kvalitní, vzdělaní a jazykově dobře vybavení odborníci“* (ANO 2011 2013a).

Z hlediska evropské integrace se tak hnutí profiluje jako proevropsky orientované. Jeho formulace jsou však velmi vágní a obecné, pozice subjektu vůči jednotlivým politikám či institucím Unie jsou velmi nečitelné. Dá se tak říci, že kvalitativní dimenze analýzy volebních programů není doposud plně naplněna a bude bezpochyby zajímavé pozorovat, jakým směrem se bude hnutí v otázkách evropské integrace ubírat.

7. 2. Změny v organizační struktuře

U nejmladšího analyzovaného politického subjektu, hnutí ANO 2011, nelze o vlivu evropeizace v oblasti formálních změn organizačních struktur takřka hovořit. Odkaz na evropskou integraci můžeme ve stanovách strany nalézt pouze v oblasti nazvané programové cíle, kde strana deklaruje: *„V oblasti zahraniční politiky a vnější bezpečnosti by měly být rozvíjeny vztahy spolupráce a porozumění založené na pragmatickém přístupu ke všem demokratickým zemím. Ve vztahu k Evropské unii by Česká republika měla zlepšit schopnost*

prosazení národních zájmů, jasně definovat své priority, přicházet s novými návrhy a hledat pro ně spojence (ANO 2013b: 2) “. Co se týká formálních organizačních struktur strany, ty jsou vlivem evropeizace zcela nedotčené. To znamená, poslanci Evropského parlamentu zvolení za hnutí ANO 2011, nedisponují v rámci stanov žádnými privilegovanými funkcemi oproti ostatním straníkům.

7. 3. Změny stranické soutěže

Třetí oblastí, v níž bude vliv evropeizace na hnutí ANO 2011 analyzován, se na základě konceptu R. Ladrecha stanou změny stranické soutěže. Bude tak zkoumáno, jakou roli hraje problematika Evropská unie při rozhodování voličů v parlamentních volbách. Dle zvolené metodologie se nejprve zaměříme na to, v jakém kraji dosahuje strana nejlepších výsledků. Tento kraj bude následně charakterizován na základě jeho sociodemografických ukazatelů, abychom získali základní informace o jeho elektorátu. Na závěr dojde k porovnání názorů na evropskou problematiku právě mezi tímto segmentem obyvatelstva a hnutím ANO 2011, z čehož budou vyvozeny závěry.

Hnutí ANO 2011 se prozatím účastnilo pouze jedné voleb do Poslanecké sněmovny České republiky, a to v roce 2013. V nich dokázalo dosáhnout velmi přesvědčivého výsledku 18, 65 %, na základě něhož utvořilo současnou vládní koalici s ČSSD a KDU-ČSL (Volby.cz 2013). Vzhledem k tomu, že se jednalo o první parlamentní volby, jichž se hnutí účastnilo, nelze hovořit o konzistentně nadprůměrných výsledcích v některém z krajů. Přesto nám i parlamentní volby z roku 2013 mohou poskytnout základní informace o tom, jaký elektorát k volbě tohoto nového a názorově poněkud nečitelného politického subjektu inklinuje. Ve volbách v roce 2013 dosáhlo hnutí nejlepšího výsledku v kraji Libereckém, zde konkrétně získalo 21, 59 % hlasů oprávněných voličů. Těsně za ním poté následoval kraj Karlovarský a Ústecký (Volby.cz 2013).

Liberecký kraj se potýká s poměrně velkou mírou nezaměstnanosti, která v současnosti dosahuje 6, 17 % (Český statistický úřad 2016d). Příliš lichotivých statistik nedosahuje ani co se týká vzdělanostní struktury obyvatelstva. Pokud porovnáme nejvyšší dosažené vzdělání v Libereckém kraji s průměrem České republiky, poté platí následující. Většina obyvatel má střední odborné vzdělání bez maturity. V Libereckém kraji je však toto

procento výrazně větší (40,3 % v ČR, 47,3 % v Libereckém kraji). Následuje střední vzdělání s maturitou (35,5 % v ČR, 31,7 % v Libereckém kraji). V Libereckém kraji je nižší podíl obyvatel, kteří ukončili vysokou nebo vyšší odbornou školu (15,5 % v ČR, 10,4 % v Libereckém kraji). Nepříznivý pro Liberecký kraj je i počet obyvatel, jenž dosáhl pouze základního vzdělání (8,4 % v ČR, 10,4 % v Libereckém kraji) (Krajský úřad Libereckého kraje 2011: 5). Celkově patří kraj mezi republikové celky s nižší ekonomickou úrovní. Průměrná úroveň HDP vyjádřená na 1 obyvatele ČR v roce 2005 představovala v Libereckém kraji 80,0 %, což znamená vůči stavu v roce 2001 (87,7 %) více než 7 % snížení (Tamtéž: 3). Ačkoliv v posledních dvou letech můžeme zaznamenat mírné zlepšení situace a pomalý růst HDP, kraj stále čelí řadě strukturálních problémů jako je špatná uplatnitelnost absolventů na trhu práce či nedostatečný počet přímých zahraničních investic, které směřují téměř výhradně do automobilového průmyslu. Charakteristika Libereckého kraje se tak v mnoha ohledech shoduje se základními aspekty Ústeckého či Karlovarského kraje, tedy lokalit, v nichž hnutí rovněž zaznamenalo nadprůměrné výsledky. Můžeme si tak udělat základní predikci o voličské základně tohoto politického subjektu.

Lidé s obecně nižším vzděláním, jímž je myšleno vzdělání základní či střední bez maturity, inklinují spíše k negativnímu vnímání Unie. Jako Evropan se cítí být pouze 23 % z nich. Tento fakt pramení především z toho, že lidé s obecně nižším socioekonomickým statutem se o dění v Evropské unii příliš nezajímají, informace si sami aktivně nevyhledávají a Unie pro ně nepředstavuje klíčovou politickou otázku (Evropská komise 2012: 5). Dalo by se tak predikovat, že elektorát Libereckého kraje je k evropské problematice spíše skeptický, či o ni neprojevuje zájem. Otázka proevropské/protievropské cleavage ve volbách tak pro něj pravděpodobně nebyla primárním faktorem pro volbu hnutí, ale zajímal se spíše o domácí problematiku. Právě volba ANO 2011 této teorii napovídá, neboť samotné hnutí se ve své programatice vůči evropské integraci příliš nevyjadřuje. Zastává sice názor, že Evropská unie je potřebná, a to zejména z ekonomického hlediska, nicméně jeho formulace jsou velmi vágní a obecné, netýkající se konkrétních politik Unie.

7. 4. Změny ve vztazích mezi stranou a vládou

Hnutí ANO 2011 po svém volebním úspěchu v parlamentních volbách v roce 2013 vytvořilo vládní koalici s ČSSD a KDU-ČSL pod vedením sociálního demokrata Bohuslava Sobotky. Vzhledem ke skutečnosti, že programové priority této vlády v oblasti evropské integrace již byly v předkládané práci rozebrány, a to v rámci podkapitol věnujících se vlivu evropeizace na vztahy mezi stranou a vládou u sociálních demokratů a lidovců, zaměříme se tedy nyní pouze na základní fakta.

Současná vládní koalice, jíž je hnutí členem, se ve svém Programovém prohlášení zavázala k podpoře evropské integrace, zefektivnění čerpání evropských dotací či vytvoření ekonomických podmínek pro přijetí společné měny (Programové prohlášení vlády České republiky 2014). Ačkoliv můžeme v dokumentu zaznamenat jistý úbytek zmínek týkajících se evropské integrace, v posledních měsících se v praxi ukazuje jasné proevropské směřování této vlády. To je dáno především účastí KDU-ČSL a ČSSD, tedy stran, jež zaujímají k Unii jednoznačně kladný postoj, a to i přes jejich vzájemné neshody v rámci některých politik EU. Role ANO 2011 je v tomto ohledu velmi nečitelná. Strana se sice hlásí k proevropskému smýšlení, avšak její formulace jsou velmi obecné a vágní, pozice k jednotlivým politikám a institucím Unie v podstatě absentují. Vzhledem ke krátké době její působnosti jak v českém politickém prostředí, tak ve vládě, nemůžeme rovněž dostatečně analyzovat vliv evropeizace na změny ve vztazích mezi stranou a vládou. Omezme se tedy pouze na konstatování, že její postoj k otázce Evropské unie a z něj případné rozpory ve straně budou vhodným tématem pro budoucí výzkumy týkající se této problematiky.

7. 5. Nadnárodní stranické vztahy

Hnutí ANO získalo ve svých historicky prvních volbách do Evropského parlamentu 16,13% hlasů, což bylo nejvíce ze zúčastněných stran. Na základě svého vítězství v těchto volbách tak obsadilo v Evropském parlamentu celkem čtyři křesla. V době voleb však hnutí ještě nebylo ukotveno v žádné nadnárodní stranické struktuře a nebylo ani součástí žádné

z evropských frakcí. K prvnímu mezinárodnímu ukotvení hnutí tak došlo až téměř půl roku po volbách, kdy se ANO 2011 stalo členem Aliance liberálů a demokratů pro Evropu (ALDE) (ANO 2011 2016b). Členství hnutí, v této aktuálně čtvrté nejsilnější liberálně orientované frakci EP, je prozatím jediným projevem transnacionálních vazeb hnutí. Hodnocení vlivu evropeizace na nadnárodní vazby subjektu se tak jeví, obdobně jako u TOP 09, velmi problematické a bude k němu zajisté potřeba delšího časového období.

Závěr

Hlavním cílem předkládané práce bylo zjistit, jaký vliv měl vstup do Evropské unie na český stranický systém, respektive na samotné politické strany. Konkrétně na ČSSD, ODS, KDU-ČSL, KSČM, TOP 09 a hnutí ANO 2011. Pro to, aby byly strany do výzkumu zahrnuty, musely splnit alespoň jedno ze dvou předem stanovených kritérií, a to buď být zvolen do Poslanecké sněmovny alespoň dvakrát v po sobě následujících parlamentních volbách, nebo alespoň v jedné parlamentních volbách dosáhnout hranice 15 %. K dosažení tohoto cíle napomohly autorce následující výzkumné otázky. *Jak konkrétně vstup ČR do Evropské unie ovlivnil české politické strany? Zaujímá otázka evropské integrace klíčovou roli v jejich stranických a programových materiálech? Stal se postoj politických stran k Evropské unii důležitou cleavage pro volební soutěž v České republice? Shoduje se stabilní elektorát jednotlivých politických stran s jejich stanoviskem vůči evropským otázkám? Jsou pro voliče evropská témata zásadní při výběru strany ve volbách?*

Jako teoretický koncept práce zvolila autorka teorii evropeizace, konkrétně koncept Roberta Ladrecha, který ve svém výzkumu evropeizace stanovuje pět oblastí, v nichž je možno evropeizaci stran a stranických aktivit zkoumat. Jedná se o programové změny, změny v organizační struktuře, změny stranické soutěže, změny ve vztazích mezi stranou a vládou a o vztahy jdoucí nad národní stranický systém. Na základě studia současných přístupů akademické obce k teorii evropeizace, především poté konceptu R. Ladrecha a stanovení výzkumných otázek, se autorka v diplomové práci rozhodla testovat následující hypotézy:

1.) Se vstupem České republiky do Evropské unie došlo ve volebních programech politických stran ke kvantitativnímu i kvalitativnímu nárůstu prostoru, jenž je věnován tématům spjatých s Evropskou unií.

2.) Postoj českých politických stran ke směřování a vývoji evropské integrace není pro stálou voličskou základnu těchto subjektů klíčovým aspektem při jejich volbě.

S ohledem na znalosti nabyté v práci dospěla autorka k následujícím závěrům.

Vliv evropeizace na vybrané české politické strany byl v jednotlivých oblastech analýzy velmi odlišný. Nejvíce se projevil v první sféře analýzy, kterou byly změny programatiky stran. U stran, jež byly součástí českého stranického systému jak před plným začleněním České republiky do unijních struktur, tak po něm, je jasně patrné blížící se

referenční datum vstupu. Strany si začaly uvědomovat důležitost dopadů členství nejen v rovině zahraničněpolitické, jak tomu bylo doposud, ale nově také v otázkách vnitropolitických. Začíná se tak projevovat jasné ideologické vymezování těchto politických subjektů k evropské problematice. Na konci 90. let se jednalo především o dimenzi kvantitativní, tedy o nárůst prostoru věnovaného evropským tématům. Od počátku nového tisíciletí je poté čím dál více patrná rovněž kvalitativní rovina výzkumu změn volebních programů. To znamená, strany se začínají vymezovat ke konkrétním politikám a institucím Evropské unie. Nejvíce patrný je tento vliv u ČSSD a KDU-ČSL, u nichž se již před vstupem ČR do EU stala evropská integrace jedním z ústředních témat jejich parlamentních volebních programů. Také u ODS lze vysledovat čím dál jasnější formulaci pozic k jednotlivým unijním problémům a odstoupení od předchozí, poměrně vágní a obecné rétoriky.

Jedinou etablovanou stranou, u níž vliv evropeizace v této oblasti není zcela patrný, je KSČM, v jejíchž volebních programech doposud téměř absentuje kvalitativní rovina výzkumu a nadále tak u ní převládají pouze ne příliš specifické zmínky o Evropské unii jako takové, které se omezují na konstatování, že evropská integrace jako celek je sice nevyhnutelným historickým procesem, ovšem principy, na nichž je založena považuje strana za kapitalistické a nerovnocenné. Limitovaný vliv evropeizace ve volebních programech KSČM je však zcela logický vzhledem k jejímu ideologickému zakotvení a historii. Pro voličskou základnu strany navíc není evropská integrace primárním faktorem při rozhodování koho volit, naopak klade důraz spíše na domácí témata. U KSČM tak v podstatě absentuje důvod, proč se na evropskou problematiku v programech zaměřit podrobněji. Co se týká analyzovaných politických subjektů, které vznikly až po vstupu České republiky do Unie, tedy TOP 09 a hnutí ANO 2011, zde je dopad evropeizace na změny programatiky stran pochopitelně těžké hodnotit, neboť nedisponujeme dostatečným časovým srovnáním. Nezbyvá tak než konstatovat, že TOP 09 je od jejích počátků stranou, která ve svých volebních programech plně reflektuje obě dimenze analýzy volebních programů, zatímco u hnutí ANO 2011 můžeme prozatím hovořit pouze akceptování roviny kvalitativní.

Na základě výše zmíněného tak autorka považuje první z hlavních hypotéz práce za verifikovanou. Strany, u nichž můžeme komparovat jejich volební programy před a následně po začlenění České republiky do Unie, po roce 2004 skutečně evropským otázkám věnovaly jednak více prostoru a jednak přešly od obecné podpory či negace EU jako celku k definování pozic vůči jednotlivým evropským problémům. Výjimku představuje pouze KSČM, u níž je

však tento fakt, jak již autorka poznamenala výše, poměrně logicky zdůvodnitelný a předvídatelný.

Značně limitovanou míru vlivu evropeizace můžeme zaznamenat ve druhé zkoumané oblasti, a to formálních změnách organizační struktury. U KSČM a ANO 2011 absentuje tento dopad úplně. To znamená, straníci, kteří jsou zároveň poslanci v Evropském parlamentu, nedisponují žádnými zvláštními pravomocemi oproti zbytku strany. U ČSSD, KDU-ČSL A TOP 09 poté můžeme hovořit o omezeném dopadu evropeizace na tuto sféru. Ve stanovách těchto subjektů sice lze nalézt zmínky, na jejichž základě mají straníci, kteří jsou zároveň členy EP, automaticky zaručené jisté funkce v domácí stranické hierarchii, avšak nejedná se o pozice, jež by měly zásadní vliv na chod strany. Nejviditelnější tak je tento vliv u ODS, u níž je například poslancům Evropského parlamentu zvolených za ODS automaticky zaručeno členství v nejvyšším stranickém orgánu strany, jímž je Kongres. V porovnání se státy západní Evropy, jako je například Velká Británie, je však v České republice dopad evropeizace na tuto oblast stále velmi omezen.

Obdobně je tomu také ve třetím zkoumaném okruhu, kterým byly změny stranické soutěže. Ty se, dle konceptu R. Ladrecha, mohou projevit na dvou úrovních. Zprv ve formě vzniku nových stran, které se profilují na základě cleavage proevropské/antievporské a za druhé ve formě ovlivnění stávající stranické soutěže. Autorka si v předkládané práci vybrala druhou z možností, pro kterou stanovila následující metodologii. Vzhledem k absenci dat, jež by obsahovaly informace o tom, jakou roli v rozhodovacím procesu voličů evropská témata sehrála, byly nejprve analyzovány výsledky vybraných parlamentních voleb. Konkrétně těch po plném začlenění České republiky do unijních struktur. Kraje, v nichž zkoumané strany dosáhly opakovaně nejvýraznějších volebních úspěchů, byly následně podrobeny stanovení jejich základních sociodemografických faktorů, jako jsou věk či vzdělání, čímž byla predikována základní předpokládaná charakteristika elektorátu jednotlivých stran. Následně byly komparovány postoje na evropskou integraci mezi definovanou charakteristickou voličskou základnou strany a stranou samotnou. Bylo tedy zjištěno, zda předpokládaný elektorát strany sdílí s tímto politickým subjektem s touto stranou stejné ideové hodnoty v evropské problematice a zda tak otázka EU může mít výrazný vliv při jeho rozhodování. Po této analýze dospěla autorka k následujícímu závěru.

Problematika Evropské unie se ani u jedné ze zkoumaných stran nejeví jako klíčový faktor při rozhodování voličů. Bylo totiž zjištěno, že ve většině případů charakteristický elektorát strany

nesdíli s tímto subjektem stejné pozice vůči evropské integraci. U ČSSD a ODS došlo dokonce, v rámci unijních otázek, ke zcela protichůdným názorům mezi pozicemi jejich typické voličské základny a stranickými názory. V případě KSČM, KDU-ČSL a částečně hnutí ANO 2011 se pozice typického elektorátu strany k EU a strany samotné v nadpoloviční míře shodovaly, nicméně ani u jedné ze stran nebyla shoda natolik přesvědčivá, aby mohla být evropská integrace označena jako jasně primární faktor pro volbu. Naopak, autorka shledala řadu jiných vlivů, které mohou volbu právě této strany vysvětlit. U KDU-ČSL je to zejména religiozita jejích voličů, u KSČM poté sociální politika a v případě hnutí ANO 2011 poměrně populistická rétorika subjektu, která mohla přilákat voliče zklamané ze současného politického stavu republiky. Jako nejkompatibilnější shledala autorka názory na evropskou integraci mezi typickou voličskou základnou TOP 09 a tímto proevropským pravicově orientovaným politickým subjektem. Je přesvědčena, že v tomto případě může být Evropská unie jedním z faktorů, který voliči při rozhodnutí se právě pro tuto stranu v parlamentních volbách berou v potaz. Autorka si je vědoma interpretačních omezení, která ze zvolené metodiky v této oblasti plynou. Především je to otázka reprezentativnosti zvoleného vzorku respondentů, z jehož pozic bylo v textu čerpáno. Druhý limit poté spatřuje v asymetrickém poměru mezi dotazovanými a mezi reálnými voliči. Přesto považuje analyzované hodnoty za natolik přesvědčivé, aby potvrdila i druhou hlavní hypotézu práce, tedy že postoj českých politických stran ke směřování a vývoji evropské integrace není pro stálou voličskou základnu těchto subjektů klíčovým aspektem při jejich volbě.

Co se týká čtvrté oblasti, jež byla výzkumu vlivu evropeizace na vybrané české politické strany podrobena, tedy formálním změnám ve vztahu mezi stranou a vládou, ani zde nelze zaznamenat příliš velký dopad působení Evropské unie. Ačkoliv byly zkoumané strany velmi často členy ideologicky nesourodých vládních koalic, a byly tak nuceny v rámci fungování vlády přijímat kompromisy, které zcela nereflektovaly jejich pozice k Evropské unii, významným rozkol mezi straníky zastoupenými ve vládě a zbytkem strany nebyl až na jednu výjimku zaznamenán. Touto výjimkou je ODS za doby předsednictví Mirka Topolánka, který prosazoval k řadě otázek týkajících se Unie opačné stanovisko než zbytek strany, což se projevilo například v postoji k ratifikaci Lisabonské smlouvy, kdy Topolánek jako jeden z mála občanských demokratů ratifikaci oficiálně podporoval. Velká část strany se však přidala k opačnému stanovisku, které prezentoval především bývalý předseda ODS a tehdejší prezident České republiky Václav Klaus. Je ovšem otázkou, do jaké míry můžeme v tomto

případě hovořit o vlivu evropeizace způsobeném účastí Topolánka na intergovernmentálních jednáních evropských institucí a do jaké míry o faktoru Topolánkovy osobnosti.

Poslední oblastí, v níž byl vliv evropeizace analyzován, se staly vztahy jdoucí nad národní stranický rámec. Pokud shrneme nabyté poznatky, můžeme shledat, že jedinou ze stran, která splňuje to, čím Ladrech rozumí evropeizace ovlivňující nadnárodní vztahy, je Občanská demokratická strana. Ostatní politické subjekty sice jsou členy frakcí v Evropském parlamentu, nicméně v rámci nich nevyvíjejí žádné výraznější aktivity, které by se daly označit za jasný dopad působení Evropské unie. Oproti tomu ODS byla aktivním členem při založení Hnutí pro evropskou reformu, které se považovalo za panevropskou kampaň spojující jednotlivce, organizace a politické strany, které podporují volný trh, Evropu národních států a důležitost transatlantických vztahů. Po volbách do EP v roce 2009 se hnutí v podstatě modifikovalo do nové parlamentní skupiny Evropští konzervativci a reformisté. Tato iniciativa ODS a jejích partnerů pramenila zcela nepochybně z nespokojenosti s dosavadním fungováním Evropské unie. Můžeme ji tak označit za jasný projev evropeizace.

Obecně můžeme konstatovat, že vliv evropeizace na politické strany má v České republice stále velké limity. Nejviditelněji se projevuje ve změnách programatiky stran, v ostatních zkoumaných oblastech se však jedná spíše o velmi omezené projevy tohoto fenoménu. Rozdíl je markantní zejména při komparaci se státy západní Evropy, v nichž evropeizace politických stran dosahuje zcela jiných hodnot. Vzhledem k době členství České republiky v Unii se však jedná o celkem logicky opodstatněný vývoj, který se nijak výrazně nevymyká evropeizaci politických stran v jiných nových členských zemích. Autorka tak spatřuje prostor pro potenciální rozšíření tohoto výzkumu, kdy by byla obdobná analýza provedena v delším časovém horizontu a výsledky těchto šetření by poté byly komparovány.

Abstrakt

Cílem předkládané diplomové práce je zjistit zda, a do jaké míry, byly české politické strany ovlivněny procesem evropské integrace. Do analýzy byly zahrnuty strany, které splnily alespoň jednu ze dvou předem stanovených podmínek. A to buď být zvolen do Poslanecké sněmovny alespoň dvakrát v po sobě následujících parlamentních volbách, nebo alespoň v jedné parlamentních volbách dosáhnout hranice 15 %. Alespoň jednu z určených podmínek splnilo ve zkoumaném období, jež bylo stanoveno od parlamentních voleb v roce 1990 po doposud poslední uskutečněné parlamentní volby v roce 2013 celkem šest politických stran. Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Občanská demokratická strana (ODS), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), TOP 09, ANO 2011.

Jako teoretický koncept textu byla zvolena teorie evropeizace, jež dle autorky poskytuje adekvátní konceptuální ukotvení pro zvolené téma a je schopna zdárně reflektovat míru a podobu pronikání unijní agendy do národní úrovně. Konkrétně bude v práci využito pojetí evropeizace dle R. Ladrecha, který ve svém výzkumu stanovuje pět konkrétních oblastí, v nichž je možno evropeizaci stran a stranických aktivit zkoumat. Jedná se o programové změny, změny v organizační struktuře, změny modelu stranické soutěže, změny ve vztazích mezi stranou a vládou a o oblast vztahů jdoucích nad stranický systém.

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. První z nich se zabývá teoretickými východisky konceptu evropeizace, kdy nejprve nastíní základní přístupy k jeho studiu a následně představí koncepci Roberta Ladrecha, ze které bude v druhé analytické části vycházeno. Analytická část je poté dělena do šesti kapitol, z nichž každá se bude věnovat jedné ze zkoumaných politických stran, a to v souladu s pěti oblastí definovanými právě R. Ladrechem. Na základě poznatků nabytých v teoretické a analytické části tak bude ustanoven závěr, který poskytne odpovědi na výzkumné otázky stanovené v úvodu práce a verifikuje či zamítne hlavní hypotézy textu.

Klíčová slova: Evropská unie, teorie evropeizace, české politické strany

Abstract

The aim of thesis is to find out whether and how much the Czech political parties were affected by the process of European integration. The analysis included parties that met at least one of the predetermined conditions. Either to be elected to the Chamber of Deputies at least twice in sequential parliamentary elections, or to achieve the 15 % limit in at least one parliamentary elections. At least one of these conditions was met in the surveyed period which was determined from parliamentary elections in 1990 till the so far last realised parliamentary elections in 2013 by six political parties. Namely, the Czech Social Democratic Party (CSSD), the Civic Democratic Party (ODS), the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSCM), TOP 09, ANO 2011.

The Europeanization theory was chosen as a theoretical concept of the text, which in the author's opinion provides an adequate conceptual incorporation for the selected topic and it is able to successfully reflect the extent and form of the infiltration of the EU agenda into the national level. Concretely, this work will use the concept of Europeanization by R. Ladrech who in his research specifies five concrete areas in which it is possible to examine Europeanization of parties and their activities. There are programme changes, changes in organisational structure, changes of a model of a party competition, in relations between the party and the government and in an area of relationships going over the party system.

The thesis is divided in two main parts. The first one deals with theoretical resources of the concept of Europeanization. At first it outlines basic approaches to its studies and then it introduces Robert Ladrech's concept, which will be used as base in the second analytical part. The analytical part is divided in six chapters and each of them will follow one of the surveyed political parties according to five areas defined by R. Ladrech. Based on pieces of knowledge acquired in the theoretical and then the analytical part the solution will be determined. It will provide answers to surveyed questions determined in the introduction of the thesis and will verify or reject main hypotheses of the text.

Key words: the European Union, theory of Europeanization, Czech political parties

Seznam použitých zkratek

AECR – Aliance evropských konzervativců a reformistů

ALDE – Aliance liberálů a demokratů pro Evropu

ČR – Česká republika

ČSL – Československá strana lidová

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ECR – Evropští konzervativci a reformisté

EDU – Evropská demokratická unie

EHS – Evropské hospodářské společenství

EP – Evropský parlament

EPP – Evropská lidová strana

ES – Evropská společenství

EU – Evropská unie

IDU – Mezinárodní demokratická unie

KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MER – Hnutí pro evropskou reformu

NATO – Severoatlantická aliance

ODS – Občanská demokratická strana

PCI – Italská komunistická strana

PES – Skupina socialistů v Evropském parlamentu

PS – Socialistická strana Francie

PS PČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

S & D – Pokrokové spolenectví socialistů a demokratů

SAP – Švédská sociálně demokratická strana dělnická

SI – Socialistická internacionála

US-DEU – Unie svobody – Demokratická unie

VV – Věci veřejné

Seznam pramenů a literatury

Prameny

ANO 2011. 2013a. *Resortní program*. Volební program ANO 2011 (online). Dostupné z: <<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/resortni-program/>> (17. 4. 2016)

ANO 2011. 2013b. Stanovy politického hnutí ANO 2011. Stanovy strany (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/vnitri-predpisy/ano-stanovy-2013.pdf>> (17. 4. 2016)

ANO. 2016a. „*Pár slov o ANO*“ *Anobudelip.cz* (online). Dostupné z: <<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>> (17. 4. 2016)

ANO. 2016b. „*Seznamte se s poslanci ANO v Evropském parlamentu a evropskou komisařkou*“ *Anobudelip.cz* (online). Dostupné z: <<http://www.anobudelip.cz/cs/lide/europoslanci/>> (17. 4. 2016)

ČSL. 1990. *Svoboda místo socialismu*. Volební program ČSL.

Český statistický úřad. 2004. „*Náboženské vyznání obyvatelstva*“ *czso.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/57004fa0dc>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2013a. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Moravskoslezského kraje - 2013. Demografický vývoj*. (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20568011/33013414a01.pdf/9739d3ac-c32f-4dad-b14f-93946b5682cf?version=1.0>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2013b. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Moravskoslezského kraje - 2013. Sociální vývoj*. (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20568011/33013414a02.pdf/8e917f42-ebdd-4a5b-b8c8-764e955b0ca5?version=1.0>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2013c. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje hlavního města Prahy - 2013. Sociální vývoj*. (online; Pdf). Dostupné z:

<<https://www.czso.cz/documents/10180/20551741/33013814s.pdf/1791935f-a4e2-406a-9077-c9a66e1252c9?version=1.0>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad 2016a. „*Nejnovější údaje o kraji. Moravskoslezský kraj.*“ *czso.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/xt>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2016b. „*Nejnovější údaje o kraji. Zlínský kraj.*“ *czso.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/xz>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2016c. „*Nejnovější údaje o kraji. Ústecký kraj.*“ *czso.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/xu>> (17. 4. 2016)

Český statistický úřad. 2016d. „*Nejnovější údaje o kraji. Liberecký kraj.*“ *czso.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/xl>> (17. 4. 2016)

ČSL. 1990. *Svoboda místo socialismu.* Volební program ČSL.

ČSSD. 1990. *Program Československé sociální demokracie.* Volební program ČSSD (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.cssd.cz/data/files/program_1990.pdf> (13. 4. 2016)

ČSSD. 1996. *Lidskost proti sobectví.* Volební program ČSSD (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_1996.pdf> (13. 4. 2016)

ČSSD. 1998. *Společně s Vámi pro lepší budoucnost.* Volební program ČSSD (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.cssd.cz/data/files/2000-volebni-program-a-prohlaseni-vlady-1998-tisk.pdf>> (13. 4. 2016)

ČSSD. 2006. *Jistoty a prosperita.* Volební program ČSSD. (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.cssd.cz/data/files/volebni-program-2006.pdf>> (13. 4. 2016)

ČSSD. 2010. *Změny a naděje.* Volební program ČSSD (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_velky2010.pdf> (13. 4. 2016)

ČSSD. 2013. *Prosadíme dobře fungující stát.* Volební program ČSSD (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf> (13. 4. 2016)

ČSSD. 2015. *Stanovy České strany sociálně demokratické.* Stanovy strany (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.cssd.cz/data/files/aktualni-stanovy.pdf>> (17. 4. 2016)

ČSSD. 2016. „*Hodnoty, cíle a principy ČSSD*“ ČSSD.cz (online). Dostupné z: <<https://www.cssd.cz/program/hodnoty-cile-a-principy-cssd/>> (13. 4. 2016)

Euractiv.cz. 2012. „*Vládní politika vůči EU postrádá koncepci, říká levice*“ Euractiv.cz, 19. 4. 2012 (online). Dostupné z: <<http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/analyza/vladni-politika-vuci-eu-postrada-koncepci-rika-levice-009830>> (13. 4. 2016)

Evropská komise. 2006. *Eurobarometr 65. Veřejné mínění v zemích Evropské unie*. Národní zpráva Česká republika. (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_cz_nat.pdf> (13. 4. 2016)

Evropská komise. 2012. *Eurobarometr 78. Veřejné mínění v zemích Evropské unie*. Národní zpráva Česká republika. (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/100313_eb78_cz_nat.pdf> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 1992. *Průvodce politikou KDU-ČSL*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z <<http://www.kdu.cz/getattachment/8bf85d80-1c85-4925-9119-2e33c34d184b/Volebni-program-1992.aspx>> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 1996. *Průvodce politikou KDU-ČSL*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z <<http://www.kdu.cz/getattachment/42a31ce4-25ec-426e-a629-f2e097124267/Pruvodce-politikou-KDU-CSL.aspx>> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 1998. *Průvodce politikou KDU-ČSL*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.kdu.cz/getattachment/46bca2ed-bc0d-40ee-9783-45358d72fbd3/Volebni-program-1998.aspx>> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 2006. *Klidná Síla*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.kdu.cz/getattachment/6df00e14-9945-42ca-bce3-470b6b143390/Volebni-program-2006-2010.aspx>> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 2010. *KDU-ČSL To lepší v nás*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z: <[http://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-\(1\).aspx](http://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-(1).aspx)> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 2012. Stanovy KDU-ČSL. Stanovy strany (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kdu.cz/getattachment/O-nas/Dokumenty/Stanovy/Stanovy-KDU-CSL.pdf.aspx>> (17. 4. 2016)

KDU-ČSL. 2013. *Dáme zemi do pořádku*. Volební program KDU-ČSL (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.kdu.cz/getattachment/6089d21c-eba3-4e8e-b390-1b922500af73/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemovny-2.aspx>> (13. 4. 2016)

KDU-ČSL. 2016. „*Odkud a kam lidovci jdou*“ *KDU.cz* (online). Dostupné z: <<http://www.kdu.cz/o-nas/kdo-jsme>> (17. 4. 2016)

Krajský úřad Libereckého kraje. 2011. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy Libereckého kraje 2012*.

Koalice. 2002. *Dáme věci do pořádku*. Volební program Koalice (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.kdu.cz/getattachment/4e1a137b-966e-403b-a137-164b3e267513/Volebni-program-2012.aspx>> (13. 4. 2016)

KSČ. 1990. *Volební program 1990: volební program komunistické strany Československa. Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit*. Volební program KSČS (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 1992. *Volební program 1992-1996: co chtějí komunisté?*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 1996. *Volební program 1996-1998: socializmus-šance pro budoucnost*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 1998. *Volební program 1998-2002: jiní o lidech, my s lidmi*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2002. *Volební program 2002-2006: s lidmi pro lidi*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2006. *Volební program 2006-2010: volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2010. *Volební program 2010-2014: otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2012. Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy. Stanovy strany (online). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>> (17. 4. 2016)

KSČM. 2013a. *Volební program 2013-2017: program pro budoucnost*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2013b. *Volební program 2013-2017: program pro budoucnost. Rozšířená verze*. Volební program KSČM (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>> (13. 4. 2016)

KSČM. 2016. „*Kdo jsme a co chceme*“ *KSCM.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>> (13. 4. 2016)

ODS. 1992. *Svoboda a prosperita*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf> (17. 4. 2016)

ODS. 1996. *Svoboda a prosperita*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf> (17. 4. 2016)

ODS. 2002. *Volební desatero*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf> (17. 4. 2016)

ODS. 2006. *Společně pro lepší život*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf> (17. 4. 2016)

ODS. 2010. *Řešení, která pomáhají*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>> (17. 4. 2016)

ODS. 2013. *Volím pravici*. Volební program ODS (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program-2013.pdf>> (17. 4. 2016)

ODS. 2015. *Stanovy Občanské demokratické strany*. Stanovy strany. (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.ods.cz/docs/stanovy-ods-2015.pdf>> (17. 4. 2016)

ODS. 2016. „*Základní informace o občanské demokratické straně*“ ODS.cz (online). Dostupné z: <<http://www.ods.cz/o-nas>> (17. 4. 2016).

Programové prohlášení vlády České republiky. 2002. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2004. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/stanislav-gross/Programove-prohlaseni-vlady-Ceske-republiky_1.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2005. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/jiri-paroubek/Programove-prohlaseni-vlady-Jiriho-Paroubka_1.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2006. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/mirek-topolanek-1/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2007. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/mirek-topolanek-2/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2010. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf> (17. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády České republiky. 2014. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf> (17. 4. 2016)

Regionální rozvojová agentura Ústeckého kraje. 2011. *Analýza potřeb Ústeckého kraje v oblasti vzdělávání*. (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1666985> (17. 4. 2016) >

TOP 09. 2010. *Odpovědní jdou s námi*. Volební program TOP 09 (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2010-do-poslanecke-snemovny_85.pdf> (17. 4. 2016)

TOP 09. 2013. *Víme, kam jdeme*. Volební program TOP 09 (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2013-do-poslanecke-snemovny_894.pdf> (17. 4. 2016)

TOP 09. 2015. Stanovy politické strany TOP 09. Stanovy strany <http://www.top09.cz/files/soubory/stanovy-politicke-strany-top-09_38.pdf> (17. 4. 2016)

TOP 09. 2016a. „*Programová východiska a principy*“ TOP09.cz (online). Dostupné z: <<http://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/>> (17. 4. 2016)

TOP 09. 2016b. „*Poslanci Evropského parlamentu*“ TOP09.cz (online). Dostupné z: <<http://www.top09.cz/kdo-jsme/europoslanci/>> (17. 4. 2016)

Úřad vlády České republiky. *Přehled vlád ČR* (online). Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/historie-18014/>> (17. 4. 2016)

Volby.cz. 2006. „*Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 02.06. – 03.06.2006*“ Volby.cz (online). Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps61?xjazyk=CZ&xv=2>> (13. 4. 2016)

Volby.cz. 2010. „*Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010*“ Volby.cz (online). Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps61?xjazyk=CZ&xv=2>> (13. 4. 2016)

Volby.cz. 2013. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013* Volby.cz (online). Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps61?xjazyk=CZ&xv=2>> (13. 4. 2016)

Literatura

Bache, Ian. 2003. „Europeanization: A governance approach.“ Pittsburg: University of Pittsburg (online; Pdf). Dostupné z <<http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf>> (13. 4. 2016)

Baun, Michael, Dan, Marek. 2010. *Česká republik a Evropská unie*. Brno: Barrister & Principal.

Börrzel, Tanja A., Thomas Risse. 2007, „Europeanization: The Domestic Impact of EU Politics” Pp. 482-504 in Jørgensen Knud, Erik Pollack, Mark A., Rosamond (eds.). *Handbook of European Union Politics*. London: Sage.

Braun, Mats. 2008. *Modernisation Unchallenged: The Czech Discourse on European unity*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha.

Caporaso, James, Maria Green Cowles , Thomas Risse. 2001. „Europeanization and Domestic Change: Introduction“ Pp. 1-21 in Caporaso James, Maria Green Cowles , Thomas Risse (eds.). *Transforming Europe Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, London: Cornell University Press.

Dürr, Jakub, Dan Marek, Pavel Šaradín. 2004. „Europeizace české politické scény-politické strany a referendum o přistoupení k Evropské unii.“ *Mezinárodní vztahy* 39 (1): 27-49.

Featherstone, Kevin. 2003. „In the Name of Europe“ Pp. 3-26 in Featherstone Kevin, Claudio Radaelli (eds.) *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.

- Havlík, Vlastimil, Aneta Valterová. 2007. „Evropeizace českých politických stran: aplikace Ladrechova konceptu.“ *Slovenská politologická revue* 7 (4): 77-103.
- Havlík, Vlastimil, Pavel Pšejja. 2007. „Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách.“ Masarykova univerzita. (online; Pdf). Dostupné z: <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080303135022.pdf>> (17. 4. 2016)
- Havlík, Vlastimil. 2009. *České politické strany a evropská integrace. Evropeizace, evropanství, euroskepticismus?* Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity
- Hruška, Lubor, Ivana Foldynová, Radka Matoláková, Michal Samiec, Jiří Svobodník. 2002. *Socioekonomický atlas Moravskoslezského kraje*. Ostrava: ACCENDO.
- Héritier, Adrienne. 2005. „Europeanization Research East and West: A Comparative Assessment“ Pp. 199-209 in Schimmelfennig Frank, Ulrich Sedelmeie (eds.) *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Jedlička, Jan, Petr Zahradník. 2010. *Analýza socioekonomického rozvoje Zlínského kraje se specifikací potřeb po roce 2013 z hlediska kohezní politiky*. Ministerstvo pro místní rozvoj (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/88383cac-004f-400a-b49e-88d9cf9ada8c/Analyza-SE-rozvoje-Zlinsky_loga.pdf?ext=.pdf> (17. 4. 2016)
- Karásek, Tomáš. 2010. „Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999-2009.“ *Mezinárodní vztahy* 45 (4): 29-49.
- Kořan, Michal. 2008. „Jednopřípadová studie“ Pp. 29-61 in Drulák Petr (ed.) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Krutílek, Ondřej, Petra Kuchyňková. 2006. „ODS a evropská integrace.“ Pp. 159 – 174 in Stanislav Balík (ed). *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991 – 2006*. Brno: CDK.
- Ladrech, Robert. 1994. „Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France.“ *Journal of Common Market Studies* 32 (1): 69-88.

- Ladrech, Robert. 2001. „Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis.“ *Working paper 7*. Keele European Parties Research Unit. (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU%20WP%207.pdf>> (13. 4. 2016)
- Ladrech, Robert. 2009. „Europeanization and Political Parties.“ *Living Reviews in European Governance* 4 (1). (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2009-1/download/lreg-2009-1Color.pdf>> (13. 4. 2016)
- Linek, Lukáš. 2004. „Analýza voleb do Evropského parlamentu 2004 v ČR. Platí stále teorie voleb druhého řádu?“ *Naše společnost* 2 (2): 1-8.
- Mair, Peter. 2000. „The Limited Impact of Europe on National Party Systems.“ *West European Politics* 23 (4): 27-51.
- Mair, Peter. 2007. „Political Parties and Party Systems“ Pp. 154-166 in Graziano Paolo, Vink Maarten (eds.) *Europeanization: New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan.
- Radaelli, Claudio M. 2000. „Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change.“ *European Integration Online Papers* 4 (8). (online; Pdf). Dostupné z: <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>> (13. 4. 2016)
- Sczcerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2008. *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroskepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Stake, Robert. 2005. „Qualitative Case Studies“ Pp. 443-466 in Denzin Norman, Yvonna S. Lincoln (eds.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.
- Zemanová, Štěpánka. 2007. „Výzkum europeizace – aktuální problémy a perspektivy.“ *Mezinárodní vztahy* 42 (1): 29-52.